

Выходитъ два раза на мѣсяць, каждого 1-ого и 15-ого, вразѣ въ додаткомъ „Библиотека Зорѣ“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменницѣ подѣ ч. 3. улица Фредра.

ЗОРЯ

Пренумерата выносятся: на цѣлый рѣкъ 4 зр., на полъ року 2 зр. на четверть року 1 зр.

На велиновѣмъ (сатиновѣмъ) паперѣ, на цѣлый рѣкъ 5 зр.: на полъ року 2 зр. 50 кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ПОРВАНІЙ СТРУНЫ.

(Оповѣдане зъ украиньского, городяньского жита.)

(Дальше)

И не счулись нашій молодій, якъ швидко пролетѣвъ першій мѣсяць ихъ нового жита, — вжежъ не даромъ сей мѣсяць зовуть люде медовымъ.

Наступила косовиця, настала спека.

— Кондрате, сердце! поѣдемъ куда небудь, такъ менѣ бажаетъ ся проѣздитись, свѣта побачити, говорила Мартуня.

— Добре, але кудыжъ мы поѣдемъ, хибѣ въ село?

— Чого въ село, я въ село не хочу; хибѣ тутъ не тежъ „святе“ село!.. одна слава толькѣ, що мѣсто. Поѣдемъ у Кіевъ, або въ Одессу, чи въ Петербургъ, я тамъ зъ роду не була.

— Мартуню! тамъ у великихъ гѣродахъ теперь така спека та духота, що и пекла не треба! а тобѣ его замануло ся! Якъ же таки я покину свѣй рай, та полѣзу въ пекло — цуръ ему!

— И, тутъ такъ скучно; обридло — все одно та одно!

— Ну, поверне на осѣнь и поѣдемъ куда забажаетъ ся, а теперь, ей-Богу, найкрасше тутъ сидѣти: и въ гѣродѣ и въ селѣ, и дома, и за-мужемъ.

— Колибъ не такъ скучно, а то все сидимо дома, да дома; хочбы въ гостѣ до кого.

Кондратъ не змагавъ ся, хочъ и добре знавъ, що мѣжъ товариствомъ того мѣста, де они жили, ему буде невесело. Онъ толькѣ трохи дивувавъ ся, що жѣнку его тягне до такого товариства: онъ думавъ, що за два мѣсяцѣ жита, его дружина зъ розмовы зъ нимъ, зъ тыхъ книжокъ, що въ мѣстѣ они читали, врозумѣла, яка перегорода лежить мѣжъ духовнымъ житемъ и потребами его а того товариства! Кондратъ думавъ, що жѣнка его такъ привыкла до тихой люблячей розмовы зъ нимъ, що ей не заманишь въ гостѣ въ таке товариство, де крѣмъ плетокъ, пересудѣвъ да картъ, не знаютъ чимъ и наповнити жите... Одначе онъ думавъ и те, що его Мартуня привыкла до товариства, яке оно е; она въ сему товариствѣ, въ его повѣтрю зросла, и не диво, що просидѣвши у-двохъ зъ чоловікомъ два мѣсяцѣ, — два мѣсяцѣ нового жита, — забажала поглянути на свою минувшину, щобъ побачивши ей теперь инымъ поглядомъ, еще бѣльшъ одвернути ся одъ той минувшости и и черезъ те ще дорожше ставити свое теперѣшне тихе, спокойне жите.

Кондратъ ходивъ зъ Мартунею въ гостѣ и завзвали гостей до себе.

Въ гостяхъ, и зъ гѣстями у себе, Мартуня не та була, що дома у-двохъ зъ Кондратомъ. Тутъ она тиха, задумана, часомъ наче журлива, а въ гостяхъ она весела, пустотлива, жартуе, смѣе ся, и своимъ сръбнымъ

смѣхомъ покрываетъ все голоса! Сторонный чоловікъ, хто бачивъ бы Мартуню дома и въ гостяхъ, заразы бы запримѣтивъ сю неоднаковѣсть; запримѣтивъ бы, що въ гостяхъ Мартуня наче дома, а дома наче въ гостяхъ, — въ гостяхъ весела, щаслива, нѣякои турботы нема, просто дитина, що живе теперѣшнимъ часомъ. Сторонный чоловікъ, дивлячись на Мартуню дома и въ гостяхъ, може-бъ подумавъ: „она не любитъ своего мужа, она обмануе або саму себе, або Кондрата“....

Мартунину неоднаковѣсть запримѣтивъ и Кондратъ, толькѣ онъ дивився на сю неоднаковѣсть по своему.

— Се звичайна рѣчь, говоривъ онъ самъ собѣ: дѣвоча вдача ще не вылетѣла; ще нѣ-коли було Мартуня привыкнути до своего нового стану, — тымъ она въ гостяхъ и пустотлива така и весела; ну, а дома — инше дѣло...

Одначе веселости и жарты Мартунинѣ въ гостяхъ не выкликували въ сердци Кондрата одповѣдно веселого чувства. Дивлячись, якъ она веселитъ ся, слушаючи ей великій смѣхъ, — онъ самъ не знавъ, чого у него въ души тѣ жарты, той смѣхъ одгукують ся невеселою журливою лунбѣю...

Осѣнь развернулася въ цѣлой свѣй непривѣтнѣй обстановѣ: оловяне небо, дощъ, грязюка на улицахъ! Може черезъ те у Кондрата стало хмарно на души. Да таки и товариство надопекло ему. Ему бажалось денебуть сховати ся хочъ на тыждень, хочъ на одинъ день одъ пересудѣвъ, одъ картъ; лишитись у-двохъ зъ Мартунею, якъ першій днѣ послѣ слюбу. Въ невеликому мѣстѣ не сховавшъ ся, не замкнешъ ся, не скажешь що „нема дома“ або „нездужаетъ“. У невеликому мѣстѣ гѣршъ нѣжъ на селѣ! Тамъ всякій знае добре, въ яку пору хто зъ его знаемыхъ обѣдае, коли и що робить, коли и чимъ нездужаетъ... Бѣтъ такій, що знаютъ и про те, що кто дома розговляе и навѣтъ „що думае“. Тутъ — хочешь не хочешь — а пріймай гостей! Абы показалось у вечерѣ въ твоѣй хатѣ свѣтло, заразы и привернуть до тебе „на пульту“ або „на птичку“.

— Ану-те за зелене поле!..

— Та я не умѣю, змагае ся Кондратъ.

— Часъ бы вамъ научити ся, а то, Богъ зъ вами! не умѣете, не граете... Толькѣ смѣло намъ розставте да картъ дайте, а мы и безъ васъ...

Нѣчего не вдѣвешъ!.. Кривить ся Горенко а карты дае и — куняе коло гостей цѣлу нѣчь.

Алежъ въ конецъ надопекло ему таке жите.

— Мартуню, ты колись бажала въ Кіевъ ѣхати, каже Кондратъ: поѣдемъ теперь!

— У таку негодь! хибѣ не буде красной поры? Нехай вже до зимы.

— Я хочу зовсѣмъ перебраться туда жити; тамъ

веселѣй тобѣ буде: тамъ и людей бѣльшѣ и красѣй люде нѣжѣ тутъ... театръ... поѣдьмо!

— Чужина! промовила Мартуня, а далѣй подумала и згодилась.

— Добре, переѣдьмо... а на лѣто зновѣ сюды, — сказала она.

Тихо и рѣвно поѣшло у Кіевѣ житѣ Горенковѣ. Що дня они були въ мѣстѣ, ходили гуляти*), въ театрѣ, дома читали, и коли-неколи заходили на часокъ до кого зъ своихъ новыхъ знаемыхъ.

Зъ початкомъ весны Кондратъ трохи занепавъ на груди и мусѣвъ сидѣти дома. Мартуня сама що-дня ходила гуляти. Разъ, вернувшись зъ гулянки принесла она повну коробку рѣжныхъ забавокъ, зовесѣмъ непотрѣбныхъ для неї, але красныхъ, цѣкавыхъ и дорогихъ: тутъ бувъ бронзовый пѣвень, у хвѣстѣ котрого втыкались пѣря, оловцѣ, а воло его служило каламаремъ; бувъ тутъ жидокъ зъ „богомолемъ“ и шишкою на чолѣ, и таке инше. На самому днѣ коробки лежавъ шматокъ вельми дорогої, модної матеріи на платѣ.

— Подивись, Кондрате, чого я накупила!

Кондратъ глянувъ на забавки, на матерію, здвигнувъ плечима, усмѣхнувъ ся и промовивъ:

— „Дурнѣй“ грошѣ!

— Не твої, а мої! заискрилась Мартуня, вхопила свою коробку и побѣгла въ другу хату, гуркнувши за собою дверми. На Кондрата наче хто прискомъ сыпнувъ: лице его скривилось, щось такъ ковтнуло въ сердцѣ, наче тамъ що одбѣвалось...

У вечерѣ Кондрату погѣршало, ѡнъ лежавъ на канапѣ, бѣля него въ головахъ сидѣла Мартуня и читала книжку. Прійшла Мартунина знаєма, Настя, и перебила читаня. Мартуня вийшла зъ кабинету до неї въ салю.

— Добрый вечеръ! заторохтѣла Настя: я отъ се зайшла за вами; одягайтесь швидше — сегоднѣ у насъ дехто збираєть ся, спѣвати муть... молодѣжь буде... Ходѣмъ швидше.

— Менѣ не можна, Кондратъ нездужає.

— Щожь вы ему поможете, сидячи зъ нимъ? Недужому лѣкаря треба... Бувъ лѣкарь?

— Нѣ, Кондратъ не хоче звати...

— Ну, дакъ и лучше; значить — невеликій недугъ, коли лѣкаря не зове! Ходѣмъ, серденько, ходѣмъ швидше; чого сидѣти дома! Не насидѣлись ще хіба, не надивились одинъ на другого... Ходѣмъ, голубонько! чимъ скучати дома, лучшежь зъ людьми...

Марта не знала, що їй дѣяти: и въ гостѣ ѡи тягло, и совѣстно було залишити самого недужого Кондрата.

— Нѣ, Настечку! нѣ! одповѣла она: нѣяково йти, може що Кондрату треба буде... хто его чаємъ напоить?

— Самъ напьєть ся... не дитина..., а налле и служанка!... Да вы на часочокъ до мене: теперъ ще рано, годиночку посидите, тай навадь... Берѣтъ швидше „шляпку“ — ось она, нате!

Настя взяла капелюшокъ Мартунинъ и надѣла ѣи на голову. Мартуня не суперечила и мовчки стояла.

— Ходѣмъ же, ходѣмъ! пѣдганяла ѡи Настя.

— Тревайтежь, я зайду до Кондрата.

Мартуня тихенько прочинила дверѣ въ кабинетъ.

— Кондрате, тобѣ нѣчого не треба одъ мене? Настя зайшла, зове до себе. Коли я тобѣ не нужна, такъ

на годиночку поѣду, а коли треба що дома, дакъ я ѣи не поѣду.

Кондратъ глянувъ на неї.

— Ты вже убралась, шляпку надѣла, — ну щожь и добре! иди!... Менѣ нѣчого не треба... менѣ наче лучше, я заравъ встану.

Мартуня цмокнула его въ чолѣ и швидко выбѣгла до Настѣ.

У Настѣ зѣбралось чимало молодежи. Давно Мартуня не була въ такому чималому*) товариствѣ, — Кондратъ якось выскочивъ у неї зъ думокъ! Она чула пѣсенѣ и сама спѣвала, слухала музыку, дивилась на танцѣ и сама не втерпѣла, щобъ не протанцювати хочъ одну кадрили!..

— Господи, я ѣи не счулась, коли той часъ пролетѣвъ! — сплеснула руками Мартуня, учувши, що зигарѣ пробили два...

— А Кондратъ? мигнуло у неї въ головѣ: певно спить! заспокоювала она себе. Однакъ швидше попрощаюсь зъ Настєю.

Одягаючись она якось лапнула въ свою кишеню, тамъ забрацали ключѣ. — Отсе щожь я наробила! Ключѣ занесла... Кондратъ сидѣвъ безъ чаю!

Кондратъ ще не спавъ, якъ вернулась до дому Мартуня! ѡнъ сидѣвъ бѣля стола, схиливши голову на стѣлъ и здавляючы кулаками виски**).

Дверѣ риннули, на порозѣ стояла Мартуня. Кондратъ здрогнувъ, швидше провѣвъ рукою по очамъ, и присиловавши себе, усмѣхнувъ ся до Мартунѣ. Однакъ губы не хотѣли его слухати и замѣсто усмѣшки — ѡи скривились.

— „Здрастуй!“ промовивъ ѡнъ, протягаючи до Мартунѣ руки. Мартуня кинулась цѣловати его горяче лице.

— Ты може чого хочеш? я забула и ключѣ занесла...

— Нѣ, не хочу... и не рано вже: часъ спати. Иди спочинь... прощай! а я заравъ ляжу. — ѡнъ поцѣловавъ ѡи въ голову, въ руку и зачинивъ за нею дверѣ.

Кондратъ не мѡгъ спати: ѡнъ сѣвъ на канапѣ, згорбивъ ся, и замысливъ ся. Довго ѡнъ думавъ, потѡмъ пѣдѣвъ ся и заговоривъ до себе: Не вжежь и тутъ помилка моя, не вже ѣи она не дасть менѣ того, чого бажає моя душа? На щожь она дражнить мене и замѣсто щастя, вказує менѣ одну принаду?... ѡнъ зновъ згорбивъ ся, зновъ стиснувъ виски кулаками и зновъ задумавъ ся — тѡлько вже инѣй думки сновали зъ головѣ его.

— Я помиляюсь, думавъ Горенко, тымъ, що своєю мѣркою мѣряю ѡи; требажь менѣ памятати, яка велика рѡзниця лежить мѣжь нашими лѣтами, мѣжь нашимъ минувшимъ. Я вже втомивъ ся, я вже живѣ; якъ не живѣ, а живѣ, а она въ двѡе молодша за мене, она ще не жила, она бажає жити; молода сила бѣе у неї, а я вже розбитый чоловікѣ. Ну и нехайже она живе; менѣ бѣльшѣ нѣчого, нѣчого не треба въ житю, абы она мене любила, любила бѣльшѣ всего на свѣтѣ. Я чоловікѣ гордый, не подѣльчивый, и нѣ зъ кимъ въ свѣтѣ не подѣлю ся ѡи любовою... тай нѣ на що, бо она мене любить.

Горенко заспокоивъ себе, роздягъ ся и лѣгъ. А Мартуня давно вже спочивала тихо, спокѣйно, сномъ невинної праведницѣ.

*) Гуляти = прохажувати ся.

*) чималый = численный, великий.

**) виски = скранѣ.

За кілька днів Кондрат поправився, выдужавъ. Несподівано прийшла одъ матери до Мартунѣ звѣстка, що треба, щобъ она швидше приїхала, бо скінчилися всѣ речинцѣ оранды на землѣ и треба на ново умовити ся зъ орандарями, треба написати договоръ. а она стара, недужа, и не беретъ ся за сѣ клопоты.

— Я не поїду, не хочу, говорила Мартуня: поїдъ, Кондратку, ты за мене; ты красше се дѣло зробишь. Да оно и придатнѣй тобѣ: ты мужчина, а я женщина, нѣчого не тямлю.

— Красше-бъ було тобѣ поїхати; ты господарка тои землѣ: якъ схочешъ, такъ и зробишь, а я боюся, щобъ не продешевити.

— Скажи просто: не хочешъ; отъ и все. У-перве зъ роду попросила тебе, а ты змагавъ ся, начебъ то для тебе се дѣло чуже, наче оно неоднаково и твоє и мое...

— Добре, добре, Мартуню! я поїду! я завтра поїду, одповѣвъ Кондратъ, дивлячись у окно.

— Тільки я тебе на довго не пущу. Чуєшь? на тыждень, а найбольше десять днівъ... а то тутъ безъ тебе я одна занужусь.

Мартуня посипала свои поцѣлунки въ Кондратовѣ лице и бачила, якъ оно ажъ сьяло одъ тыхъ поцѣлунківъ. Образа й докорливостъ, котрі почуло Горенкове серце зъ початку розмовы, зникли зъ першими поцѣлунками. Мартунини слова: „я занужусь безъ тебе“ — великою утѣхою розлились по Кондратовій души.

Другого дня о пѣдъ-днѣ Мартуня проводила свого мужа на зелѣяный шляхъ. Мартуня була журлива, на очахъ у неї висѣли слѣзы. Позвонили въ-друге; Кондратъ горяче поцѣлювавъ жѣнку.

— Прощай!

— Прощай, мѣй дорогій, мѣй любый! швидше, швидше вертай ся!

Мартуня вийшла зъ вагону и стала передъ окномъ, супротивъ котрого сидѣвъ Кондратъ. Она дивилась на его — не то серйозне, але незвычайне смутне лице, на котрому хочбы тобѣ маленька усмѣшка! лице повне печали, якъ у чоловіка придаленого, пригнѣченого недолею, немовъ Кондратъ на вѣки розлучавъ ся зъ нею и въ-останне дививъ ся на ту женщину, котра, якъ здавало ся ему, держала въ своихъ рукахъ его щастє...

И Мартуні здавалось, що и ви давить та розлука. Подзвонили въ-третє — свиснули — поїздъ рушивъ....

Мартуня постояла, поки видно було поїздъ, а потѣмъ вернула до дому. Чудне щось почула она сама въ собѣ. Наче щось важке она скинула у себе зъ плечей; наче она вырвалась зъ тюрмы на волю; наче ви спустили зъ припону; наче якійсь чорнѣй густѣй хмары, що стояли у неї надъ головою и нѣбы придалювали ей, — розступились, розійшлись, побѣгли слѣдомъ за поїздомъ, а надъ нею сияє-яснѣе промѣнемъ тепле весняне сонце... Мартуня почула, що на души у неї незвычайно легко, на серци простѣрно; нѣ биля неї близько, нѣ тамъ дома, куда она йде, нема теперь нѣкого, ради-бъ *) кого она зупиняла свою волю, свои бажаня...

— Отъ, теперь я настояще вольный козакъ, — думала собѣ Мартуня, гордо пѣдвѣвши голову и гордо-поважно идучи по улиці: — теперь я смѣло коли-небудь приїду до дому, знаючи, що тамъ мене нѣхто не жде, нѣхто не спытає: де я була, чого забарила ся? Куды

*) ради = задля (якъ въ языцѣ церковномъ, и. пр. ради спасенія).

захочу теперь, поїду, — коли забажаю, тодѣ вернусь до дому!

— Добрый день, Мартуню! куды се вы идете? де се вы були? А я тѣлько згадувала про васъ! сказала Настя, що зустріла Мартуню выходячи зъ бокового переулка.

— Чоловѣка проводила... поїхавъ въ село... — одповѣдала Мартуня.

— Тымъ лучше, тымъ лучше... Я отсе иду до Галѣ — знаете?

— Нѣ.

— Отъ такъ! акъ же таки вамъ не соромъ! Хтожь не знає Галѣ? Такъ не можна; ходѣмо заразъ до неї!

— Може такъ нѣяково буде, змагалась Мартуня: я, бачте, якъ була дома, такъ и пошла; може-бъ пере-дѣгтись...

— Невѣдъ що выгадали вы! Отъ вже чого, чого, дакъ именно сего не сподѣвалась одъ васъ! Молода панѣ, а держитъ ся колишнихъ забобонѣвъ про туалетъ! Хиба Гали треба вашъ туалетъ? хиба она не бачила вашего платя! отъ ще! Дивѣть ся, люде!... Ёй-Богу, выбачте, а менѣ ажъ смѣшно: мы шукаємо людей, а вы про туалеты!... Отъ, ходѣмъ заразъ!...

Настя не дала Мартуні нѣчого одповѣсти на свою рѣчь, взяла ей пѣдъ руку и повела до Галѣ.

— Мы на годиночку до Галѣ, говорила она, идучи невидными ступнями: — я тѣлько покличу ви сегоднѣ до себе у вечерѣ, а одъ неї пробѣжимо до Настѣ Квочки. Сю певно знаете?

— Стрѣчала ви разъ у васъ.

— Тымъ лучше, тымъ лучше... А одъ Квочки завернемо на годиночку до Кубаха. Скажемо, щобъ бувъ у мене сегоднѣ. Кубаха знаете, бачили?

— Не доводилось.

— Славный чоловікъ, гарный, красный, розумный! Голова, о! золота голова, и козарлюга такій, що настоящий козакъ зъ Лугу*)!... А потѣмъ вже до мене: пообѣдаємо чимъ Богъ пошлєвъ. Тай вечеръ же у мене, нѣчого вамъ и забирати ся до дому... Добре?

— Всежъ треба передѣгтись...

— Ёй-Богу не треба! А коли вже не можна иначе, дакъ забѣжимо на годиночку до васъ — добре?... Та що тутъ и пытати: я вже сегоднѣ не выпущу васъ зъ своихъ рукъ; годѣ вамъ сидѣти черницею въ келіи, або наче квочка на покладкахъ... Буде ще пора насидѣтись!

(Дальше буде).

О. Я. К—ій.

ЖУРБА ВДОВИЦѢ.

(Народна пѣсня).

Ой тамъ на горонцѣ — тамъ буйный вѣтеръ вѣе,
Ажъ тамъ бѣдна вдова та пшениченьку сѣе;
Сѣяла, сѣяла та зъ тиха говорила:
„Кобы то менѣ пшениченька зродила!
Ой, дай же Боже, пшениченьку якъ лаву
На вдовине щастечко тай на людскую славу“.

Еще вдовонька та до дому не дѣйшла,
А вже вдовина пшениченька зѣйшла;
Еще вдовонька на лавочцѣ не сѣла,
А вже вдовина пшениченька забренѣла.
Ой вийшла вдова пшениченьку глядѣти,
Ажъ тамъ вывела перепелонька дѣти.

*) „Великимъ Лугомъ“ звавъ ся одинъ Днѣпровый островъ, де пробували козаки.

„Ой ты, перепелко, не лѣтай такъ по ночи,
Тай не выбирай си та на стрерненьку очи“.
— Якъ жежъ я маю по поли не лѣтати:
Маю дрѣбнѣй дѣти, треба ихъ годувати. —

„Ой ты матѣнко, не жури ся такъ нами,
„Якъ мы подроство, розлетимо ся самѣ:
„Розлетимо ся по горѣ, по долині,
„Розкраємо твоє серце та на двѣ половинѣ!“

(Записала въ Вербовѣ коло Будзанова Евгения Танчаковского.)

(Примѣтка). Помѣщаючи сю пѣсню въ взглядѣ мысли и переведенія такъ прехорошу пѣсню, радѣ-бы мы звернути на ню увагу тыхъ безчисленныхъ „постѣвъ“, анонимныхъ и псевдонимныхъ, що безперестанно не покоять редакцію своими „стихами“. А горѣшна пѣсня своимъ укладомъ справдѣ знаменита. Проста селянка-вдовица, що вѣкъ весь побивалась около дѣтей а на старѣсть не дождалась помочи одъ власного роду, не высказує свого жалю виростѣ, а лишь черезъ порѣвнане зъ подобною долею „матѣнки-перепелки“. Ту нема плачу и слезъ, въ якихъ любуютъ ся нинѣшнѣй „стихотворцѣ“, нема широкого и детальнаго выкладу о рѣзнодорожныхъ нуждахъ и нещастяхъ. — а предѣвъ якъ могуче вражене лише пѣсня въ нашѣй души! И безъ детальнаго опису ѣдучаемо сердцемъ всю тяжку долю бѣдной вдовицы.

ОДВАЖНІЙ ЖИДЫ.

Утѣкало два жида
Колись за границу,
Надыбали на степу
Набиту рушницю.

Надыбали, подняли,
Стали тай гергочуть...
Далѣй крикнули: *Герешъ!*
И стрѣляти хочуть.

Та стрѣляти не бѣда,
Але якъ стрѣляти?
Не змѣркує бѣдный Гершъ,
Зъ ѣдки бы почати!

Далѣй пейса подкрутивъ:
„Теперь, каже, бухну!
Ты въ бухелы, Лейбо, дуй,
Я въ рухилы рухну!“

Не перечить грубый жидъ,
Руру надуває,
А тымъ часомъ жвавый Гершъ
Курокъ ѣдтагає.

Тай потягнувъ за языкъ, —
Гукнула рушниця,
Пѣйшла куля Лейбѣ въ ротъ, —
Грубый жидъ валить ся.

А Гершъ ему на ѣдходъ
Добру раду радить:
„Выплюй, выплюй!“ — все кричить:
„Олово завадить!“

ПОЛЬСКЕ ПОВСТАНЕ ВЪ ГАЛИЧИНѢ 1846 РОКУ.

IV. РЕВОЛЮЦІОННА ОРГАНИЗАЦІЯ.

Прибувши до Кракова, заставъ тамъ Весѣловскій высланця Центральной власти революціонной, Мерославского, котрый приѣхавъ бувъ зъ Познаня зъ планами войсковыми и организаційными. Въ товариствѣ Горжковского, Тисовского и другихъ революціонерѣвъ представивъ Мерославскій свѣй плянъ. Пѣсля того пляну рядъ

революціонный мавъ складати ся зъ пяти особъ и сидѣти зъ початку въ Краковѣ, а въ разѣ потребы въ иншѣмъ, безпечнѣйшѣмъ мѣсци. Цѣла Польша мала бути подѣлена на пять провинцій (wielkorządstwa); кожда провинція мала бути по давному подѣлена на воеводства, циркулы, повѣты. Галичина, становляча одну таку провинцію, задля своєї розтяглости зѣстала подѣлена на двѣ половины — вѣходну и захѣдну. Каждый циркуль мавъ бути подѣленный на 4 комисаріаты подѣ завѣдательствомъ комисарѣвъ революціонныхъ. Кромѣ того мавъ бути утворенный корпусъ жандармеріи революціонной для пильнованя порядку и сповнюваня вѣсѣхъ наказѣвъ революціонного правительства. Головна задача тои организаціи була достарчуванє провіанту для войска революціонного, набиранє рекрутѣвъ и удержуванє порядку.

Плянъ военный бувъ слѣдующій. Повстанє мало зачинати ся по селахъ. Вѣйти мавъ выбрати способныхъ до оружія и выслати ихъ подѣ проводомъ якогось войскового чоловѣка до найближшого окружного мѣста. Коли те мѣсто не буде заняте, мають зѣбраніи зъ сельскыи заняты его. Тамъ устроює ся выше описану организацію революціону, мѣсто укрѣпляє ся, а окружный комисаръ згромаджує весь народъ и дѣлитъ его на три части: 1) першій покликъ, до которого входятъ найсильнѣйше и найлѣпше уоруженіи; тѣ сейчасъ идутъ въ войсковѣмъ порядку на означеніи стратегичнѣй зѣбрнѣй точки; 2) другій покликъ, до которого входятъ прочіи до оружя способнѣй мужины; имъ роздає ся позѣстале оружє и вправляє ся ихъ въ войсковыхъ оборотахъ; 3) рѣшта людности безъ рѣзницѣ вѣку и пола дѣлятъ ся на военнѣй и экономичнѣй варстаты. До першихъ входятъ такіи ремѣсеники и пр., котрыхъ заняте стоить въ якѣмъ небудь звязку зъ войсковостею; они дѣлятъ ся на компаніи и въ окремыхъ касарняхъ занимаютъ ся такими роботами, якѣ имъ назначить комисаръ окружный. Друга категория, т. е. рѣзники и хлѣборобы, стоить подѣ назоромъ и контролею вѣйтѣвъ и такъ само якъ попередна, обовязана вправляти ся въ уживаню оружя и оборотахъ войсковыхъ для мѣсцевой обороны.

Уже зъ тыхъ невеличкихъ уступѣвъ изъ пляну Мерославского дуже легко можна оцѣнити, що то за стратегичный „геній“ его укладавъ! Правду кажучи, плянъ сей бѣльше похожій на якусь утопію, а нѣжъ на реальну, зрѣло обдуману войскову програму, — заразъ и видно, що повставъ ѣнъ въ Франціи, де подѣ той часъ мовѣ грибы по дощу выростали подобнѣй пляны до перестройки цѣлой сусѣпѣльности на якихъ хто хотѣвъ подѣставахъ. Але знаменитѣй слухачѣ знаменитого генерала, хочъ и бачили недостатки его пляну, не чули ся покликаными перечити такому великому чоловѣкови — и плянъ принятъ, хочъ ѣнъ, розумѣє ся, оставъ ся на паперѣ, а на дѣлѣ тѣлько въ однѣмъ мѣсци революціонеры зачали були переводити его на практицѣ — въ Горожанинѣ. Познѣйше побачимо, зъ якимъ результатомъ.

Тутъ таки, въ Краковѣ, вызначено до центральной власти революціонной: Либельта, Горжковского, эмигранта Альціята, Весѣловского и ще когось пятого зъ Конгрессѣвки, котрый мавъ бути познѣйше назначенный. Але розваживши, що Весѣловскій має вже въ Галичинѣ дуже обширнѣй звязки, назначили его тутже губернаторомъ (wielkorządca) Галичины, а до центральной власти на его мѣсце покликали Тисовского.

Затымъ Весѣловскій здавъ справозданє зъ стану Га-

личины. Речинець вибуху повстання означено на 21 лютого и Мерославскому передано 12.000 франків, котрі той выслать парискій Централізації на кошты высылки до Галичины дванадцяти офицерів и 1000 примірників регулямину войскового. 28-ого сѣчня Мерославскій одѣхавъ до Познаня. Горжковский, до найвысшой степени розѣнтузіязмований великими словами тыхъ великихъ людей, заразъ туды побѣгъ и вынанявъ для нового революційного правительства помешкане зъ семи комнатъ, заплативши чиншъ зъ горы за цѣлый піврѣкъ.

Дня 7. лютого приѣхавъ зъ Парижа Альціато. Горжковский представивъ ему приготованя повстанскій въ якъ найкрасшѣмъ свѣтлѣ, — але швидко авторъ „Rzeczy o rozumie stanu w Polsce“ переконавъ ся, що се пуста самохвальба и высказавъ передъ Тисовскимъ отверто, що зъ цѣлои тои козы не буде мяса. Дня 15 лютого мали зъ Познаня прибути Гельтманъ и Либельтъ, — але якъ разъ того дня прийшовъ одтамъ листъ до Горжковского, що Либельтъ, Гельтманъ, Мерославскій и 20 начальниківъ повстаня зѣстали прускимъ рядомъ поарештованій, що въ Познани, Торуні, Парижі и другихъ важныхъ мѣстахъ оголошено станъ облоги, — але, додававъ авторъ листу зъ Вроцлава, — дня 21-ого такой выбухъ наступить.

Сей случай, а такожъ чимъ разъ частѣйше надходячій вѣсти зъ Галичины о грѣзній и неприязній поставѣ селянства, котре тогды вже почало по дворахъ ставити варты и спиняти профѣздячихъ, похитнули и у другихъ польскихъ патріотівъ вѣру въ удачу повстаня. А дѣло зайшло вже було за далеко: вѣтыдъ признатись до власныхъ помилокъ, страхъ передъ тероризмомъ революціонерівъ и неулѣчиме заслѣплене гнали и перли всѣхъ, мовъ рѣка пре невдержимій фалъ передъ водопадомъ до неминучої катастрофы.

Ив. Франко.

(Дальше буде).

ЩО МЕНЕ БОЛИТЬ?

О, не болитъ мене недоля,
Бо я изъ нею жити звикъ,
Бо лучъ правдивый мого щастя
Давно зъ вѣкомъ дитиннымъ зникъ.

О, не болитъ мене сирѣтство,
Що душу часомъ розрываетъ;
И не болятъ уже могилы,
Що въ нихъ спочила вся рѣднѣ.

И не болитъ, що въ кожду хвилю
Новый лишъ заводъ сердце рве,
Що мракою лишень покрылось
Мое те житячко цѣле.

Мене болитъ лишень та зависть,
Що за тѣ лепты, що плывутъ
Изъ мого сердца въ жертву Руси,
Мене браты кленутъ!

Львовъ, 14 марта 1884.

В. И. Маслякъ.

Выкликуванє духівъ.

(Дальше.)

Спиритистична робота найшла одгомонъ и мѣжь Русинами. Двѣ на Руси широко звѣстнѣ личности, неодажланой памяти патріотъ нашъ Левъ Трещакowski, и писатель о. Ив. Наумовичъ, — оба они потонули въ фа-

лахъ „загробового“ моря. Трещакowski не бувъ великимъ ученымъ, але бувъ чоловікъ надмірно быстрого ума и вынаходчивый въ патріотичныхъ помыслахъ. Спиритистичнѣ „чудеса“ застали его неприготованымъ до наукового одпору, — природный здоровый разумъ не выстарчавъ до поясненя гдѣякихъ, доперва нынѣ розсвѣтленыхъ загадокъ, а честный на-скрѣзь характеръ навѣтъ не допускавъ можливого обманства. От. Наумовичъ нѣ въ чомъ не подобавъ на Трещакowskiго — то чоловікъ истинно ученый, а при томъ и въ письмѣ и въ словѣ и въ дѣлѣ — у всѣмъ поетъ. Кто слѣдивъ уважно за литературною дѣяльностею от. Наумовича, замѣчавъ певно вже одъ першого его выступу якусь поетичну, фантастичну натуру, що любивъ въ надприродномъ, въ чудесахъ и духахъ. Его „загадки“ зъ лѣтъ семинарскихъ и першій повѣсти въ вѣденскѣмъ „Вѣстнику“ вже зъ горы ясно означали его будущу дѣяльностъ. Нынѣшня нещаслива его судьба есть только результатомъ тои загадочнои, справдѣ фантастичной натуры.

Послухаймо, якъ самъ от. Наумовичъ въ „Науцѣ“ (число I. зъ року 1878) описує першій свои пробы зъ выкликуванемъ духівъ. Онъ такъ пише:

„Свѣтлѣ и темнѣ духи“.

„Нѣколи не забуду покойного от. Льва Трещакowskiго, бывшего давно приходникомъ въ Рудномъ коло Львова, а упокоившого ся недавно тому на другомъ своѣмъ приходѣ въ мѣстѣ Городку. Бувъ то чоловікъ, якъ то кажутъ, оригиналь, по просту дивакъ, но при томъ честный чоловікъ, искренный народолубецъ, неутомимый дѣлатель зъ первыхъ дней одрожденя нашей Червонной Руси. Кто живъ во Львовѣ, кто бувъ свѣдкомъ первыхъ завязковъ нашей тогдашней „Головной русской Рады“, тому певно нѣколи не зойде зъ памяти тая дуже оригинальна постава покойного отца Льва, зъ тымъ высокимъ чоломъ, зъ тымъ дуже потяглымъ носомъ, маленькими глубоко въ чолѣ схованными очима, зъ тыми вузенькими чоловічюбыными устами. зъ тымъ цѣлымъ лицемъ глубокого мыслителя; зъ тою неутомимою и нѣчимъ неустрашимою бесѣдою, коли звичайно по засѣданяхъ то-и-жь рады стававъ передъ селянъ, и толковавъ имъ: що то свобода, та до чого она? Нѣколи не опустивъ покойный нѣ одного засѣдана тои Рады, нѣ завязавши ся „Галицко-русской Матицѣ“. Вхати, радити щось для Руси-небоги не было ему лихой дороги; на драбинястѣмъ возѣ бывало їде улицями Львова, злзатъ на раду, а тымчасомъ закимъ рада розійде ся, щобы конѣ дня не утратили, паробокъ набравъ и возивъ гнѣй зъ Львова до Рудна.

Покойный той народолубецъ уже въ гробѣ, но дѣла его хотъ бувъ лишъ простымъ священникомъ, перебудутъ столѣтїя. Тѣ кресты поставленї въ нашей Галичины, на „память свободы 1848 року“, и той „Народный Дѣмъ“, одинъ изъ наибольшихъ зданій Львова — то его помыслы, то его вѣковѣчнїя памятники! Кромѣ сихъ памятниковъ сотворивъ онъ изъ нѣчого въ бѣдныхъ приходахъ, въ Руднѣ и въ Рѣснѣ руской, церкви, которыхъ структура и внутренне устроене въ чисто-греческомъ вкусѣ служили многимъ церквамъ нашимъ, послѣдованя достойнымъ образцемъ.

Сего року читавъ я такъ въ російскихъ якъ и въ берлинскихъ газетахъ широкїя розправы о спиритизмѣ, т. е. о посмертныхъ духахъ, будто входящихъ зъ нами въ общенїе. Въ Америцѣ допрывадили уже спиритисты зъ выкликуванемъ духівъ до великого совершенства, они то їздятъ теперъ по Европѣ, заїхали и до Петербурга, де нашли многихъ вѣрующихъ а также и многихъ зовущихъ ихъ простыми обманщиками. Читаючи тѣ розправы не могу не згадати собѣ за покойного о. Льва, зъ котрымъ я кілька лѣтъ живъ въ дружествѣ, а въ домѣ которого я видѣвъ такіи спиритистичнїя явленя, которыхъ я еще теперъ нѣякъ не могу собѣ розтолковать, котрі по правдѣ дають много до мышленя, чи нема въ томъ що правды, що сказавъ Шекспиръ: „що суть рѣчи на земли и на небѣ, о которыхъ и не сніло ся философамъ“.

Буду то року 1851, коли я бувъ духовнымъ сотрудникомъ въ мѣстѣ Городку за Львовомъ. Одного зимового дня забравъ ся я зъ женою моею до Львова, нанявши собѣ коники у городецкого мѣщанина. Пустили мы ся санями зъ полудня въ дорогу, маючи до Львова чотыри милѣ, где ма-

лисмо намѣрене почувати, а на другій день зъ полудня поробивши свои дѣла, домѡвъ повертати. Ледви мы выѣхали за рогачку, зѡрвала ся страшна заверуха, такъ, що не було свѣта видно. Дорогу задуло и конѣ ледве нога за ногою снѣгомъ копали ся, западаючи часомъ цѣлкомъ въ снѣгъ. Не уѣхавши такъ и половины дороги, смеркло ся намъ, и побачили мы, що мы не на мурованѡмъ гостинци, но гдесъ середъ поля. Перемерзши крѣпко, помимо добрыхъ шубъ, а не видячи нѣякого слѣда передъ собою, мы ѣхали просто, не знати куда, и ажъ около 10 години заѣхали мы гдесъ коло якогось ставку и млынка, где якась честна християнска душа уратовала насъ передъ смертю, бо уже туй-туй булибъ мы заѣхали въ ставъ, ледве гроха примерзлый. Той чоловікъ сказавъ намъ, що мы въ приходѣ от. Льва, и що ѡдтамъ до Рудна уже не дуже далеко, и сѣвши зъ нашимъ хлопакомъ-повозчикомъ на санѣ, завѣвъ насъ по правдѣ ажъ передъ хату свого приходника“.

Описавши свою стрѣчу зъ Трещаківскимъ, приступає о. Наумовичъ до властивого темату о духахъ. Читаємо тамъ отей двѣ цѣкаві исторійки:

1. О томъ, якъ темный духъ утѣкъ подъ столъ.

От. Трещаківскій привѣвъ свою дочку до стола и скававъ до ней: Призови духа!

Дѣвчина сѣла при столѣ, взяла оловце въ руку, розстелила на столѣ папѣръ, поддержала такъ може минуту руку, въ томъ якась сила стрепенула рукою и она, обернувшись до отца, сказала: Бѣтъ духъ!

От. Трещаківскій здѣймає зъ кѡлка епитрахиль, бере кропило, мачає въ свячену воду и зъ повагою пытає: Душе, якъ тобѣ на имя?

Рука якбы электричною силою стрѣлила по папѣрѣ и видно було имя: Марія.

„Марія! — каже от. Трещаківскій: — чи ты свѣтлый, чы темный духъ?“

— Свѣтлый!

От. Трещаківскій не вѣрить на слово, крестить три разы и кропятъ священою водою.

Показало ся, що то бувъ темный духъ, бо утѣкъ подъ столъ.

2. О томъ, якъ свѣтлый духъ гравъ на фортепьянѣ.

От. Трещаківскій кававъ дальше: темный духъ не може правды сказати, но саму ложь. Я ихъ уже выпробовавъ, я добре ихъ уже знаю!

Зновъ дѣвчина положила руку на папѣръ, и зновъ рука стрепенула ся и скоростею электричной силы написала имя: Юстина.

„Ты свѣтлый духъ?“

— Свѣтлый!

От. Трещаківскій повѣсивъ епитрахиль и кропило на кѡлокъ и начинає розмову зъ духомъ.

— Кто ты еси? где ты жила? чимъ занимала ся?

„Я, Юстина, родила ся въ Константинополи, була купчихою, померла року 1553, дня 8 сѣчня“.

— Дай намъ якій видимый знакъ, що ты истинно межи нами.

„Згасѣтъ свѣтло“.

От. Трещаківскій здмхнувъ свѣчку, стало въ хатѣ цѣлкомъ темно и тихо, лишь рука щось дуже скоро шкробала по папѣри, може минуто, може двѣ. Ѳдтакъ утихло, от. Трещаківскій засвѣтивъ зновъ свѣчку, беремъ папѣръ въ руки, а на нѣмъ нарисованый образъ святой женщины зъ крестомъ на рукахъ, а подъ тымъ образомъ подиись по гречески: Свята Елена.

— Юстина, дай намъ еще якій знакъ.

„Нехай дѣвчина сѣдає до фортепьяна“.

Дѣвча сѣдає при фортепьянѣ и зачинає грати: „Иже Херувимы“. Грає прекрасно.

— Якъ не вѣришь (каже от. Трещаківскій), що то не дѣвчина грає, тольکو духъ, иди и ѡдорви руку ѡдъ фортепьяна.

Я приступивъ до ней, беру за руку, но диво! я тягну, а рука якбы прикована, не подає ся менѣ, и ѣй то нѣчого не мѣшає, она грає, а менѣ видить ся, що то не тѣлесна но желѣзна рука. Всею моею силою я не мѡгъ ѣй перешкодитъ, чтобы одинъ тонъ зъ „Иже Херувимы“ опустила. То

здѣлало на мене огромное впечатлѣніє. Теперь, кажу, вѣрую, що щось есть.

— Юстина, чи покажешь ся намъ? поспытавъ от. Трещаківскій.

„Возьми склянку, положи верхъ ней зеркало, а на зеркало най положить руку дѣвчина и Теодора“ (моя жена).

Мы такъ зрѡбили и дивимо ся, а въ склянцѣ якъ миніатюрка женщины, якбы въ оболочку. За минутку щезла.

Мы не могли опамятати ся ѡдъ удивленія. Я довго не мѡгъ заснути, ажъ надъ ранкомъ.

Нарисованый образъ св. Елены я собѣ взявъ на памятку и бувъ ѡнъ у мене довго, ажъ при пожарѣ въ Коростнѣ гдесъ затративъ ся **вразъ зъ кѡлькама рукописями духѡвъ**.

Якъ зъ всего опису видно, у насъ на Руси дѣйстно були спиритисты и кто знає, до якихъ бы то результатѡвъ дѡйшовъ бувъ спиритизмъ у насъ, якбы головнѣй дѣятѣль на томъ поли були людьми мирскими. Ту, видно бувъ засновокъ до зовѣтъ новои секты. Гдеинде духи поселяють ся въ живу особу або берутъ гдещо тѣла зъ живои якои особы, а въ домѣ Трещаківского являлись они въ шклянцѣ ѡдъ воды и навѣтъ безъ тѣла були виднѣ очамъ людскимъ. А вже найцѣкавша поява тота, що духи грали на фортепьянѣ „Иже Херувимы“, и лишили Трещаківскому свои рукописи!...

Ктожь властиво бувъ ту обманеный: чи Трещаківскій, чи о. Наумовичъ, чи они оба? Намъ годѣ ѡдповѣдати, бо справа, якъ кождый признасть, есть надто дразлива и деликатна. Отъ вже волимо радше представити исторію „найбѡльшихъ спиритистѡвъ“ нашего вѣку, и въ якій способъ здемасковано ихъ яко „найбѡльшихъ обманщикѡвъ“.

(Дальше буде).

Рафаловичъ.

Гдещо зъ житія Тараса Шевченка.

(Пѡсля М. К. Чалого.)

(Дальше).

О арештованію Шевченка, а радше о причинахъ увязненія, княжна Репнина такъ розскажує: „Будучи въ Лубнахъ, Шевченко одного разу читавъ въ веселѡмъ товариствѣ кѡлька своихъ вольнодумныхъ поезій, а мѣжь иншими одну сатиру. Ѳбъ томъ довѣдавъ ся мѣстцевый справникъ и сейчасъ донѣсъ, куды треба, и поэта приказано увязнити. На поромѣ, подчасъ фатального переѣзду, находивъ ся одинъ офицеръ ѡдъ гузарѡвъ. Ѳнъ догадуючись, що въ завитку поэта находить ся мусить заказаный овочъ его музы, хотѣвъ бувъ той завитокъ скинути въ воду, але поестъ не звелѣвъ. Ѳдтакъ офицеръ предлагавъ полицейскому агентви значну суму грошей за знищенє гдеякихъ поезій, та зновъ надармо. Агентъ ѡдказавъ ся, бо при ревизіи арештованого находились свѣдки, котрѣ могли були донести начальству про найденіи поезіи.“

Еще якъ тольکو розвѣсь ся слухъ по полтавскѡй губерніи о грозящѡмъ арештованію Шевченка, кѡлькохъ дѣдичѡвъ, поклонникѡвъ поэта, сильно занепокоилось. Одинъ зъ нихъ ѣдивъ навѣтъ по сусѣдныхъ дворахъ, шукаючи за Шевченкомъ; ѡнъ хотѣвъ вывезти поэта за границу подъ видомъ своего слуги.

Княжна Варвара Николаевна, узнавши о судьбѣ Шевченка, удалась до своего брата, министра Уварова, зъ просьбою улекшенія долѣ поэтови; крѡмъ того писала она и до графа Орлова. Але послѣднѣй остро приказавъ княжнѡй, не мѣшати ся „не въ свое дѣло“, иначе поступить зъ нею пѡсля всей строгости права. Сей Орловъ бувъ своимъ Решниныхъ и коли княжна, стрѣтившись зъ нимъ, згадала про свою просьбу, то Орловъ, натогды всемогущій шефъ жандармѡвъ, признавъ ся, що листу княжны навѣтъ не читавъ, а лишь на-слѣпно подиисавъ то, що ему подвластнѣй урядники до подиису предложили.

Шевченко не тративъ духа въ вязниці, ѡнъ бувъ неввычайно веселый, жартувавъ, спѣвавъ пѣсни. Въ часѣ слѣдства одинъ жандармскій офицеръ сказавъ ему:

— Богъ милостивый, Тарасе, вы оправдаєтесь и тогды доперва заспѣває ваша муза!

— Не чортъ мене сюды занѣсь, коли не сеєя бѣсова муза! одповѣвъ ему поетъ.

Разъ одъ слѣдства вертавъ Шевченко поручъ зъ Костомаровомъ и сказавъ до него: „Не жури ся, Миколо, доведе ся еще намъ у купѣ жити“.

30-ого Мая — пише Костомаровъ — выглянувъ я оконцемъ зъ мои вязницѣ, и увидѣвъ, якъ вывели Шевченка въ военну управу. Онъ замѣтивъ мене, усмѣхнувъ ся, знявъ шапку и привѣтливо кланявъ ся. Засудъ надъ собою выслухавъ онъ зъ повнымъ спокоємъ.

„Черезъ пѣвроку вывели мене на свѣтъ божій, говоритъ самъ Шевченко, та зновъ посадили на *чортонхайку*, та увезли ажъ въ Оренбургъ надѣвши на мене салдатеку муницю, и ставъ я Москалемъ...“

Зъ лѣтъ 1847 до 1858.

Єдинимъ матеріяломъ для тыхъ въ неволя перебутихъ десяти лѣтъ, служатъ розкиненіи по дневнику поэта згадки о монотонной томлячой жизни солдатской въ пустынныхъ, безлюдныхъ сторонахъ Азіи, и кѣлька листѣвъ поэта до приятелѣвъ.

„Неразъ згадую я про тѣ минулі десяти лѣтъ, пише Шевченко, и вельми тѣшу ся, що не прійшла менѣ гадка, описати ихъ въ своѣмъ дневнику. Щожъ бы я записавъ въ нѣмъ? Одна згадка про минувшину вже тревожить мене, а щожъ бы тогдѣ, якъ бы списавъ тоту мрачну декорацію и тыхъ людей, зъ котрыми судилось одограти тоту десятилѣтню драму?“

Не дай, Господи, нѣкому,
Якъ менѣ теперь старому,
У неволи пропадати,
Марне лѣта коротати!

Менѣ зборонено писати и рисувати — отъ у чѣмъ моя справдешна и страшна кара!“

Року 1847.. въ початкахъ осени, находивъ ся Шевченко въ Орскѣй крѣпости. Представляючись старшинѣ, онъ терпеливо выслухати мусѣвъ рѣжныхъ поученій и грозбѣ, якъ н. нр. зъ устъ одного поручника, що грозивъ поестови рѣзками. коли не буде добре справувати ся. Щобъ уйти лиха, Шевченко взявъ ся на дуже простый, але и зовсѣмъ скуточный спосѣбъ: накупивъ великій запасъ горѣвки и рѣжныхъ закусокъ, запросивъ рогного и гдеякихъ офицерѣвъ на забаву и упоивъ ихъ. Зъ той поры пошло все якъ по маслу, а коли гостина поволи забувалась, онъ ви одъ часу до часу повторявъ.

Въ крѣпости найшовъ Шевченко кѣлька шляхтичѣвъ, але въ ними не було розмовы для поэта. „Менѣ судилось, говоритъ Шевченко, просидѣти подѣ арештомъ въ одномъ казематѣ, разомъ зъ великими злочинцами, злодѣями, зъ розбійниками, зъ людьми пятноваными, а предѣ я бы ихъ назвавъ скорше „*несчастливцами*“, нѣжъ тыхъ мерзкихъ, плюгавыхъ дѣтей легкодупныхъ богачѣвъ“. Одного зъ такихъ вырождѣвъ-паненятъ представивъ поетъ въ своѣй повѣсти „*Несчастный*“.

Межи зѣслаными находилось и кѣлька Полякѣвъ. Зъ гдекотрыми „лѣпшими“ поетъ познакомивъ ся и навѣтъ пѣзнѣйше переписувавъ ся зъ ними.

Зъ часу тыхъ першихъ лѣтъ неволѣ доховались чотыри листы поэта до приятеля Лизогуба. Наводимо ихъ ту дословно.

I. Добродѣю и друже!

На другій день, якъ я одъ васъ поѣхавъ, мене аристовали въ Кіевѣ, на десятый (день) посадили въ казематъ въ Петербургѣ, а черезъ три мѣсяцѣ я опинивъ ся въ Орскѣй крѣпости въ салдатской сырѣй шенели, — чи не диво скажете! Отже оно такъ. И я теперь точнѣсенкій, якъ той москаль, що змалѣвавъ Кузьма Трохимовичъ панови, що дуже кохавъ ся въ огородахъ. Отъ вамъ и кобзарь! Позабравъ грошки тай шморгнувъ за Уралъ до Киргиза гуляти. Гуляю! Бодай нѣкому не додело ся такъ гуляти! А що маємо робити! треба хилити ся, куда нагибає доля. Ще слава Богу, що менѣ якось удало ся закрѣпить сердце такъ, що муштрую ся собѣ тай годѣ. Шкода, що я не покинувъ тодѣ у васъ рисунокъ кіевского саду, бо онъ, и всѣ, що были при

менѣ, пропали у И. И. Фундуклея. А теперь менѣ стражайше запрещено рисовать и писать (окрѣмъ листѣвъ). Нудьга тай годѣ. Читатъ хочъ бы на смѣхъ одна буква, и той нема. Брожу понадъ Ураломъ та... нѣ не плачу, а щось ще поганьше дѣе ся зо мною. Одѣшлѣть, будьте ласкавы, мое письмо княжни В. Миколаєвнѣ, а адресъ ось такій: „въ городѣ Оренбургѣ въ пограничную комисію. Его Благородію Теодору Матвѣевичу Лазаревскому съ передачею“. А сей добрый землякъ знати ме, да мене найти. Бувайте здоровы, низенько кланяюсь Іліи Ивановичу и всему дому вашему. Не забывайте безталанного Т. Шевченка. Поклонѣть ся, якъ побачите, одъ мене Кякуатовымъ.

II.

Великимъ веселіємъ звеселили вы мене, своимъ добрымъ христіаньскимъ листомъ, у сѣй бисурманьской пустыни. Спасибѣ вамъ, друже мой добрый, — я зъ самой весны не чувъ рѣдного широго слова. Я писавъ туды декому. А вамъ першимъ Богъ велѣвъ разважить мою тяжку тугу въ пустыни ширыми словами, спасибѣ вамъ! Не знаю, чи дѣйшовъ мой листъ до вашихъ рукъ (бо я пославъ у Седневъ 24 октв. не знаючи, що васъ Богъ занѣсь ажъ у Одессу). Жаль, и дуже, менѣ вашей маленькой: — згадаю, то такъ неначе бачу, якъ оно манюсеньке танцює, а Ілія Ивановичъ грає и приспѣвуетъ.. Не скорбѣть, може оно добре зробило, що перейшло на той свѣтъ немучене страстьми земными. Були вы у Яготинѣ лѣтомъ, що тамъ дѣбеть ся? де теперь живутъ Яготинскіи анахоретки? Я писавъ черезъ васъ до В. Н., не знаю чи дѣйшло. Що она, сердешна, поробляє? Скажѣть їй, якъ побачите, або напишѣть, нехай до мене напише хочъ одну стрѣчку — еи прекрасна добра душа мене частенько навѣдує въ неволи. Бодай и ворогови моему лютому не додело ся такъ каратись, якъ я теперь караюсь. И до всего того треба було ще и занедужать: въ осени мучивъ мене ревматизмъ, а теперь цянга, — у мене еи зъ роду не було, а теперь така напала що ажъ страшно! Холера, благодарить Бога, минула нашу пустыню, а ходила близко. Сажинъ менѣ нѣчого не пише, не знаю, де онъ дѣвъ мою портфель зъ рисунками дробными, — тамъ цѣлый жмить ихъ було. Якъ побачите его, то спытайте, тай возьмѣть до себе, а ящикъ зъ олійными фарбами нехай собѣ оставляє. Вы пытаете, чи покину я малѣване. Радъ я его покинуть, такъ не можна; я страшно мучу ся, бо менѣ запрещено *писать* та *рисовать*. А ночи, ночи! Господи! якъ страшны та довгы!... та ще й у казармахъ. Добрый мой друже! голубе синий! пришлѣть ящикъ вашъ, де є вся справа, альбомъ чистый, и хочъ одинъ пензель Шаріона. Хочъ инколи подивлю ся, то все таки лекше стане. Просивъ я В. Н., щобъ менѣ книжочкѣ деякихъ прислала, а теперь и васъ прошу, бо оприче Библии нема и одной лѣтеры. Якъ що найдете въ Одессѣ Шекспира, переводъ Кетчера, або Одисею, переводъ Жуковского, то пришлѣть, ради Распятого за насъ, бо ей-Богу зъ нудьги одурѣю! Пославъ бы вамъ грошей на все сіє, такъ дастъ Богъ. До шеляга пропали. А може Богъ пѣшле, то я вамъ коли небудь одячу. Якъ будете посылать, то шлѣть на мое имя. Та, Бога ради, напишѣть що небудь про В. Н. и про Гляфиру Ивановну, та поклонѣть ся одъ мене Іліи Ивановичу, Надеждѣ Дмитриевнѣ, и всему дому вашему. Бувайте здоровы, не забывайте широго своего и безталанного Т. Шевченка. Адресъ: Въ Оренбургскую губернію въ крѣпость Орскую.

III.

Всякъ другъ речетъ: *содружился ему* — и азъ: *но есмь именовъ тобою другъ*. Оттакъ теперь и зо мною сталося. Було на собаку кинь, то влучишь друга, а якъ прійшлося до скруту, то святыи ихъ знає, де они подѣлись! Чи не вымерли, крый Боже? Нѣ, *здравствують*! та тѣлько одцурались безталанного своего друга. Богъ имъ звидить. Якъ бы они знали, що єдине слово ласкаве теперь для мене паче всякой радости — такъ щожъ.. недогадливый! Зъ превеликою радостію и дякою привнявъ я листъ вашъ уже другій, написанный 31 декабря. Богъ вамъ заплатитъ за вашу ширѣсть и за вашу ласку. Лихо дѣе ся зо мною, та не одно, а всѣ лиха ушли на мою голову: одно те, що нудьга и безнадѣя давить сердце, а друге, нездужаю зъ того дня, якъ привезли мене въ сей край; ревматизмъ, цянгу перетерпѣвъ, слава Богу, а теперь

зубы и очи такъ болятъ, що не знаю де дѣтись. И чи не чудно, скажете, якъ принесли вашъ листъ, менѣ полегшало такъ, що на третій день менѣ вже можна було написати отсей листъ до васъ. Выбачайте толькo, що коротенькій, одно те що бою ся очи натрудить, а друге, сказавши правду, таки й паперу недостача. И купити нема де, звичайне якъ у степу. Якъ будете посылать вашу обѣянку, то пришлѣть, будьте ласкаві, и паперу (почтового и брисгальского), коли найдете въ Одессѣ. Выбачте, Бога ради, що я такъ вередую. За грошъ спасибо вамъ, единый мой друже, у мене же остало ся трохи, а якъ мати́му малярску справу, то може зароблю. Якъ що пошлють весною въ степъ на Раимъ*), бо е така чутка, то тоді вже просити́му, та може Богъ дастъ, що тутъ остану ся. Ще чи не найдете въ Одессѣ сочаний Держомтова и Кольцова: пришлѣте — поезіи святои ради. А якъ будете писать, то пишѣть на мое имя просто, бо я другій листъ вашъ принявъ уже зъ третихъ рукъ. Хочъ оно й зъ добрыхъ рукъ, та все таки зъ третихъ. Прочитавъ я въ-друге вже о скорби вашой, — що маємо робить, коли того Богъ хоче? Давидъ добре сказавъ, *кто возглаголетъ силы Господни, слышаны сотворитъ вся хвалы его*; звичайне, не можна и безъ того, щобъ инколи и слѣзамъ не дать волѣ. Бо хто не журить ся, не плаче, той нѣколи й не радѣе. Цуръ ему такому. Будемо плакать и радѣти, и за все те хвалить милосердаго Бога.

На самому сѣму словѣ одчинили ся дверѣ и *почта-льонъ* подавъ менѣ третій листъ вашъ, написаный 7. Января. Не знаю, чи зрадѣвъ бы я такъ батькови, або матери, якъ вашему щирому слову. Да воздасть вамъ Господь и дому вашему, що посѣтили есте невольника и тяжку его тугу розважили. Якъ будете писать до В. Н., то одъ мене їй низенькo поклонѣте ся, та накажѣть, щобъ хочъ одно слово написала, толькo не въ Оренбургъ, а просто въ К. О. Коли маєте *свлячу воду*, та спийшѣть та пришлѣть менѣ, бо та що вы менѣ передали, утрачена. А Тетяни Ивановной якъ будете писать, то їй и Федорови одъ мене гарненькo поклонѣте ся... Нѣкому въ свѣтѣ я теперь такъ не завидую, якъ малярямъ и Глафири Ивановной, — а може вже она покинула, крый Боже, малювать! Бога дѣля пришлѣть малярску справу и паперу. — Що у васъ робить ся у Седневѣ? що поробляе И. И.? Поклонѣть ся ему одъ мене. За Н. Д., за васъ и весь домъ вашъ, молю ся Господи милосердому, и благаю Его, щобъ вы не забывали безталанного Т. Шевченка.

IV.

Не знаю, зрадѣлабъ такъ мала ненагодована дитина, побачивши матѣрь свою, якъ я вчора, принявши подарунокъ твоѣй, щирый мой единый друже, такъ зрадѣвъ, що ще и доси не схаменю ся. Цѣлѣсенку нѣчь не спавъ, розглядавъ, дививъ ся, перевертавъ по тричи цѣлючи всяку фарбочку, и якъ си не цѣловать, не бачивши рѣкъ цѣлый. Боже мой! Боже мой! якій тяжкій, та довгий рѣкъ! та дарма. Богъ помѣгъ, минувъ таки. Я взявши въ руки скринку, подививъ ся, и неначе перелетѣвъ у малярню въ Седневъ, — чи згадасте, якъ вы менѣ си вторѣкъ показували недороблену? ще й радились зо мною, якъ бы си химернѣйше улагодить. Чи сподѣвавъ ся я, що черезъ рѣкъ та сама скринка звеселить мене, неначе мати дитину, при лихой мой годинѣ. Благий и дивный еси, Господи! Сегодня недѣля, на муштру не поведуть, — цѣлѣбнѣйшій день буду переглядать твоѣй подарунокъ, щирый мой единый, друже, переглядать и молитись, щобъ Богъ пославъ на довгі дни тобѣ такую радость, якъ пославъ онъ менѣ черезъ тебе. Перелѣчивъ, передививъ все, все до крихотки, цѣле: и Шекспиръ, и паперы, и цизорыкъ, и карандаши, и пензлѣ, все цѣлѣсенку. Не утрачай ся на азбѣомъ, друже мой, буде зъ мене и сего добра поки-що. Недавно зъ Яготины прійшовъ листъ до мене. Спасибо їй, доброй В. Н., що не забувае мене: — хоче менѣ, якъ сама дѣстане, прислать книжокъ. Якъ пришло, то тогдѣ я и тяжкого походу, и Аральского моря, и безлюдного степу киргаского не злякаюсь. Одна толькo туга гризе мое сердце: якъ заженуть у степъ, то не доведеть ся нѣ одного листа принять, нѣ самому послать, бо туда почта не ходитъ. Отъ мое горенькo! А може доведеть ся, рѣкъ або й другій, про-

стерегти нѣкчемне оте море. Не будемо журить ся, а будемо молитъ ся. Ще те лихо далеко, а всяке лихо зъ далеку страшнѣйше, якъ то кажутъ розумный люде. Сей, и Апрель мѣсяць, я ще буду въ О. К., то напишѣть до мене хочъ стрѣчку, бо толькo Богъ святой знае, якъ я радѣю, коли дойде до мене хочъ одно слово ваше зъ моеи бѣдной крайны. Я теперь, поздоровъ Боже васъ! хочъ и богатый на папѣръ, а все таки на клаптику пишу, бо сказано — пустыня, где я возьму, якъ потрачу? Та таки и удѣлить декому треба, хочъ по аркушику. Выбачте, голубе сизый, що такъ на швидку пишу до васъ, бо одно те, що сѣгодня почта, а друге те, що коло десятой години треба выступить у караулъ.

Молю ся Богу, щобъ пославъ здоровья Н. Д. и радость всему дому вашему. Спасибо вамъ, бувайте здоровы, та напишѣть хочъ стрѣчку до мене, до вдячного вамъ Т. Шевченка.

(Дальше буде.)

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

На численнѣй запытаня доносимо, що преміи четвертьрѣчнымъ Пренумерантамъ не належать ся, а пѣворѣчнѣй лишь за першій пѣворѣкъ премію одержують. Въ загалѣ оказываютъ ся преміи великою перепоною для издавництва, бо всѣякого рода пакунки надто богато часу забирають редакторови „Зорѣ“. Одъ теперь преміи можъ буде одержати толькo въ мѣсяцахъ Цвѣтні и Червни.

Свѣтле товариство „Сѣчь“ въ Вѣдні. Сего року знижили мы предплату для всѣхъ Пренумерантовъ, мимо того, що объемъ „Зорѣ“ далеко бѣльшій. Годѣ! — ВП. Ю. Ш. въ Бѣгальяхъ и Читальня въ Городищи. Тѣ вѣчнѣй реклямаціи и насъ задивляють, та щожъ пора-димо? Неправильность въ одбираніи газеты для нѣкого не есть приемною, а наименше вже для редакціи, котра поноситъ шкоду и на газетѣ и на библиотекѣ. Экспедиція одбувае ся у насъ якъ найправильнѣйше, протѣ вина почивае на дотычныхъ почтахъ. — Многимъ безыменнымъ „поетамъ“. Все пошло до коша. Намъ вже надоѣли поезіи на тематъ о „Русалкахъ“ и о „бѣдной Руси“. — ВП. А. Р. въ Станиславовѣ. Видно, у Васъ нема доброй при-нуки изъ стороны патріотѣвъ. До иншихъ гимназій и библиотекъ „Зоря“ майже всюды высылае ся. — Всѣхъ панѣ: Е. Б. въ Стрию, М. Ч. въ Прогноевѣ, О. Д. въ Волосовѣ. Выслано повторно. Вина не зъ нашої стороны. — ВП. Е. Г. въ Нѣску. „Новѣ Зеркало“ не стоитъ въ звязи зъ „Зорею“, тому для оминеня непорозумѣній (якъ то теперь сталося) просимо реклямовати въ дотычній редакціи. — ВП. Ц. Д. въ Дрезнѣ. Куды то нынѣ Русинѣвъ не носить! Уже и зъ Америки переписують ся зъ нами (поезіи пишуть — очевидный добробытъ!) Вашѣ обо оновѣдана дуже хороші и одно зъ нихъ войде въ „Зорю“, а друге въ „Библиотеку“ (по можности еще сего року).

Вѣльховий Яр. Видно, Вы представляете собѣ „Зорю“ письмомъ, що розпоряжае тысячами Пренумерантовъ, тому и не хочете писать „за дурно“. Ой, кобъ вы ту зъ близька придивились редакціи тои — „единой на весь свѣтъ литературной газеты руской!“ Выбѣ певно циюнули на всю нашу галицку мизерію! — ВП. В. С. М. въ Ёйску (кубаньска область). „Зорю“ зъ лѣтъ попередныхъ высылали; инші книжки не дойдутъ. Газета, про котру згадасте, правильно доходити не може, але поодинокі числа перепускають. — На запытане зъ Кіева: Розправа про старорускій акцентъ и про ритмаку „Слова о полку Игоревѣ“ уже готова. Она, надѣмось, задоволить у всѣмъ Вашѣй, хочъ и такъ далеко идучѣй домаганя. Розпочнемо въ числѣ 9-омъ.

До нынѣшного числа долучаемо конецъ (12-ый аркушъ) „Подорожей“. Въ третю книжочку „Библиотеки Зорѣ“ войдутъ поезіи Шевченка, самѣ добѣрнѣйші — въ 7. аркушахъ, котрі розѣшлють ся при 4. числахъ „Зорѣ“.

*) Твердыня коло Аральского моря.

Выходитъ два раза на мѣсяць, каждого 1-ого и 15-ого, вравъ въ додаткомъ „Библиотека Зорѣ“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ камениці подѣ ч. 3. улица Фредра.

ЗОРЯ

Пренумерата выносите: на цѣлый рѣкъ 4 зр., на полъ року 2 зр. на четверть року 1 зр.

На велиновѣмъ (сатинованѣмъ) паперѣ, на цѣлый рѣкъ 5 зр.: на полъ року 2 зр. 50 кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ПОРВАНІЙ СТРУНЫ.

(Оповѣдане зъ украиньского, городяньского житя.)

(Дальше).

Вечеромъ у Настѣ зѣбралась повна хата гостей, найбільшь молодѣжи; мужчинѣ було бѣльшь нѣжъ жѣноцтва. Помѣжъ жѣноцтвомъ рѣзко видѣляла ся Квочка, молодиця, лѣтъ 25, въ дорогѣй шолковѣй корсетѣ, зъ повною шією гранатѣвъ и коралѣвъ. Зъ себе Квочка не то що не красива, але якась неприятна: въ лиці ви якійсь такій выразъ, въ голосѣ якась така нота, що ихъ не можна поймаи и положить на паперѣ; але дивлячись на той выразъ, чуючи ту ноту, у чоловіка, мимо его волѣ, поднимаетъ ся якась неприятна чувство. До того голосъ у Квочки бувъ тоненькій, наче у 10-лѣтної дѣвчины и покрывавъ собою инші голоса; особливо неприятно було слухати, коли Квочка, бажаючи додати своимъ речамъ бѣльшь важности, говорила повагомъ, протягуючи всяке слово, выводячи его нѣбы по нотамъ. Правдивѣй буде сказати, що она не говорила, а квочкала, наче молода квочка, що въ-перше высидѣла курчатъ.

Завсѣгды въ товариствѣ Квочка любила говорити про які небудь „высшій питаня“, любила, щобъ до ви розмовы прислухались, не перебивали ви, не спорили зъ нею, чтобы уважали ви слова яко добутки самого новѣйшого, самого потребнѣйшого либерализму...

Колижъ хто осмѣлювався спорити, не згажались зъ Квочкою, она ѡдповѣдала зъ такою неохотою, зъ такою неповагою, нѣбы вже самымъ ѡдвѣтомъ робила якусь велику милость тому, хто споривъ ся зъ нею. Се-бѣ все дарма, та на лихо-жъ Квоччина освѣта ѡмѣжовувалась одними часописями да вѣстниками; симпатичной освѣты, ерудиції — Богъ мавъ! Зъ сего выходили инколи неприятнй насмѣшки, — правда, тонкі, алежъ досыть острѣ. Особливо любивъ „подратовати“ ви и тонко посмѣяти ся зъ Квоччиной „публицистики“ молодой адвокатъ Иванъ Кубахъ, котрый тѣлько для самой Настѣ — хто его знае чимъ — нагадувавъ „настоящего козака зъ Лугу“.

Сегодня на Квочку найшла зновъ „публицистика“ про жѣноче питане. Почала она благовѣстомъ зъ того, що вже наступавъ конецъ тяжкому деспотизмови мужчинѣ, бо въ Петербургѣ заведено уже и ѡдчинено медицинскій факультетъ для жѣноцтва.

— По просту сказать, — озвавъ ся Кубахъ, — не факультетъ, а тѣлько курсы ученыхъ...

— „Не умеръ Данило, болячка вдавила!“ — огрынулась Квочка, не звертаючи погляду въ той ѡбѣ, где сидѣвъ Кубахъ.

— Чи факультетъ, чи курсы — все єдино: дѣло

не въ назвѣ, а въ тому, що жѣноцтво одержувати-ме широку освѣту, а освѣта розѣбѣе тѣ пута, котрыми закуте жѣноцтво въ рабствѣ; освѣта знесе старѣ розумѣня, дастъ новѣ, дастъ жѣноцтву волю, самостайность...

— Вы говорите, певно, про „розумѣня“ неправдывѣ, — бо коли они истиннѣ...

— Що таке истина?... Про се ще треба умовитись, — перебила Кубаха Квочка. Не все истины ѡднакѣй; инша уважаетъ ся за истину, а придививъ ся бѣльшь, покажетъ ся, що то не истина, а слова тѣлько. Те що двацѣть лѣтъ назадъ уважалось истиною, теперь анахронизмомъ стало, — отъ що! Коли мы заглянемо въ будущину...

— Треваймо, треваймо! — не втерпѣвъ Кубахъ — чого такъ швидко въ будущину? озирнѣмось зъ-першу на минувшину.

— Живыи живе гадае! — повагомъ, докторально процѣдила Квочка. — А минувшина що? Дякуймо долю — (она соромилась сказати: дякуймо Бога!) — що мы пережили минувшину, утекли ѡдъ ней, вызволились зъ того „темного царства“. Минувшина! охъ, ажъ тяжко згадувати! Чого то она ѡднѣй менѣ стоитъ! Я тѣлько вынесла, тѣлько боролась, а таки: схотѣла, на своемъ поставила! доказала, що я чоловікѣ самостайный!...

— Дѣжъ вы такъ доказали? — спытала у ней Галя.

— Мало хѣба де? Да отъ примѣромъ взять мою власну освѣту: чого то менѣ стояло, щобъ ходити на все тѣ лекції, що колѣсь у насъ читали! Спытайте про се хочъ у мого мужа: ѡнъ правды не покрывъ... А теперь? Теперь що ише: теперь жѣноцтво додумалось само, що треба дѣяти, щобъ выпрягтись зъ ярма — и ѡно дѣйде до своей задачи, дѣйде до самостайности безъ всякой запомоги... Не треба тѣлько журити ся да плакати, а памятати, що жѣноцтво не тѣлько люде, але ще и сила, велика сила! Памятаючи се, намъ стоитъ тѣлько встати, жваво рвонуты за свои ланцухи, и мы — и мы вольнѣ, и самостайнѣ, и рѣвноправнѣ!... Чи такъ? — обернулась зъ остатнимъ словомъ Квочка до Мартунѣ, котра чуючи въ-перше сю Квоччину розмову, слухала и дивилась на ораторшу зъ jakimъсь невычайнымъ шанованѣмъ.

— Я зовсѣмъ згожуюсь зъ вами! — ѡдвѣтувала Мартуня.

— А я не згожаюсь, — буркнувъ Кубахъ.

Квочка наче не чула его и вела рѣчь дальшь.

— За нашего часу, певно, що вже нема нѣ ѡднѣй дѣвчины, нѣ ѡднѣй молодой жѣнки — (про старыхъ я мовчу!) — котра-бѣ слѣпо, якъ рабыня, корила ся мужчинѣ, котра-бѣ безъѡтвѣтно тягла свое ярмо и зѡстарѣвшись, не мала чимъ згадати свои молодѣцѣ... Молодѣсть! Господи, да се таке велике свято, що его треба

знаєте якъ святкувати! а тутъ тебе — въ ярмо! підъ замокъ! сиди... скучай! сумуй одна, або б'ля комена! Нудота... нудота... Се наруга надъ своєю людекою природою...

— А я доси думавъ собі, що скука, чи нудота, се звичайний випадокъ всякого чоловіка, — думавъ. що...

Мартуня зъ серцемъ глянула на Кубаха, а Квочка спокійно говорила:

— Прішу васъ, дайте мені скінчити. Я кажу, що за нашъ часъ иде страшне — не бороть, а просто: війна ж'ноцтва зъ мужчинами, але треба признатись, що се війна скінчилась бы далеко мерщій, колибъ м'жж ж'ноцтвомъ швидше ширила ся однодушність и менше було полохливости...

— Не зовсімъ такъ... — вм'шталась Галя.

— Зовсімъ такъ! Абы лишъ у ж'ноцтва було б'льше см'ливости на пряме бороть...

— Яке тутъ, серденько, бороть? — сказала Настя. — Якъ его, и за що бороти ся зъ чоловікомъ, котрого любишь?

— Се у васъ говоритъ чувство, а розумови нема д'бла до кохання! то для него постороння р'чь... Можна и любити, — я противъ сего н'чого не кажу, — але не треба корити ся!

Тутъ вже підняла ся така спорка, що не можна було зрозум'їти, хто и що доказувавъ, хто зъ чимъ згожуєсь, а зъ чимъ н'ї. Трохи-потрохи они втомились, гом'онъ притихъ.

— Рабеки коритись, — заговорила Галя — н'їкому не сл'дъ, але и боротись супротивъ чоловіка, котрий любить тебе, котрий н'ї сномъ н'ї духомъ не виненъ...

— Виненъ! виненъ! — протягла Квочка. але Галя не звернула на се уваги и дивлячись на Кубаха говорила: нема слова супротивъ того, що ж'ноцтво наше не користуєть ся ще волею на р'вн'ї зъ мужчинами, що мужчины уважають насъ за підневольныхъ, повинныхъ коритись имъ людей; алежъ кто виненъ, що нав'їть тепер'їшнє ще покол'їє мужчинъ зросло и виховалось въ иншихъ розум'їняхъ, н'їжъ як'ї теперъ — не скажу панують, але просв'тчують, наче пром'їнь изъ за хмаръ...

— Н'ї, ви подумайте отъ що — перебила Галю друга якась жєнщина въ оч'їнку: чоловікъ мене вс'їмъ серцемъ любить, а я за те, що инколи не зробити д'нь по моему, стану одвертатись, виходити на бороть!... Се и мені сам'їй б'ридко буде и єму тяжко. Требажъ пожал'їти...

— Жал'їти того, хто насъ не жал'їє: се щось чудне задля мене! — проц'їдила скр'їзь зуби Квочка. — Зам'їето того, щоби теряти часъ на жал'ї, лучше подивити ся на той станъ, въ якому находить ся теперъ жєнщина въ Европ'ї, тай собі ити до тої задачі!

— Пані Квочко! — заговоривъ Кубахъ: кождий народъ повиненъ ити своїмъ шляхомъ, бо иншого у него и нема — тымъ шляхомъ, котрий проложила єму єго исторія и національний 'їдм'їны...

— Стара п'їсня старихъ Українофил'івъ! Чули ми єи, чули! — пронизовала Квочка.

— Законы осв'їты, розвою, добра, вол'ї задля вс'їхъ людей однаков'ї! Держати ся національности въ такихъ питанняхъ, якъ воля и р'вноправність ж'ноцтва, значить умысле гальмовати саме д'їло! Тымъ то старі Українофилы...

И зновъ разомъ заговорило к'лька молодихъ д'їв-

чатъ и парен'ївъ; можна було т'лько розб'рати, що ж'ноче питанє перевели на нову ниву, на высм'їване старихъ Українофил'ївъ, котрі „замуровались надъ словаремъ тай думаютъ, що они щось робять..."

— Щожъ, панове, — озвавъ ся молодий чоловікъ, котрий доси мовчавъ: они хочъ словарь складають, а вы що зробили, чи робите? хочбы принялись да швидше зложили намъ граматику вашої космополитичної мови!

— Ха, ха, ха! — запищала Квочка, а за нею ще к'лька голос'їв. — Истина, осв'їта не знають н'їякихъ національнихъ забобон'ївъ.

— Панове, прошу до вечер'ї! — вм'шталась Настя. — Хочъ вы у мене и гарні, сп'ївучі солов'ї, и про гарне сп'їваєте, алежъ солов'ї не годують словами... Прішу васъ...

За вечерєю Квочка с'їла поручъ Мартуні и вела зъ нею розмову про ж'ноцтво, про свободу ж'ноцтва, про свободу чувства. П'їсля вечер'ї довго єще танцювали.

Мартуня вернулась до дому св'їтомъ. Чудно показалось Мартуні одної дома, тихо, спокійно, вельми вже тихо, наче въ могил'ї. Дуже р'зкимъ контрастомъ м'жж сею тишею и спокоемъ стояла т'лько-що минувша н'чъ зъ жвавою розмовою жвавихъ людей, зъ веселыми танцями! Не довол'ї осв'їчена Мартунина голова не навикла гадати логично, розвивати свої думи по порядку, не навикла критично розб'рати чужі речи, — єи голова була повна думокъ 'їдъ тої бес'їды, котру она слухала ц'їлу н'чъ. Мартуня не могла зложити собі н'їчого ц'їлого, бо она и не чула въ т'їй бес'їд'ї н'їчого ц'їлого. Урывками верт'їлись у неї фразы про свободу ж'ноцтва, про самостайність, про бороть зъ деспотизмомъ мужчины...

Довго она думала, ажъ поки сонъ не знем'їгъ єи. Однакъ и проснулась она не зъ св'їжою головою, не зъ новою якою думкою, не зъ добутками перевареної мысли, а зъ тыми гадками, зъ якими и заснула. „Кондратъ не дає мені н'їякої вол'ї; деспотизмъ єго и моя пок'рлив'їсть гн'їтять мене, — противъ нихъ я повинна боротись, добути собі волю и жити, якъ сама знаю.“ Она почала вже придумувати, якъ и чимъ почати своє „бороть“, — коли поглядъ єи упавъ на Кондратове облич'їє, зъ котрого такъ и в'їяло чистою, глибокою любовію. Мартуня ажъ сама себе засоромилась, сама почервон'їла: — „чи може-жъ бути, щоби д'нь, котрий такъ любить мене, хот'ївъ мого нещастя, мого невол'ї? Се щось не такъ... Чи не обманюю я сама себе? може, може!...“ Мартуня швидше встала и стала ходити по хат'ї. „Чи люблю я єго?“ спытала она сама себе, и не ум'їла дати собі одпов'їди.

На третій день прійшовъ зъ почты листъ 'їдъ Кондрата. Кондратъ писавъ, якъ гарно теперъ въ сел'ї, якъ бы то єму бажалось, щоби они пере'їхали жити въ село, и „тутъ п'їючи зъ устъ моєи любои Мартуні щастє, тутъ живучи въ тиши середъ с'їльського люду, д'нь працювавбы, якъ зум'ївъ, на користъ народу и раювавбы зъ своєю дорогою Мартунею“. Въ к'нці листу Кондратъ згадавъ, що скоро скінчить д'їло, вернетъ ся до дому, а поки-що просить написати до него.

Мартуня притисла Кондрат'ївъ листъ до серця, пот'їмъ с'ївши до стола написала коротеньку одпов'їдь, просячи „швидше вертати ся до дому, до своєи Мартуні, котра нудить ся безъ тебе, жде не дождеть ся... При'їзди, при'їзди швидше, м'їй любий, м'їй милий,

и своимъ коханемъ нагрѣй сердце, що такъ широко тебе кохає“.

Минуло ще зъ тыждень, Мартуня не сидѣла дома, — що дня она ходила, або до Насѣтѣ, а частѣй еще до Квочки; вмѣстѣ*) они гуляли по городу, вмѣстѣ обѣдали, а въ вечерѣ сходились дебудь на бесѣду, звичайно про витаня самѣй новѣйшій. Цѣлый тискъ новыхъ знаемыхъ добула собѣ Мартуня.

(Дальше буде).

*) вмѣстѣ = разомъ.

ДОБРАНѠЧЬ РОДИНЬ.

(Зъ позбѣталыхъ писемъ В. Навроцкого)

ДобранѠчъ, рѠднѣй вы мои
Въ далекѠмъ любѠмъ краю;
Одѣнь безъ васъ на чужинѣ
Про васъ я споминаю.

Гадки мои шлю до зорѣ —
Она й у васъ тамъ сходить;
Стоить хатинька въ ярѣ,
Въ свѣтлицѣ мати ходить:

Въ Ѡконци стала и зъ зорѠю
Веде розмову тихо,
Благає Господа за мною,
Щобъ Ѡдвернувъ все лихо;

Щобъ сына йи берѣгъ, вертавъ
До рѠдненького краю —
ДобранѠчъ, матѣнко моя!
Тебе я споминаю!

А батько сѣвъ и понуривъ
Чоло — и люльку курить;
Далеко мысли десь пустивъ —
Чогось то Ѡнъ ся журить!

Ой, знаю я той смутокъ твоѣй
И мысли твои знаю!
ДобранѠчъ, батьку рѠднѣй мой!
ДобранѠчъ, рѠднѣй краю!

Ой, знаю я ще тамъ, въ долѣ,
Про ту одну дѣвчину:
Шите зложила на столѣ,
Для братика хустину —

А въ оцѣ блиснула слеза...
И тебе я споминаю —
ДобранѠчъ, сѣстронько моя,
ДобранѠчъ, рѠднѣй краю!
РешѠвъ, 1878.

Володимиръ Навроцкѣй.

ДЕ КРАСА?

Тѣ хмарки рожевѣй, тѣ хмарки чуднѣй
Воды лишень краплѣй холоднѣй крыють —
То мгы нецрогляднѣй, сѣравѣй, бруднѣй,
Що Ѡдблескомъ сонця яснѣють.

Тѣ дивнѣй стати, котрыхъ красота
Тебе на земли ту манить и чарує:
То глина и поцѣлъ, котрѣй лишъ твоя
Краса задушевна малює.

Сли жаръ красоты въ твоѣмъ сердци горить,
Ты будешъ на все крѠзь веселку глядѣти,
Ты будешъ тымъ сонцемъ, що все золотить,
Що й сѣрпѣй мраки рожево розсвѣтитъ.

20 Сѣчня 1884.

Юлія III.

ПОЛЬСКЕ ПОВСТАНѢ ВЪ ГАЛИЧИНѢ 1846 РОКУ.

IV. РЕВОЛЮЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ.

(Дальше.)

Ѡдъ часу тои нарады зъ Мерославскимъ, справа повстаня набрала нового вигляду. Конспирація перемѣнилася въ отверте приготуванѣ до бунту; люде, котрѣй передъ тымъ тѠлько раменами здвигали при всѣхъ бесѣдахъ о повстаню, теперъ самѣй рвали ся, розѠгрѣти загальнымъ запаломъ. Правда, многѣ ишли туды улягаючи силѣ патріотичного террору, крыючи въ глубинѣ душѣ свою неохоту. Почали плынути и грошѣ. Центральне правительство революцїйне зъ Кракова выслало окремыхъ емисарїѣвъ до Угорщины, до Чехъ и до другихъ славянскихъ краѣвъ. Въ Угорщинѣ Кошутъ освѣдчивъ, що вправдѣ не вѣрить въ удачу повстаня, але коли-бъ Поляки могли хочъ кѠлька недѣль продержати ся, зъ Угоръ прїѣде имъ пѠдмога. И зъ другихъ славянскихъ земель высланѣ емисарїѣ обѣщывали надпровадити цѣлѣй громады охотникѠвъ, ба навѣтъ одинъ якийсь полкъ кавалерїи мавъ въ цѣлѠй масѣ посилшити на пѠдмугу повстаню.

Погляньмо теперъ на приготуваня повстаньскѣй попоодинокихъ повѣтахъ Галичины. Въ межирѣчю Дунайця и Вислы, въ повѣтахъ БохеньскѠмъ и ТарнѠвскѠмъ, агитувавъ Генрикъ Рогалиньскѣй, зъ разу переважно мѣжь мѣщанствомъ и офицїалистами, Ѡдъ початку 1846 року и мѣжь шляхтою, котра чимъ разъ горячѣйше почала горнути ся. Въ ЯсельскѠмъ окрузѣ, котрый задля свого сусѣдства зъ Угорщиною, начальники повстаня уважали особливо важнымъ, за починомъ самого Фр. Весѣловского, zorganizувала ся власть революцїйна пѠдъ проводомъ Франца Волянського, що бувъ секретаремъ звѣстного польского поэта В. Поля, и лѣсничого Фелицїяна Болеховского зъ Пшечницѣ; сихъ обохъ людей Весѣловскѣй именувавъ комисарями революцїйними для Ясельского повѣту. Въ Грудню бачивъ ся Волянскѣй въ РешѠвѣ зъ Весѣловскимъ, котрый передавъ ему звышъ 200 зр. на кошты приготуваня и поручивъ такожъ выготовити пляны тыхъ мѣстѣ, де були войсковѣ залоги, и плянъ переходу черезъ Карпаты до Угорщины. Волянскѣй и Болеховскѣй пѠдѣлили мѣжь себе Ясельскѣй округъ въ такѣй спосѣбѣ, що Волянскѣй взявъ гѠреку часть зъ мѣстечкомъ Дуклею, а Болеховскѣй пѠдгѠреку зъ Ясломъ. Правда, Болеховскѣй зѠставъ ще въ сѣчню 1846 р. арештований; комисаремъ на его мѣсце зѠставъ именованный Адамъ Кохановскѣй, котрый швидко приѣднавъ майже всю шляхту повѣтѠву до звязку. Въ сѣчню надѠславъ имъ Весѣловскѣй инструкцію Мерославского и наказавъ, зъ уваги на невеличкѣй силы, якими при першѠмъ выбуху въ тѠмъ повѣтѣ повстанцѣ будуть могли розпоряджувати (около 500 люда), въ день 21 лютого напасти попередъ всего на Ясло и заняти его, а Ѡдтакъ ждати дальшихъ розказѠвъ.

Въ СяноцкѠмъ окрузѣ ще Ѡдъ лѣта 1845 працювавъ головно емигрантъ ЛеѠнъ Мазуркевичъ для справы повстаня. Въ грудню 1845 р. Весѣловскѣй выславъ туды своего брата Михайла, щобъ розвѣдати, якѣ суть приготуваня и силы повстаньскѣй въ тѠмъ окрузѣ. Въ домѣ дѣдича Антона Попеля зѠйшли ся головнѣй агитаторы: Мазуркевичъ, Сильверъ Бжесцяньскѣй и Ромуальдъ Журовскѣй, и здали Весѣловскому справозданѣ зъ своей дѣяльности, ушесняючи его, що велика часть шляхты, ще бѠльша часть латиньского духовенства и майже всѣ

урядники домовнікальні готувати виступити до повстання. На друге зібрання агітаторів прибув також з Угорщини бувший майор військ польських, Юрій Булгаринь, і прийняв ся взяти на себе війскову коменду повстання в тій окрузі і виробити пляни нападу на міста Сянок і Добромиль. Тимчасовими комісарами революційними на сей округ вибрано Журовського і Бжесяньського, і ухвалено також зажадати від Веселовського 2000 зр. на закупку оружія в Угорщині. Михайло Веселовський поїхав, з початком лютого привіз гроші і передав їх Журовському, передав також Бжесяньському декрет іменуючий его комісарем революційним на цілий повіт, роздав звязковим інструкцію Мерославського і сповістивши їх, що вибух має наступити д. 21 лютого, вернув до Тарнова.

В Сандецькому окрузі, де до 1845 року найбільше обертався Юліан Госляр, по его утечі до Угорщини заняв місце агента революційного укріпчений правник Николай Каньскій. Обїхавши цілий округ. він д. 19 грудня 1845 р. здав справу Веселовському в такій дусі, що в сандецькому повіті переважно дрібні дїдичі, що не держать много служби і не можуть поставити значної сили до повстання; за то молодше (лат.) духовенство на скрізь переняте патріотизмом польським, а особливо викарі в Хохолові, Погороді і Шафлярах: Кметович, Макух і Гловацкій, дуже горячо віддані справі революції і мають велике довіряє у селянства; в кінці і самі селяне, свободні і патріотичні „гораль“, на поклик своїх духовних громадами повстануть і лавиною поточать ся з гір, несучи повстання на доли. Се справозданє вдовольило Веселовського і він ограничив свою діяльність що до сего округу на тій, що именував комісарем революційним для Сандеччини дїдича Мечислава Скаржиньського.

В Бохеньському окрузі поїхав ще в половині грудня 1845 р. староста на слід приготовань революційних в Заклучині і з той причини поарештував багато звязкових; ту затьм революціонери не робили ніяких більших приготовань, не чуючись в силі напасти і здобути Бохню, в котрій стояла досить сильна військова залога. Впрочім думка була, що коли в сусідних округах повстання удасть ся, то й Бохенщина підойме ся. Комісарем революційним на сей округ назначений був той сам М. Скаржиньскій, що й на Сандеччину.

Не о много лїпше стояли шанси революції і в Вадовицькому окрузі, де титулярним комісарем революційним був гр. Бобровскій, а на дїл уряд той мав сповняти М. Каньскій, знаний нам агітатор сандецкій. Впрочім революційні сили в тій повіті були також досить слабкі.

В Тарнівському окрузі, котрий був центром революції для західної Галичини, була справа досить трудна. Правда, офіціалисти двірські, студенти і молодіж, а також мїщанство Тарнівеке були позискані, але мїж дїдичами пляни Веселовського стрїчали опір. Головним двигачем того опору був богатий кн. Вл. Сангушко, котрий, хоч аристократ, не належав до еміграційної аристократичної партії Чарторьських, а знов до партії демократичної, котра робила революцію, не хотїв належати з переконання і в удачу дїла єи не вїрив. Але ще в грудню 1845 р. Сангушко побачив ся безсилим супротив надтягаючої бурі

і виїхав з краю. Їго офіціалисти, як Тисовскій і Льоншань, перейшли тепер отверто в ряди революціонерів. Тисовскій удав ся до Кракова, де зостав вибраний до центральної влади і швидко опбєля зробив ся диктатором вибухшого в Кракові повстання; Льоншань, управитель дбр Сангушківських в селі Гумнісках, став ся головою підпорою революції в Тарнівщині. Навіть грошева підмога для революції поплыла з того жерела: Льоншань видав Веселовському з каси Сангушківської 3000 зр., а навіть сам Сангушко з Парижа не покупив ся і прислав ще в сїчню 1846 р. будущим спасителям отчини цілу паку — арники для заливания ран, котра однак через помилку на ц. к. коморі в Тарнові перестояла аж до цвїтня — отжеж і хибила свого призначення.

Що революціонери в Тарнівському повіті чули ся вглядно найсильнішими, доказує те, що сам Веселовскій в своїм памятнику число звязкових в самім Тарнові подає на 1000 люда, над котрими головним комендантом поставив сам Мерославскій бувшого майора військ польських, Чеховського. В окрузі числено також кількасот звязкових. Ті, що були ближе Тарнова, мали вночі перед 21 лютым згромадити ся коло Тарнова на холернім цвинтарі, полудити ся там з революціонерами тарнівськими і під проводом Чеховського напасти і заняти місце. Інші, з дальших околій мали повизначуват, інші збірні точки. В одній з таких збірних точок, в місцецьку Ригліцах, лежачім на границі бохеньського повіту, за денунціяцією жидів зостав плян революціонерів дня 10 лютого відкритий, розпочали ся арештованя. Слідча комісія, зложена з консілярів кримінальних Воттави і Філявса, перенеслась до Тарнова, де зачато приготувати обширні каземати на в'язницю, в кінці выслано комісара Бартманьського з військом в цілі арештованя Веселовського, але ті не застали его дома. Одним словом, нараз в половині лютого всі пляни революціонерів почали по троха псувати ся. В соборі революційнім зробив ся пополах. Улягаючи намовам горячих а нерозважних молодців, майор Чеховскій вже в остатній хвили змінив первістну постанову і означив речинець вибуху повстання о два дни скорше, на 19 лютого, розбиваючи таким способом в самім зароді можливість удачі задуманого дїла. Веселовскій доперва дня 15 лютого повернув з поїздки в Решівске, маючи на 17. лютого стати в Тарнові, де того дня під покривкою балю маскового мала відбутися послїдна нарада перед вибухом. В тій хвили достав він звітку о прискореню дня вибуху, і з тревогою в душі полетїв до Тарнова, але Чеховскій сказав ему, що дїло вже рїшене, оповїщення о прискореню вибуху розіслані, і що справа на тій нічого не утерпить. Рівночасно дїзнав ся Веселовскій, що за ним уряд пошукує; поспїшив затьм назад до Войслава, щоб зібрати своїх людей і оружїє, і разом з своїм братом і другими звязковими ставитись на другий день рано на означенім збірнім місці коло Тарнова.

Ис. Франко.

(Дальше буде).

VIVERE MEMENTO!

(Веснянка.)

Весно, що за чудо ты
Творишь въ мой груди!
Чи твой покликъ зъ мертвоты
Й сердце къ жизни будить?
Вчера глѣвъ мовъ Лазарь я
Въ горя домовинѣ —
Охъ, якажъ нова зоря
Мнѣ заблысла нынѣ?
Чудный звукъ мя зве кудысь,
Кличе — тутъ то... генъ то...
„Встань! Прокни ся! Пробудись!
Vivere memento!“

Вѣтре теплый, брате мой,
Чи твоя се мова?
Чи на горцѣ камяной
Такъ шумить дѣрова?
Травко, чи се може ты
Вѣшно такъ шентала,
Що зъ подъ криги — мертвоты
Зновъ на свѣтло встала?
Чи се може шемрѣтъ твой,
Рѣчко, сѣбѣна ленто,
Змывъ мой смутокъ и застой?...
Vivere memento!

Всюды чую любый гласъ,
Жизни кликъ могучий..
Весно, вѣтре, люблю васъ!
Горы, рѣки, тучѣ!
Люде, люде, я вашъ братъ,
Я для васъ радъ жити,
Серця свого кровю радъ
Ваше горе змыти!
А що кровь не може змыти,
Спалимо огнемъ то:
Лишь боротись — значитъ жить!
Vivere memento!

Миронг***.

Матеріалы до давной руской литературы.

(Шине Дръ Ом. Калитовскій.)

Межи рукописями, находящими ся въ архивѣ заведенія им. Оссолинскихъ въ Львовѣ, мѣстятъ ся подъ ч. 2189 невеличкій зборникъ, на котрый доселѣ не звернено еще уваги. Памятникъ сей зъ половины 18. вѣка, обдѣланъ 88 картокъ въ 8-ку, а писаный письмомъ кирильскимъ и латинскимъ тремя почерками.

За вѣдателя зборника и часть, въ котромъ бувъ списаный, доведѣемо ся зъ примѣтки, помѣщенной на березѣ 23. картки: „Syja xionżeczka Tewdora Popowicza Tuchlińskiego“) 20 awgustis 1751.“

Сей Поповичъ, якъ легко догадатись священникъ Тухольскій (въ Стрыйскомъ округѣ), не означавъ ся, якъ въ загалѣ низше духовенство руске въ послѣднихъ часахъ рѣчи посполитой, вышнюю наукою. Свѣдчатъ о томъ пробка реторичного польского стилю зъ тѣхъ часѣвъ, именно желане на Рѣздво Христове, котре онъ втягнувъ до своего зборника, однакъ очевидно не зрозумѣвъ тексту, та переписуючи дуже поперекручовавъ поединчы слова.

Невелика наука автора, чи радше переписчика, вплинула користо на самъ зборникъ; есть она наилучшимъ залогомъ, що переписовачъ не додававъ плодѣвъ власного знанія.

Списавъ онъ речену книжочку по наибольшой части власною рукою; другій почеркъ займае двома наворотами лише кілька сторѣнь, а третя рука выповнила середину

*) Авторъ звыкъ бувъ мѣшати а и а.

зборника, именно картки 52—75 польскими молитвами, коронками, годзинками и интердиктомъ супроти чортѣвъ.

За жерелами до своего зборника не потребовавъ далеко оглядаться переписчикъ: мавъ онъ давній рукописи и иркувабулы (старѣ друки) подъ рукою, таки въ тухольской церкви *).

Матеріалъ, помѣщенный въ зборнику можна подѣлити на пять оддѣловъ:

I. Книга звѣздочества.

II. Проповѣди:

A. На рождество Христово: 1) Казана в явшеи са звѣздѣ и в чюдѣ вившем в Персидѣ в кожници персидской о полноци. — 2) Зде позоставивши повѣст персидскую и тѣхъ трѣхъ кролей начинаемъ казана в предивномъ и невимомъ Рождествѣ Христовомъ. — 3) О звѣздѣ, которую маетъ Пресвятая Богородица на себѣ и что са на ней значатъ три звѣзды. — 4) О той звѣздѣ, которая привела трѣхъ кролей изъ перской далекой краинѣ на поклоненіе Христѣ, новорожденному царю, и в богинѣ перской Оурни. — 5) Огходъ онихъ трѣхъ кролей въ Персиды до Іерусалимоу.

B. Казане на Сиборѣ Пресвятой Богородици.

V. Казане на Богоявленіе Господне.

III. О днѣхъ послѣднихъ. — До тѣхъ днѣй односятъ ся чотыри оповѣданія: 1) Историа в женѣ Мандонѣ царни безкожной и вѣстивальной. — 2) Повѣсть в трѣхъ юношахъ царѣхъ братижахъ родныхъ. 3) Рациа в цари Михаилѣ: како вѣдетъ царемъ трицѣтъ лѣтъ. — 4) О царствѣ антихристовѣ.

IV. Наука о пчелахъ св. Зосима: кто ихъ хоцетъ плодити, тако чинити потреба. — Интегральною частею сей розправы и логично зъ нею въ найтѣснѣйшой звязи стоить слѣдующа статья: „Наука в цюпацѣ“.

До пятой части можемъ почислити всѣ дробнѣйшія рѣчи: 1) Пѣснь в Свѣтѣ. — 2) Слово в единой дѣвѣи поустинножителни. — 3) Повѣстъ в чловеци и смерти.

Всѣ наведеніи статьи заслужаютъ на тоѣ, чтобы ихъ выдобути на свѣтло дневно, не только зѣ взгляду на ихъ сторону лексикальну, и въ загалѣ языкову, але еще безъ порѣвнанія болѣе задля того, що деякі зъ нихъ носятъ на собѣ безиеречно цѣнно давной старины, а всѣ разомъ для своего цѣкавого змісту представляютъ интересъ для археолога и историка.

Перша примѣромъ статья „Книга звѣздочества“ есть вѣрнымъ спискомъ якогось староруского астрологичного твору, на що указуе не только древній языкъ, але и его змістъ. При ставленю гороскопѣвъ згадуе ся про односнене чловека (уродившого ся подъ певнымъ знакомъ зодіака) до пануючого князя, що предѣл не моглобы мати мѣсяца, наколибъ первѣстный авторъ-астрологъ складавъ тѣ прогностики за панования польскихъ королѣвъ.

Зъ другой стороны не есть то простымъ случаемъ, що коли его проповѣди суть унестрені варваризмами, менше болѣе въ томъ родѣ, якъ словесні творы кievско-могилянської академіи, въ „Книзѣ звѣздочества“ не подблещъ нѣ одного латинизма, нѣ одного полонизма.

*) Завдячую сю звѣстку п. редактору Зорѣ. Еще року 1864, чи може скорше, повѣдомивъ его братъ, бувшій парохъ тухольскій (теперѣшній деканъ товмацкій), що при нагодѣ найдено въ олтари — (подстава олтаря була оббита наоколо дошками, якъ звычайно въ нашихъ церквахъ, а въ серединѣ було порожне мѣсце) — кілька старыхъ книжокъ. Въ мѣсяць познѣйше, закимъ еще можна було розглянутись въ книжкахъ, церковь згорѣла, а зъ нею запропастились и книжки. А могли тамъ находитись давній рукописи, бо Тухля лежить коло Сколѣго, надъ прастарымъ шляхомъ, сполучающимъ галицку Русь зъ Угорщиною.

Характеристичній суть тутъ приложники, утворені зъ слѣвъ въ формѣ першого причастника часу минувшого, при- мѣромъ **клоудникъ, охотаникъ и охватаникъ**, такожъ **сох- ватаникъ, соремлажликъ, васникъ, страшлиникъ** (vox me- dia; тутъ въ значенію страдательнѣмъ), **держаликъ, шпал- никъ**. Рѣдшіи суть причастники дѣйствительный часу тепе- рѣшного, ужитіи мѣсто властивыхъ приложникѣвъ, утворе- ныхъ зъ того самого пня: **боуа** (однакъ для женского роду: **боуава**).

Авторъ любить уживати зложеніи имена, якъ: **остро- носъ, довгошиа, женюлюбникъ, друголюбникъ, легко- сердъ**. Дуже часто находимо *abl. limit.*: **власи долга, срамна тѣломъ, носомъ горкатъ**.

Слово „начити“ есть у автора глаголомъ спомагаю- чимъ для означенія часу будучого: **нозъ отъкати начинѣт, о дѣтѣхъ радокати сѣ начинѣт**.

Для означенія конечности уживае *dat. cum infinitivo*: **оутрѣхъ дома бити еи**. Дуже цѣкави суть такожъ скрѣп- ленія прислѣвникѣвъ другими прислѣвниками: **пакъ корзо, ледви велми**.

Богато тутъ старорускихъ выражень, пѣзнійше запро- пашеныхъ: **очизна, материзна, коуїнина або коуїнизна** (спадокъ по ѳтци, матери, дядьку або дядинѣ), **мѣсѣцъ на битѣу** (въ повнѣ), **гостивникъ, водолій** (Wassermann), **близнецъ**. Марецъ зве ся **маротъ**, а выражене **хитр** прихо- дяче дуже часто, ужите завогды въ первѣстнѣмъ значѣннѣ (розумный, дотепный).

Зъ приименникѣвъ заслугуе на увагу **пола** (бѣла, по- при), н. пр. **пола княза**.

Знаки роздѣловіи (, ; :) майже нѣгде въ рукописи не находятъ ся, такъ, що часто не знати, чи яке слово одно- сить ся до реченія попередного чи до слѣдующого. Здае ся, що давній ворожбитства вже нарокомъ такъ були укладаніи, щоби давались на два способы читати. Наука старої Питіи не пошла въ лѣсъ, — она найшла на Руси дуже дотеп- ныхъ ученикѣвъ...

Въ правописи переписчикъ не розрѣзняе зовсѣмъ, где стояти мае **ы**, где **и**, а где **і**. Въ загальнѣ **ы** и **ъ** у него лишь рѣдко коли подыбуютъ ся.

Книга звѣздочества.

1. Мѣсѣцъ Септемврий. — Звѣзда еремъ.

Ще родит сѣ человекъ во звѣздѣ сѣи, високъ тѣ- ломъ, волосіи кѣдравѣ, касни емо добри, емомъ добр, тѣломъ здравъ, гораздъ можетъ кѣпити в четверъ или в не- дѣлю, добро емо бѣдетъ отъ князя, честенъ и отъ людей, тѣломъ легокъ и с женами охватаникъ говорити и цѣ- ловати.

Где свой замыслъ зачне, творитъ, а иншого не послѣ- шаетъ, серцемъ просторенъ, а цю с кого возметъ силою, своего колше погѣбитъ, а ниже понметъ во свою звѣзду оудкою, добре емо бѣдетъ, на персѣхъ знама, татие двичи его покрадѣт, отъ води емо пакость бѣдетъ, и и ѣ лѣт живѣ бѣдетъ.

Ще дѣвица родит сѣ во тѣю звѣзду, власи бѣла, знама на шини, волосіи долга, тѣломъ красна, двичѣ покрадѣтъ ею, стрѣхъ дома бити еи. Рѣчию мила, мѣжа своего любитъ, во і лѣтъ болитъ, — аще того збѣдетъ, и з лѣтъ живѣ бѣдетъ.

Ще на нов мѣсѣцъ родит сѣ во тѣю звѣзду, легокъ и добр бѣдетъ, на головѣ знама, очи добри, оу персѣхъ великъ, мѣдр, оу і лѣта болитъ, і лѣт живѣ бѣдетъ.

Ще родит сѣ восред мѣсѣци, то рѣс, вѣдливъ, охотаникъ со женами повѣстковати, гостивникъ, друго- любецъ, милостивъ, ѣ лѣт живѣ бѣдетъ.

Ще на конец мѣсѣца родит сѣ, солдливъ бѣдетъ, череватъ, нозъ толстѣ — отъкати начинѣт, голова ве- лика, остроносъ, хѣдъ лицемъ, людемъ роботаетъ, ѣ лѣт живѣ бѣдетъ.

(Дальше буде)

Гдещо зъ житія Тараса Шевченка.

(Після М. К. Чалого.)

(Дальше).

Въ Орскѣй крѣпости Тарасъ проживѣ всю осѣнь и всю зиму 1847-ого до 1848-ого року.

Зъ початкомъ 1848 року прибувъ въ Орську крѣ- постъ офицеръ Бутаковъ въ цѣляхъ научныхъ, для опи- сання Аральского моря. Бажаючи облегчити долю Шев- ченкови, ѳнъ просивъ генерала Обручевъ, придати ему до помочи Тараса, щоби тойже ѳдрисовувавъ виды незна- ного доси Арала. Обручевъ на тую просьбу згодивъ ся, и вже 11 мая выбралася експедиція зъ 30-и людей въ степъ вразъ зъ транспортами, пѣдъ начальствомъ гене- ралъ-маіора Шрайбера. Цѣлый похѣдъ ѳдбувъ Шевченко пѣшкомъ, ѳддѣльно ѳдъ сопроводжующей компаніи вой- ска, убранный въ якийсь ѳбветщальный мундуръ урядничій. ѳнъ бувъ веселый, довольный перемѣною своего поло- жения и любовавъ ся просторами степами. Єдина книга, котру Шевченко мавъ зъ собою, була библія, — въ нѣй шукавъ ѳнъ и находивъ ѳдраду посередъ горя въ том- лячѣй неволи. „На другій день, пѣсля нашого выходу, бачили мы въ далека пожаръ, пущеный Киргизами по степу, щоби снѣлоти изгорѣлу, суху траву. Я довго лю- бовавъ ся тымъ видомъ, приглядавъ ся, якъ ѳддѣльный сразу огники постепенно заливали ся въ непрорывный нитки, и ѳдтакъ роскинули понадъ степъ червоне за- рево (луну)“. За просьбою генерала Шрайбера нарисо- вавъ Шевченко водными красками тоту импровизовану степову иллюминацію и подаривъ ему свой рисунокъ. 19-ого Червня експедиція достигла Сиръ-Даріи, где въ крѣпости бѣльше мѣсяця чекати треба було на корабель, що мавъ експедицію повезти на море. Черезъ весь той часъ Шевченко ранками рисовавъ портреты водными красками.

Плавба морска почалася 25 липня и тревала се- редъ великихъ недогѣдъ и навѣтъ небезпеченства цѣлѣи два мѣсяцѣ. Шевченко занимавъ ся выключно рисо- ваньемъ морскихъ берегѣвъ.

Капитанъ М., описуючи тую подорожъ, подавъ кѣлька звѣстоукъ такожъ про Шевченка. ѳнъ бачивъ его завогды бодрымъ и веселымъ, хвалить его выдержи- лѣсть на всѣлякѣи труды и его пѣдъ кождымъ взгля- домъ примѣрну тверезу жизнь.

Експедиція закончилась осенью 1849 року. Ш- вченко прибувъ назадъ въ Оренбургъ и за призволомъ генерала Герна замешкавъ въ егожъ домѣ. Бутаковъ, въ числѣ працѣ експедиції, на першѣмъ мѣстѣ пред- ставивъ хорошій альбомъ видѣвъ Аральского моря и офиціально просивъ о авансѣ для поэта, надѣючися тымъ способомъ зрѣбити першій крокъ для его освобождения. Обручевъ, такожъ задоволенный альбомомъ, вступивъ ся за Шевченкомъ, але зъ Петербурга одержавъ строгую нагану за те, що на перекоръ царскому приказови, до- зволивъ Шевченкови рисовати; Бутаковъ, яко пѣдо- арѣльный чоловѣкъ, ѳдданный зѣставъ пѣдъ тайный до- зѣръ полиціи. Альбомъ звернено назадъ Шевченкови и ѳнъ подаривъ его генералу Гернови, въ подяку за его ласкавѣсть.

Въ день за поворотомъ зъ Аральской пустыни до Оренбурга написавъ Шевченко еще одинъ листъ до при- ятеля своего Лизогуба:

Друже мой единый! позавчера вернувъ ся я изъ того степу Киргизского та моря Аральского до Оренбурга, тай за- ходивъ ся отее писати до тебе. Пишу, а ще и самъ добре не знаю, чи живой ты на свѣтѣ, чи здоровый. Бо вже отее

трохи чи не півтора року, якъ мы не переписувались зъ тобою анѣ однимъ словомъ, а за таке время багато воды у море утекло. Може и у васъ кого не стало, бо холера, кажуть, здорово таки косила. Коли живий ты та здоровый, то напиши до мене, друже мій, негаючись. То я тоді вже и одишу до тебе, геть усе пороказую, якъ мене носило по тому морю, якъ я у степу тѣмъ безкраймъ пропадавъ. Геть усе роскажу, нѣчого не потаю. А теперъ поки-що поклонись одъ мене всему дому вашему и доброй В. Н. Скажи їй, що я живий, здоровый, и коли не дуже щастливый, то принаменѣ веселый. Оставай ся здоровъ, не забувай на безталане Т. Шевченка.

Хотѣя генераль Обручевъ одержавъ нагану изъ за Шевченка, але днѣ все еще оказувавъ поетѣ прихильну ласкавѣсть. Дперва на поновный чийсь доносъ положене поета сталося гѣрше. А доносъ бувъ того рода, що „на перекоръ царскому наказови, Шевченко оддае ся и дальше малярству, що навѣтъ малюе портреты офиціальныхъ и высоко поставленныхъ особъ“. Якъ догадують ся, доносчикомъ тымъ мавъ бути войсковый хорунжий, котрый метивъ ся на Шевченкови за те, що сей помѣшавъ ему въ якійсь любовной интризѣ. И вышло теперь такъ, що Обручевъ одержавъ нову письменну догану и мусѣвъ Шевченка одправити въ далеку Новопетровску крѣпость (надъ Каспійскимъ моремъ), и наказати тамошному коменданту, щобы строго наглядавъ Шевченка и у нѣчѣмъ не дававъ ему полегча.

На мѣстѣ Обручева наставъ теперь генераль-адъютантъ Перовскій. Сему на столѣ въ кабинетѣ поклали разъ оденъ зъ наибольше удачныхъ стеновыхъ рисункѣвъ Шевченка. въ надѣи, що генераль зверне увагу на него и довѣдавшись про маляря вставитъ ся за нимъ у вышихъ властей. Але грозный генераль, якъ только побачивъ рисунокъ, догадавъ ся заразъ, чѣй днѣ, кинувъ его на землю и приказавъ своему окруженю, щобы и не важились згадувати ему про такого „ледащю“.

Сумный видъ Новопетровской околицѣ огортавъ сумомъ душу поета:

И небо невмыте и заспані хвилѣ,
И понадъ берегомъ геть-геть,
Неначе пьяный, очеретъ
Безъ вѣтру гне ся. Боже милый!
Чи довго буде ще менѣ
Въ отсѣй незамкнутой тюремѣ,
Понадъ отсимъ нѣкчемнымъ моремъ,
Нудити свѣтомъ?.....

Першого Вересня 1849 року Т. М. Лазоревскій, занимавшій въ Оренбурзѣ досыть знатне становище, одержавъ одъ княжни Репниной письмо, въ котромъ она запытуе про Шевченка. „Вже болѣе чимъ рѣкъ не маю нѣякихъ вѣстокъ про Шевченка. Ради всего, що вамъ святе и дороге, прошу повѣдомѣть мене, где днѣ и що зъ нимъ?“

Зъ пріятелѣвъ Шевченка першій ставъ зъ нимъ переписувати ся землякъ его, Семень Гулакъ Артемовскій, знаменитый артистъ и чоловікъ дуже щирый. Року 1852, узнавши про долю поета, днѣ хочъ самъ бѣдный, пославъ ему разъ и другій гдѣсь гроша. Не забувъ поетъ на добру прислугу, а коли повернувъ зъ неволѣ, ставъ ся его недлучнымъ пріятелемъ.

Въ „Основѣ“ зъ року 1862 напечатані 4 листы Шевченка до Артимовского. Въ одномъ такъ читаемо: „Богато було у мене пріятелѣвъ, а де они теперь? Живуть собѣ дома, припѣвуючи, только я оденъ, мовъ тая щѣпка одколена, нощу ся на-вманя по хвиляхъ бурного, житейского моря. Стегъ Киргизѣвъ одъ кѣнца до кѣнца весь зѣйшовъ, море Аральске вдовжъ и въ поперекъ переплывъ, а теперь сиджу въ Новопетровскѣй крѣпости, тай жду, що доля подасть. Все пѣсокъ та камѣнь; хочъ бы травка, хочъ бы деревце — нѣчого, нѣчого! Ту и горы якъ-сѣдъ не побачишь; дивишь ся, та така туга тебе огорне, просто хочъ давись, та удавити ся нѣчимъ. Родивъ ся я и выросъ въ неволи, тай умру мабутъ салдатомъ. Якій бы не бувъ мой конецъ, кобъ лишъ швидше его дождати ся“. А въ другомъ листѣ зъ 15 Червня року 1853 пише поетъ: „Я

круглый старецъ-жебракъ, я не только матеріально, але и душею-сердцемъ обѣдѣвъ. Шестый рѣкъ не пишу, не рисую и не читаю. Все менѣ заборонили. А якъ бы ты побачивъ, мѣжъ якимъ людомъ верчу ся я! Давять, безъ всякого милосердія давать, а я повиненъ ще и кланятись, а то возьмутъ разомъ тай роздавать, якъ ту гниду мѣжъ нѣгтами“.

Дня 2 Мая року 1857 Лазоревскій першій завѣдомивъ Шевченка о его амнестіи. „Поздоровляю тебе зъ великою царскою милостію! За просьбою графинѣ Толстой и графа Толстого ты вже свободенъ. Только нехай Дармограй (псевдонимъ Шевченка) не розсердитъ ся, — ты зняешь, якъ я его люблю! Будь же ласкавъ, скажи ему, щобы днѣ одъ радости не зробивъ якои дурниці. Стережись, мой голубе! приѣздай чимъ скорше въ Петербургъ, а не Украину не ѣдь — то велика просьба графинѣ, а ты у всемъ ви слухати повиненъ. У неї есть для тебе грошѣ, и она зложила ихъ въ банкъ до твоего приѣзду“.

21 Червня 1857 року — пише самъ Шевченко — повѣдомили мене офиціально а амнестіи. Якажъ доля теперь для мене? О малярствѣ и думати годѣ, — десять лѣтъ минуло, якъ я державъ кисть въ рукахъ! Богъ святой знае, чи и напишу що небудь путнѣ... Я ще не дуже зостарѣвъ ся, та знѣвечивъ ся... Якажъ доля? Изъ всехъ красныхъ штукъ чую еще наибольше нахиль до ритовництва“ Другого Серпня о девятѣй вечеромъ Шевченко оставивъ Новопетровску крѣпость, и по триднѣвой плавѣ на лодѣ рыбацкѣй, по морю и по одномъ рамени Волги, прибувъ въ Астрахань.

На вѣсть о поворотѣ Шевченка зѣѣхали до Петербурга пріятелѣ его и знакомі, але приѣздъ поета обѣзвивъ ся. Виною були якісь недостатки въ пашпортѣ. Шевченко то въ одномъ то въ другомъ мѣстѣ мусѣвъ по кѣлькахъ тыжднѣвъ здержуватись, а було и такъ, що ему вертатись приходило назадъ до Новопетровска. Лишь зъ великимъ трудомъ полагоджено тѣ недостатки въ формальностяхъ. Зъ того часу доховавъ ся листъ Костомарова до Шевченка такой основы:

Братви любому, друзьящѣ широму, спѣващѣ славному, вѣрному товаришови незапамятнѣй пригоды 1847 року, Тарасови Григоровичу, одъ брата и друга чоломъ и вѣрне слово!

Слава, честь, благодареніе Великому, Справедливому, Милосердному Богу, вызволившему тебе, друже, изъ тяжкой неволѣ на свѣтъ Божій, мѣжъ народъ хрещеный, на надѣю всемъ, кохающимъ ширѣ Украину и все братерскі славянскі народы. Два тыжнѣ чекавъ я тебе въ Петербурзѣ, повернувшись зъ чужины. Найкрасша радѣсть була для мене почутъ, що Богъ тебе напоследокъ вертае зъ черной неволѣ. Браты и пріятелѣ нашѣ въ Петербурзѣ казали, що мавъ ты приѣхати 1 Жовтня, одначе ты не явивсь — и я поѣхавъ, а теперь узнаю, що бувъ еси у моей матери, за що тобѣ велике спасибѣ! Швидше пиши да старай ся, щобы тебе пропустили до Петербурга. Та пиши, пиши, только по нашому пиши! Частъ змѣнявъ ся: Царь, дай Богъ ему здоровья и довгого царствования! не забороняе нашѣй мовы; теперь прочтите рѣднѣе слово. Богато охочихъ до него, тебе только не достае, головы нашего милого, любого. Дай Богъ тобѣ, перетерпѣвши велике горе, зняти зъ себе напоследокъ терновый вѣнецъ, и въ честной, поважной старости дожити вѣку, веселячи и навчаючи на все добре кобзою твоею голосною земляковъ твоихъ, да одбираючи послѣ смерти вѣчную славу! Не забувай щирѣ и вѣрне поважачого тебе и кохающого друга и товариша — Миколу.

Въ початку Грудня Шевченко одержавъ одъ П. А. Кулѣша „Оповіданя“ Марка Вовчка, зъ такимъ письмомъ:

Посылаю тобѣ, брате Тарасе, „Оповіданя“ Вовчка. Бачъ, які дива творять ся: уже и камене починае вопѣяти! Дежъ бакъ не диво, що московка преобразилась въ украинку, да такі повѣсти вдрала, що хочъ бы и тобѣ, мой друже, то пришлося бы въ миру. Якъ то ихъ ты уподобашъ? Пиши ширѣ, бо ты въ насъ голова на всю Украину.

Пишуть до мене зъ Москвы, щобы у московскому журналѣ что небудь твое напечатать. Не квапъ ся на се, мой голубе, до якого часу. Одно, що тобѣ треба спростувать дорогу до столицѣ, а друге — зъ великою увагою

треба тепер роздвлятися, що печатати, а що придержати. Слава твоя писательна тепер у зеніті, то вже треба оглашати себе голоснішим дѣломъ, а не абы-якимъ. Послѣ 1847 року ждуть одъ тебе земляки рѣчей великихъ, а послѣ вже й малыми до нихъ обзовешся. Отъ якъ бы Гуса ты згадавъ, або наново скомпонувать? Мы знаємо тільки початокъ:

Кругомъ тѣснота и неволя,
Народъ закованый мовчить...

Коли у тебе є гарні вѣрши и безъ Гуса, то пришли менѣ на проглядъ. Широ кохаю твою музу и не пожалую часу переписати, що она тобѣ внушила, — нехай не виходить мѣжъ люде розхрѣстана и простоволоса, циганкою, нехай явить ся мирови гарною дѣвиною, отецкою дочкою, щобъ знати було по дочцѣ и батька. Почали мы зъ тобою велике дѣло, требажъ его такъ и вести, щобъ була нашому народу зъ нашихъ рѣчей шаноба.

Довшій часъ, задля пашпортовихъ формальностей Шевченко перебувати мусѣвъ въ Нижньому Новгородѣ. Тамъ бувъ тогды звѣздъ шляхты для якихъ то виборѣвъ. „Въ городъ наѣхало дѣдичѣвъ видимо-невидимо (писавъ Шевченко), а всѣ зъ бородами, вусами, въ гусарскихъ, уланьскихъ и иншихъ мундурахъ. Говорять межи собою тільки по французски, пиячатъ — чимъ бѣльшій дѣдичъ, тымъ бѣльшій пияця! — товчуть ся по театрахъ, роблять опозицію противъ освобожденя селянъ... Настоящі Французы!“

Перше всего бажавъ Шевченко познакомиться ся зъ давнымъ знакомымъ, Щепкиномъ. Онъ писавъ до него 15 Падолиста 1857 року: „Друже мой давный, друже мой единый! Изъ далекой киргизской пустыни, изъ тяжелой неволи, витавъ я тебе, мой голубе сизый, щирыми, сердечными поклонами. Не знаю только, чи доходили они до тебе, до твоего щирого, великого сердца? Та що зъ того, хочъ и доходили? Якъ бы то намъ побачить ся, якъ бы то намъ хоть часиночку подивить ся одинъ на одного, хочъ годиночку поговорить зъ тобою, друже мой единый! Я оживъ бы и напоивъ сердце свое твоими тихими рѣчами, неначе живущею водою. Теперь я въ Нижнемъ Новгородѣ на волѣ, та на такой воли, якъ собака на привязи. Такъ щобъ подивить ся менѣ на тебе, великій мой друже! Я, сидячи оттутъ, отъ що выдумавъ: чи не найдеть ся коло Москвы якого небудь села, або хутора зъ добрымъ чоловікомъ? Якъ що можна буде побачить ся намъ и поколядовать на сихъ святкахъ, то поколядуемъ“.

На той листъ одвѣтивъ Щепкинъ, що „если тобѣ заблагось дуже побачити мою стару фигуру, то приѣдь въ Никольское, сорокъ веретъ одъ Москвы. Колижъ тобѣ не можна вѣхати, то я самъ повезу свою фигуру въ Нижний, не для того только, чтобы зъ собою побачитись и у купѣ поколядовать, а поговорити о неодномъ. Можетъ моя старая голова наведе и твою на добрую мысль“.

Выжидаячи приѣзду великого артиста, Шевченко запросивъ до себе на Рѣздвяніи свята еще деякихъ пріятельѣвъ. Онъ писавъ 3 Грудня до П. А. Кулѣша: „Зроби ты ось що. Старый Щепкинъ на сѣмъ тыжні хоче до мене приѣхать въ гостѣ, а що, якъ бы и ты, молодой, забѣгъ за нимъ въ Москву, та въ купочцѣ и прилетѣли-бъ до мене? Тутъ бы мы порадились зъ старымъ майстромъ и на счетъ твоихъ „Записокъ“ и на счетъ моего нѣкчемного добра“.

Але Кулѣшъ бувъ тогды занятый своею друкарнею, и на такую комбинацію не годивъ ся. „Не подобае менѣ, друже мой Тарасе, вѣдати на розмову зъ тобою, бо про тебе побиваютъ ся, якъ бы тебе залучити до столицѣ; якъ же поїде слава, що вже и теперъ до тебе збирають ся земляки, якъ жиды до рабина, то гледи и поспеуть ся твоє дѣло у великихъ панѣвъ“...

Зъ тоїжъ причини вымовивъ ся и М. М. Лавровскій одъ гостини, — оставъ ся самъ Щепкинъ.
(Конецъ буде.)

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Всеч. п-ѣ Е. К. въ Грушцѣ. Повѣсти Марка Вовчка, видно, ктось перехопивъ зъ почты; посылаемо повторно.

Для чего Товариство педагогичне не выслало грамоты, сказать не умѣемо. — ВП. А. К. въ Р. Про американскій та французскій „женщины эмансипантки“ були вѣстки въ минувшихъ рѣчкахъ „Зорѣ“. Лучшее всего, и въ застосованію до нашихъ обставинъ, обговорюясь той предметъ въ повѣсти „Порваніи струны“. Въ нынѣшномъ числѣ найдете вѣрный, живой, и зъ недорѣванными артизмомъ представленный образъ такой эмансипантки. — Всеч. от. Т. В. въ Вишневѣ. Выслано повторно. За желанія спасибобъ! — ВП. Д. Л. въ Черновцахъ. Гдѣсь у иншихъ народѣвъ поэты просвѣчаютъ талантомъ и образованемъ, а Вы бѣ радѣ поетомъ бути, не маючи подостаткомъ нѣ одного нѣ другого. А якъ то рими у васъ: правила-носила, дѣлала-скакала, мае-грае, буде-гуде! Пробуйте писати поезіи безъ римѣвъ глагольныхъ, а побачите, що вся Ваша штука скѣнчилась! — ВП. І. Ш. въ Тыравѣ волоской. Внесѣтъ жалобу до Дирекціи почтовой во Львовѣ, а неладъ въ одбираню газеты певно устане. — ВП. З. Г. въ Новиці. Рекламуйте просто до редакціи „Зеркала“; намъ посторонними справами годѣ займатись. Фотографіи безъ книжочекъ посылати нема якъ, бо поломають ся дорогою. — ВП. Д. Ш. въ Сапоговѣ и Читальня въ Тейсаровѣ. Книжки вышлемо въ протягу сего тыжня. — ВП. Л. Р. въ Тернополи. Мы вже кілька разѣвъ завѣдомляли, що весь накладъ „Зорѣ“ зъ року 1881 розпроданый. Мимо наилучшей волѣ не можемо служити. — Всеч. п-ѣ Іосифа... во Львовѣ. Понимаемо жаль, що подиктовавъ Вамъ присланный стишки, але для чего зразъ печатати? Критика не числитъ ся зъ самими только чувствами, — она все разбираетъ мусить холодно, одвѣтно до вымогъ поезіи. Нашъ судъ такой: перша зворотка въ цѣлости добра; друга и прочіе зворотки въ ритмѣ не згожують ся зъ першою, до того два першіе стихи другой строфы не мають риму, а стихи четвертый и пятый мають римъ хибный (чѣло — весѣло). Послѣдняя зворотка повинна въ каждой поезіи бути якъ найкрасше выкѣнчена, ядерна, а не обмежати ся на повторюване звычайныхъ фразъ. Образы поетичні въ цѣлости хорошіе, толькожъ кобы не тотъ „грѣшна безодня“... На желаніе помѣщаемо стихъ безъ всякихъ змѣнъ:

Покѣйному братикови.

Въ бѣлой одежинѣ
Лежить въ домовинѣ
Цвѣтка вчасно завяла:
Очицъ на вѣки
Закрыли повѣки,
Бо смерть дитину приспала.

Але на личку
Покѣйного брата
Ангела усмѣхъ играе,
И бѣде чѣло
Глядитъ весѣло,
Хочъ все докола ридаетъ.

Чогожъ тутъ ридати,
Чого стогнати?
Що братикъ коротко страдалъ?
Що въ снѣ тихенько
Солодко, легенько
Грѣшну безодню прашавъ?

Его вже не мае,
Вже улѣтае
Душа невинна дитины;
А въ земли веселѣй,
Въ жизни щасливѣй
Молить ся буде за рѣдню що днини.

Іосифа...

Черезъ „Зорю“ прислали П. Т.:

- 1) Для „Дѣла“: С. Н. въ Торговѣ 3-70, о. В. Л. въ Дунаевѣ 1-00, о. И. К. въ Трофанѣвцѣ 3-00.
- 2) Для „Батьківщини“: В. Т. въ Радеховѣ 1-50, И. М. въ Городищі цетнар. 1-00, Рада громадека въ Сапоговѣ 1-00.
- 3) Для „Нового Зеркала“: о. И. В. въ Сѣнявѣ 2-00, Е. Г. въ Нѣску 2-00, З. Г. въ Новиці 1-00, А. К. въ Мѣкиши новѣмъ 1-00, о. И. Л. въ Сапоговѣ 1-00, о. Т. Е. въ Подѣвцѣхъ 0-75.
- 4) Для „Школьной Часописи“: И. Н. въ Подгайцахъ 1-50, Т. Г. въ Коломыи 0-50, С. Н. въ Торговѣ 3-00, В. Т. въ Радеховѣ 1-50, Т. Т. въ Вороблѣвичѣхъ 1-00, Д. Ш. въ Сапоговѣ 0-50.
(Дальше буде.)

До нынѣшного числа долучаемо два аркушѣ „Библиотеки Зорѣ“.

Выходитъ два разы на мѣсяць, кожного 1-ого и 15-ого, вразъ въ додаткомъ „Библиотека Зорѣ“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменниці пѣдъ ч. 3. улици Фредра.

ЗОРЯ

Пренумерата выносите: на цѣлый рѣкъ 4 зр., на пѣвъ року 2 зр. на чверть року 1 зр.

На велиновѣмъ (сатинованѣмъ) паперѣ, на цѣлый рѣкъ 5 зр.: на пѣвъ року 2 зр. 50 кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ПОРВАНІ СТРУНЫ.

(Оповѣданє зъ украиньского, городяньского житя.)

(Дальше).

За кѣлька днѣвъ Кондратъ вернувъ ся до дому.

— Панѣ дома? спытавъ ѣнѣ служанку.

— Нема, десь пѣшли.

— Куды?

— Не скажу.

— На довго?

— Не пытала.

Ѣнѣ передививъ часописи, сѣвъ били стола, взявъ папѣръ и ставъ малѣвати, де въ якомъ мѣстѣ у себе поставити дѣмъ...

— Отъ тутъ буде дѣмъ, позаду садъ, ... праворучъ тутъ гаѣкъ есть — якъ гарно, якъ разъ на пѣвдень! отъ тутъ, въ лѣворучъ, ще красше — морѣжокъ; оттутъ — думавъ ѣнѣ розмѣрюючи цирклемъ и проводячи по паперу линіи: — буде моя комната, тутъ Мартунина, а тутъ „дѣтека“ — може Богъ пѣшле намъ дѣтей! Оттутъ били ворѣтъ поставлю велику хату на двѣ половини, школу заведу, буду самъ учити зимою дѣтей.

Щось подзвонило. Кондратъ кинувъ ся прожогомъ одчиняти дверѣ, спѣдѣваючись, що прійшла Мартуня. Однакъ передъ нимъ стояла незнаема дѣвчина, чи молодиця: плечѣ, руки и шія були обгорнуті пледомъ.

— Вамъ кого треба? спытавъ Кондратъ.

— Марта дома?

— Нѣ, нема.

— Дежъ она, противна, лѣтае? скажѣтъ ей, що она *брехуха*...

Кондратъ зъ дивовижею глядѣвъ на незнаему а зъ еще бѣлшою дивовижею слухавъ ей рѣчи.

— Вы хто? спытавъ ѣнѣ.

— А вамъ на що? хибѣ не бачите самі? чоловікѣ!... Я-жъ не пытаю, хто вы... Скажѣтъ же Мартѣ непременно, що она *брехуха*... Чувте? Та щобъ не збрехала хочъ въ друге и прійшла сегоднѣ у вечерѣ до Квочки!

Повернулася и пѣшла.

А Кондратъ не знавъ, що и гадати...

Наступивъ часъ обѣду: Мартунѣ нема. Кондратъ спытавъ у служанки, чи є що обѣдати.

Нема нѣчого, панѣ не загадувала нѣчого варити.

Що оно за знакъ такій? подумавъ Горенко и пѣйшовъ обѣдати въ гостинницю. Прійшовъ вечеръ... отъ вже и пѣвночь, а Мартунѣ нема.

— Ну, що отее сталося зъ нею? де она? — думавъ Кондратъ, неспокойно мѣряючи салю зъ одного кѣнца въ другій. Пробило два.

Прійшла Мартуня. Она ажъ злякалася, глянувши на мужа, такій ѣнѣ бувъ блѣдый и встревоженный.

— Де се ты була? промовивъ ѣнѣ, силкуючись говорити спѣкойно: у якоисъ Квочки?

— А тобѣ хто се сказавъ? одповѣла Мартуня.

— Я и самъ не знаю хто... хтось приходивъ за тобою... Та щожъ се ты не пѣдойдешъ до мене, не поздравуешь ся?

Мартуня припала до него, а потѣмъ стала розказувати, що бѣзъ него спѣзналася зъ Квочкою и иншими.

— То дома не сидѣла, лишь все въ гостяхъ?

— Була и въ гостяхъ и дома. Я тебе сегоднѣ не спѣдѣвалася, а то-бѣ нѣкуды не ходила.

— Гмъ! значить не добре я самъ зробивъ, не слѣдъ було менѣ посѣщати; я думавъ, що тобѣ вселѣй, коли я дома. Я бачъ не спѣдѣвавъ ся, що ты святкуешь мѣй одѣздъ. Коли-бъ знавъ, довше-бѣ тамъ сидѣвъ... Але ты не зважай, чи тутъ я, чи нѣ...

— Кондрате! що се ты говоришь? Господъ зъ тобою! Подумай...

— Щожъ, я нѣчого...

— Якъ нѣчого? ты-жъ образивъ мене...

— Ну годѣ, годѣ! не сердь ся. Се я такъ зъ досады. Ѣнѣ обнявъ ей и ставъ цѣловати. — Я, божу ся тобѣ, не хотѣвъ... Я не виненъ, що мы такъ зострѣлись.

Мартуня стала розпытувати про матеръ, про село.

— Щожъ, переберемось въ село? спытавъ Кондратъ, пильно дивлячись въ жѣнчиніи очи.

— Коли ты хочешь...

— Коли я хочу!... А ты якъ?

— Абы було тобѣ добре!

— Нѣ, ты говори, якъ для тебе красше? де тобѣ красше?

— Ахъ, Господи! приставъ, наче не чуе!... И чого ты такъ пильно дивишь ся на мене?

— Хочу почути одъ тебе щирю правду.

— Я-жъ тобѣ вже сказала. Для тебе я пѣйду и въ село.

— А для себе?

— Щожъ для себе?! Въ законѣ сказано, промовила зъ иронією Мартуня: жена повинна жити зъ мужемъ и корити ся его волѣ.

Кондратъ не усидѣвъ на мѣстци.

— Я пытаю не про те, що сказано въ законѣ, а про те, що говоритъ твоє сердце. Скажи менѣ правду.

— Менѣ... менѣ лучше въ Кіевѣ, менѣ тутъ веселѣй.

— Ну, такъ бы давнѣйше була сказала! а то — обманювати...

— Кондрате, я тебе не обманювала.

— Не обманювала... нехай и так! та всеж не говорила правды, не показувала мені своєї душі, щось ховала в серці...

— Нїчоґґсенько... и не думала ховати! Я и тепер не ховаю, хоч мені тут и веселїй. А хочеш, я поїду для тебе и в село.

— Для мене, а не для себе? Щожь, хіба думавш, мені легко буде дивитись, як ты нудиш ся? знати, що ты нещастлива, що тебе нудьга гризе, що ты принесеш себе в жертву для мене... Нї, так не слїдї.

„Скажу ему прямо, що думаю“, подумала Мартуня и промовила: — Мені здасть ся, и для тебе самого лучше, не їздити в село...

— Чому? спытав Кондрат.

— Мені здасть ся, и тебе нудьга возьме без дїла! та она вже и бере тебе... Тут ты-б знайшов собі яке небудь дїло: може службу...

— Службу? мало я хіба купав ся в чорнилї на те, щоб служба опротивїла мені, огидла?... Бррр! и згадати бридко! Тай на що она мені?

— Не нудив ся-б без дїла, тай заробив бы що небудь.

— Хіба у нас нїчим жити? Хіба у нас їсти нїчого? Тай здоровє мов...

— Твоє здоровє не таке вже лихе, щоб не мїг ты нїчого робити...

— Що можу, те й роблю.

— Велика користь з твоїх роботи, що пишеш там статї в вїстники, до часописей... На службу ты-б в десятеро бїльш заробив!

— От як... Ну, сего я не сподївав ся от тебе! Мені здавалось, що мое здоровє... Ну, нехай буде по твоєму, нехай!

Кондрат не сїв, а якось упав на канапї. Жїнчинї слова якимсь оловом падали ему на серце, якимсь ножем рїзали у него на серці тї струны, котрыми он найбїльш дорожив: струны щирости и правдивости. Густою чорною хмарею нависла над ним думка, що жїнка, любя его дружина, его спокїй, его щастє — не вїрити ему, навїть не вїрити, що он не здужає и тїлом и духом йти на службу! „Для неї, значить, думав он, грошї важнїй, нїж моя незалежнїсть!“

На лицї его стояв вираз суму, одчаю, страшної журбы... Мартуня не знала що дїяти, що говорити, и обнявши его принялась цїловати. В одну мить Кондратово лице прояснилось.

— Годї! годї! серденько! я невїд чого наговорила тобі.

— Ты сказала, що думала, сказала щирю правду свою; от се для мене важнїйша рїч.

— Не сердь ся на мене!

Нї, нї! Годї про се! Станемо жити так, щоб тобі було лучше... В село я не поїду; шукати буду службї. Ну, кажи голубонько, чого ще тобі треба, щоб ты була щастливою?

— Щоб мы не жили от такими вівками! щобы мы бували у людей и люде у нас!

— У нас и не без людей, одповїв Горенко и почав називати своїх знаємых.

— Так, але се якїсь скучнї люде! Бєть и другї ще, веселїйшї. От примїром...

Мартуня именовала своих новых знаємых. Лице Кондрата кривилось, але она тогдї дивила ся в другу сторону, и не примїтила нїчого.

З того часу Мартуня почала виходити з дому що дня, коли хотїла и куды хотїла, не говорячи Кондратови, куды и чого она йде, а сам он нї разу не догадав ся спытати у неї про те. Час летїв, пролетїло и лїто; похолодїло на дворї, похолодїло и в серці Мартунї: она не сидить дома, живє „не в тюрмї, а в товариствї“. Она „завоювала собі волю“, тїшилась нею, а найбїльш тою думкою, що так дешево стояла їй та воля.

— От, бачте, як на мое виходить, говорила їй Квочка; стояло тїлько казати: я не рабыня, и не невольниця, я вольный чоловік! — и дїло зроблено. От колиб всї жєнщины були такї жвавї, да смїливї, мы-б жївоче пытає в один рїк порїшили и упорядковали. Молодець вы Мартуню! На вас стоить всїм дивити ся, да у вас учити ся.

Мартуня аж сяла з радости! Тепер она щаслива! Тепер знаючи, що она „вольный козак“, она чула меншу потребу не сидїти дома, и часом не виходила з дому днїв три.

— Що се, серденько! ты нїкуды не поїдеш, говорив їй Кондрат: тобі скучно, поїшла-б куды в гостї!

Мартуня в одповїдь цїловала его, але поцїлунок и не грїли вже Кондратового серця. Сама Мартуня стала примїчати часом, що он нїбы якїсь незвичайно холодный, нїбы гордый, нїбы сердитый, яким перш она нїколи его не бачила. Она не догадувалась тїлько, що за причина сїму, — друга на и мїст певно-б зрозумїла причину! У Кондрата була чудна, неподїльчива вдача: он так любив свою дружину, що без болю не мїг оддати нїкому хоть капельки того, кого кохав. Хто-б нї брав у него ту капельку, он нудив ся, сердив ся, злив ся, завидував, и силкував ся захвати од людей и од жїнки свою зависть. Ся тонка, деликатна ревнїсть — не проста, звичайна, котра часто обхватує у нас людей, — була для него самого страшною мукою, катом, котрий що дня шматовав его серце. Мартуня не мала случаю нї разу за Примїтити звичайну зависть свого чоловіка. Навїть з тими молодими людьми, з котрыми тепер зазнаємилась Мартуня и котрї зивались коло неї, мов метелики коло квітк, з котрыми и сама она любила жартувати, — и з тими Горенко був чємный, привїтливый, хоч завжди холодный.

Лучалось, що Мартунин гост дово гостювали у неї; инколи за півноч ишли спївы, жарты, музыка, танц... У Кондрата аж голова трещала, а он терпїв; хоч на серці у него пекло, наче од кипятку живицї.

Підходила зима. Кондрат перемїняв ся бїльшє и бїльшє до своєї жїнки: он став силковатись, щоб погляд его не стрїчав ся з жїнчиним, наче бояв ся, щоб она не догадалась, не прочитала, що у него на серці, що у него на думцї. Однак сеї перемїны не можна вже було нїякою силою захвати. Прєжня сила, котра помагала Кондратови не показувати свого горя, за девять мїсїцїв збулась, вивїтрилась, вылетїла непримїтно для него самого, наче та вода непримїтно на око вивїтрюєть ся з полотна, намоченого и розостланого на травї проти сонця! За те и Мартуня и Кондрат за Примїтили, що он став спадати з лиця и кашляти, частїй нїж перше кашляв. Разь Мартуня вернув-

пись въ театру, зайшла до Кондрата въ кабинетъ сказати ему „на добранѣчь“. На столѣ у Кондрата книжки и папери були прибраніи, а біля стола, на долѣвцѣ, лежала кучка шматковъ порваного паперу.

— Сядь оттутъ біля мене на канапѣ, сказавъ Кондратъ.

Мартуня сѣла.

— Спать хочешь, чи нѣ?

— Нѣ, ще не хочу.

— То поговоримо.

Мартуню наче що колынуло, она здрогнула.

— Бачишь, сказавъ Кондратъ, вказуючи на шматки паперу, се я порвавъ, щобъ не лишити за собою нѣякого слѣду. Я порвавъ тѣ шитки, где що дня записувавъ, що дѣялось во мною, зъ моею душею... Я выливавъ на папѣр свою душу... На що я записувавъ, и самъ не знаю! Теперь порвавъ... порвавъ свою минувшину!

Мартуня нѣколи ще не чула, щобъ Кондратъ говоривъ такимъ голосомъ, нѣколи слова его не огортали ей такую тревогою, не обдавали ей такимъ холодомъ. Она ажъ затрусилась.

— Я не розумѣю, до чого ты рѣчь ведешь, — якось прошептала Мартуня.

— И чогожь ты такъ побѣдла, тревожилась?... Тутъ нѣчого тревожного нема... Я выбираю се въ дорогу.

— Въ яку дорогу?

— Я поѣду на службу, въ Ташкентъ...

— На службу? спытала, дивуючись Мартуня. Губы у неѣ побѣдѣли и дрожали.

— На службу... Я самъ бачу, що я „байдикую“, що здоровье мое не такъ вже лихе, щобъ не можна служити...

— Въ такую далеку сторону, въ чужину... Кондрате, Богъ зъ тобою! Чого? за чимъ?... Нѣ, ты не поѣдешь.

— Поѣду... Сегодня прийшла до мене бумага, що мене тамъ опредѣлили на службу. Якъ только выдадутъ зъ казны грошѣ на дорогу, заразъ рушу...

— Та що се ты выгадавъ! У такую пору?... Зачекаймо хоть до весны, тогдѣ ѣ поѣдемо.

— На що чекати!... я поѣду одинъ.

— Якъ одинъ? безъ мене?

— Бевъ тебе.

— Ой нѣ! сего во вѣки не буде... я не допущу! Я не пущу тебе одного: або бери и мене, або и самъ не ѣдь.

— Не возьму, и поѣду.

— Се твоѣ останне слово?

— Останне!

— Ты розбивавъ наше житѣ!

— Оно давно розбите. Слухай, Мартуню: беручи тебе, я слѣпо вѣривъ въ свое щастѣ... Мои недѣѣ не збулись — доля инакше судила!... Вѣра моя разлетѣлась десь по вѣтру; ѣ рознесло не вихромъ, не бурею, — она вылѣтала потрохи... Теперь нема у мене нѣ вѣры нѣ надѣѣ: ѣ только оттутъ — ѣнъ показавъ на груди — замѣсто сердца якійсь шматокъ тѣла, котрый щемить, болитъ, на котрому сидитъ болячка, и не загоить се она, поки я жити'му... Жити'му тѣломъ только... Моѣ моральне житѣ скѣнчилось — лишились муки, каятѣ... Я ихъ заслуживъ! Не треба було менѣ сподѣвати се на те, що я зроблю тебе щасливою... Хотѣвъ, да не вумѣвъ — за се и повиненъ карѣ!

— Кондрате, возьми мене зъ собою, — прошептала Мартуня. Въ грудехъ у неѣ сперлись слезы и душили еѣ.

— Сего не буде! Нянька добра надѣ живою людиною, а задля ходячого трупа еѣ не треба. Ты ще молода, ты ще можешь, кого выбере твоѣ сердце, полюбити, можешь бути щасливою. А для мене все одно: де-бъ не жити, абы дослужити службу до срока, котрый призначила менѣ природа.

— Хиба я тобѣ не дружина бѣльше? хиба я...

Слезы не дали ѣѣ говорить дальше.

— Заспокой се, Мартуню! не плачь, сама подумай, що насъ теперь нѣщо не зѣдиняѣ. Мы довго обманювали самѣ себе, просто комедию грали... Обридли она менѣ! бѣльше нема силы у мене... Годѣ!

— Я тебе не обманювала...

— Обманювала и мене и саму себе. Зъ тоѣ години обманювала, коли я въ-перше признавъ се тобѣ, що люблю тебе. Тобѣ самѣй тодѣ здалось, що и ты мене любишь, але се була неправда.

— Кондрате, послухай! я тобѣ, якъ передъ Богомъ, усе скажу, усе, не докоряй мене! Я... я... Нѣ, не могу говорить...

И справдѣ за слѣзми она не могла слова промовити. Кондратъ взявъ еѣ за голову, притисъ до своего лона и обсыпавши поцѣлунками, промовивъ:

— Доволь зъ насъ про се! нехай ще другимъ часомъ... Иди спати.

— Якій теперь сонъ?

— Ну, хочъ роздягнись, да ляжь: швидше заспишь се. Слѣзми, скѣлько ихъ не выливай, не налѣшь того порожного мѣшка, що сердцемъ зветъ се; его наливаютъ не слѣзми, а любовью; а сего то напою у тебе не було для мене. Але повѣрь менѣ, Мартуню, що я не докоряю тобѣ, не жалую на тебе!... Самъ виненъ... а може и я не виненъ... слѣва доля винна... Не судилось, отъ и все. Годѣ!

И Кондратъ и Мартуня чули, що у каждого на души такъ богато горького, що краше замовчати, — повно такъ, що бѣльше не помѣтитъ се тамъ нѣ одна капля; а яке нѣ будь докорливѣ слово якъ разъ стане тою каплею, що полѣтъ се черезъ край и разлѣтъ се — хто знаѣ якъ широко.

Мартуня хлыпала. Кондратъ сидѣвъ нерухомо біля неѣ, опершись объ канапу, немовъ що придавило его до неѣ! А може и справдѣ тогѣ горе, що клекотѣло въ грудяхъ, отъ розбитіи надѣѣ оловяною горою придавлювали его до канапы... Бував у людей минувшина, котру стоить только згадати, щобъ она придавила тебе, пригнѣтила, зробила нерухомымъ!

Сонъ перемѣгъ Мартунинѣ слезы, она заснула. Кондратъ вставъ, принявъ подушку, одѣяло, тихенько положивъ Мартуню на канапѣ, разбувъ черевички, вкрывъ одѣяломъ и тихесенько поцѣловавъ сонну Мартуню. Тогдѣ принявъ и собѣ постѣль, постлавъ се на долѣвцѣ біля канапы, и лѣгъ.

Чудный сонъ разбудивъ Мартуню. Приснилось се ѣѣ, наче она спитъ на чужѣй постели, а въ ногахъ у неѣ сидитъ незнаѣмый мужчина. Она прокинулась, глянула на долѣвку и скрикнула:

— Кто се тутъ?

Она не познала Кондрата.

— Кондрате, чи вжежь се ты?

— Я... Чогожь се ты злякалась?

— Глянь на себе! Що стало ся зъ тобою, якъ ты змінивъ ся!

И она упала лицомъ на подушку. Кондрать по-дививъ ся въ зеркало.

— Гмъ! промовивъ онъ: голова посивѣла, и въ бородѣ показавъ ся иней!... ну, се байдуже... Лице трохи обвисло, пожовтѣло!... байдуже...

(Конецъ буде).

Любишь, чи не любишь!

Любишь, чи не любишь,
То менѣ байдуже!
Въ вѣкъ ти вѣрна буду,
Мой сердечный друже!

Въ вѣкъ ти вѣрна буду,
Бо разъ полюбила,
Бо любовь для мене
То жите и сила.

Руская дѣвчина
Разъ лишешъ кохае, —
Чи любовь одилатишь,
Она й не спытае.

Чи буде одилата,
Чи ю зрада стрѣтитъ,
Ей душа богата
Ярче, красше свѣтитъ.

Любишь, чи не любишь,
То менѣ байдуже!
Въ вѣкъ любить тя буду,
Мой сердечный друже!

17 Сѣчня 1884.

Юлія Ш.

Лѣта мои молоденькі.

Ой збѣяли пышны цвѣты, що цвили такъ гарно,
Лѣта мои молоденькі проминули марно.
Було цвѣты подливати, булибъ не збѣяли,
Було лѣта шанувати, марно-бъ не пропали.
Якбы цвѣты ще зацвили, я бъ ихъ подливала,
Якбы лѣта ще вернули, я бъ ихъ шанувала.

Зацвѣтуть ще пышны цвѣты у лѣсѣ й на поли,
Але лѣта молоденькі не вернутъ нѣколи.
Зацвѣтуть ще пышны цвѣты усѣма красками,
Але лѣта молоденькі на вѣки пропали.
Зацвѣтуть ще пышны цвѣты бѣленько-рябенько,
А по лѣтахъ молоденькихъ лишъ болить серденько...

Марта *.

ПОЛЬСКЕ ПОВСТАНЕ ВЪ ГАЛИЧИНѢ 1846 РОКУ.

У. ВЫБУХЪ ПОВСТАНІЯ ВЪ ТАРНОВСКОМЪ.

Пора намъ тутка поглянути, яке становище занимали супротивъ готуючого ся повстанія двѣ найважнѣйшія силы, котрі мусѣли выплыти на дальшій розвѣй акціи, а именно урядъ и хлопы. Урядъ, на котораго чолѣ стоявъ добродушный и троха вже здеконцептованный архикнязь Фердинандъ д' Есте, довголѣтний губернаторъ Галичины, довгий часъ не знавъ майже нѣчого о всѣхъ приготовленияхъ, — а и пѣзнѣйше, въ 1845 и въ початку 1846 року, коли многі вузлики сприяженія на рѣжныхъ мѣсяцяхъ попали въ его руки, не подозрѣвавъ цѣлой розтяглости и донеслости сприяженія. Ажъ въ лютѣмъ 1846 р., короткій часъ передъ выбухомъ, урядови отво-

рили ся очи. Информациа ряду прускаго, котрый у себе поарештувавъ около 400 проводникѣвъ повстанія, и новіи одкрыты на найрѣжнѣйшихъ точкахъ Галичины мусѣли переконати всѣхъ урядникѣвъ, що мають ту дѣло не зъ теоретичными звязками академичной молодѣжи, але зъ приготовуючимъ ся повстанемъ. Недавня безжурнѣсть уступила мѣсце паницѣ, переполохови, безрадности. Особливо тарновскій староста Брайнль, переконавшись, що его певѣтъ есть центромъ будущей революціи, цѣлковито стративъ голову. Два близкіи пріятель Брайнля, а заразомъ члены звязку революціоннаго, баронъ Просперъ Конопка и Кароль Котарскій, здумѣли выробити въ нѣмъ такіи пересадніи понятія о силѣ повстанцѣвъ, що вже одъ 13 лютого Брайнль о нѣчѣмъ не мыслить и нѣ о що не просить губернатора, якъ тѣлько о присланіи якъ найзначнѣйшой силы войсковой до Тарнова, запевняючи, що въ противнѣмъ разѣ все пропаде. Конечно, войсковой силы нѣякои губернаторъ выслати ему не мѣгъ, але повелѣвъ якъ найшвидше поарештувати тыхъ людей, въ котрыхъ можна бы догадувати ся начальникѣвъ повстанія, отже въ першѣмъ рядѣ обохъ братѣвъ Весѣловскихъ. Але Брайнль не мавъ уже потрѣбнои на то енергіи; арештоване Весѣловскихъ не удалось, головно черезъ его власну нехѣтъ; онъ бувъ переконанный и писавъ се губернаторови, що теперъ уже за пѣзно арештувати проводникѣвъ, бо се тѣлько роздразнило бы революціонерѣвъ и прискорило бы выбухъ.

Мы не знаѣмо, якъ представлявъ собѣ Брайнль свою ситуацію при евентуальнѣмъ выбуху, и що думавъ въ такѣмъ разѣ робити. Правда, онъ поручивъ войсковому комендантову тарновскѣи залоги держати залогу на поготовѣ, — але залога та була слаба и не выстаюча. Може бути, що першій Хоминскій, окружны комисаръ тарновскій, що доси мавъ ненастанніи урядовіи зносины зъ хлопами и знавъ ихъ успособлене, звернувъ увагу Брайнля на те, що въ хлопахъ лежитъ сила, котру въ тяжкѣмъ случаю можна бы поставити супротивъ панѣвъ. Пѣсля обовязуючої зъ давна ustawy хлопы по селахъ обовязаніи були завѣгды держати варту, и вѣйты громадскіи мали обовязокъ переглядати паспорты у всѣхъ проходячихъ чужинцѣвъ, а нелегитимованныхъ задержувати и черезъ руки мѣстцевого юстиціарія доминикального одставляти до староства. Въ початку 1846 року намѣстничество, выдачи въ краю чимъ разъ частѣйшіи признаки небезпечныхъ конспираціи, велѣло староствамъ скликати вѣйтѣвъ и прикликати имъ въ память той наказъ та напомянути ихъ до якъ найточнѣйшого его сповнюванія. Тожъ не диво, що уже одъ сѣчня того року дѣкуды по селахъ хлопы почали ставити свои варты по дорогахъ и спияновати прохожихъ, пытаючи ихъ о паспорты.

Але рѣвночасно зъ тымъ мѣжъ хлопами почали розходити ся страшніи, непокоячіи вѣсти. Знаю зъ оповѣданъ старыхъ людей, що вѣсти тѣи, зродившіи мѣжъ самымъ народомъ выплыли зъ одинокаго жерела — зъ ненависти до давной шляхетской Польщѣ, и робили на народъ страшне вражене. Головныи змістѣ тыхъ вѣстей бувъ: „Идъ великодню Польша буде, — Поляки прійдуть и будутъ хлопѣвъ рѣзати“. Вѣсти тѣи, зродженіи запевно ще ѳдгомономъ польскихъ революціи и давнѣйшихъ конфедераціи, нѣколи цѣлковито не вымирали въ народѣ, але часомъ носились глухше, а часомъ выразнѣйше выступали на верхъ. Въ початкахъ 1846 року,

въ виду зовѣмъ нетайныхъ польскихъ приготованъ, они выступили зъ страшенною силою, и народъ, котрого революціонеры думали обѣцянками волѣ втягнути до боротьбы за ѡббудованѣ Польщѣ, тремтѣвъ по своихъ хатахъ зъ тревоги передъ „Поляками“. Очеви́дно, що затревоженный такими вѣстями народъ почавъ ставити по дорогахъ и мостахъ далеко численнѣйшій сторожъ, нѣжъ се звичайно дѣялось, — почавъ пѡдозрѣвающимъ очима глядѣти на дворы и фольварки паньскіѣ. Декуды навѣтъ, ще передъ выбухомъ повстаня, доходило до явныхъ забурень. И такъ 13 лютого прійшло до такого забуренья въ Незнановицяхъ, повѣту бохеньского. Пѡсланный туды зъ Бохнѣ комисарь окружный въ цѣли арештованя политично скомпромитованои родины Кемпиньскихъ, у котрыхъ мавъ такожъ згромадитися одинъ повстаньскій оддѣлъ, не заставъ вправдѣ уже Кемпиньскихъ въ дворѣ, але за то цѣле село въ руху и тревозѣ: всѣ хлопы були уоружені въ косы, вилы и цѣпы, щобъ боронити ся „ѡдъ нападу Полякѡвъ“. Тѡлько усиленнымъ намовамъ и упевненямъ комисаря удалось склонити ихъ, щобъ розѡйшли ся и не лякали ся нѣчого.

Правда, Весѣловскій въ своѣмъ памятнику старае ся доказати, що хлопы зъ разу дуже прихильно ѡдносили ся до повстанцѣвъ и н. пр. въ его селѣ Войславю обѣщывали всѣхъ молодыхъ и сильныхъ парубкѡвъ выправити до повстаня. Але свѣдоцтва Весѣловского, навѣтъ коли-бъ були въ повнѣ правдиві, суть еще за надто одиничні, а щобъ се можна сказати о всѣхъ хлопахъ. Незнановицкій розрухъ, а ще бѡльше слѣдующій фактъ показують се найдовѣднѣйше.

Дня 18. лютого почали зъ всѣхъ майже окружныхъ громадъ наплывати до тарновского староства депутаты громадскіѣ зъ донесенями, що по дворахъ и фольваркахъ паньскихъ громадають ся въ незвычайнѡмъ числѣ паны, економы, мандаторы и инші „сурдутові“, узброені въ шаблѣ, стрѣльбы и пистолеты, що згромадження и проготованя тѣ ширять пострахъ и тревогу въ громадахъ, — просили затымъ Брайнля, щобъ выславъ по селахъ войскові роты, котрі бы помогли хлопамъ опанувати и розѡружити повстанцѣвъ и ѡдати ихъ въ руки справедливости. До вечера наплыло такихъ депутатѡвъ зъ рѡжныхъ сторѡнъ звышъ 80, зъ запевненями, що хлопы и громады готові до смерти стояти за цѣсаря. Теперь мусѣло Брайнлеви зовѣмъ выяснити ся цѣле положеніе: зъ одного боку великій обсягъ грозячого небезпеченства, а зъ другого шансы можливого ѡдпору. Дотеперѣшна велика тревога мусѣла пѡдшепнути ему страшну раду, — божъ се звичайне явище, що трусливѡсть швидко перекидае ся въ кровожадну беззгляднѡсть. Онъ говорилъ громадскимъ ѡдпоручникамъ, що комендѣ войсковыхъ слати всеюды не може, хйба до поблизкихъ селъ, бо мѣсто Тарновъ и само естъ zagrożене, — але хлопы нехай на то не зважають. Сила ихъ далеко бѡльша ѡдъ силы повстанцѣвъ: нехай кидаютъ ся на нихъ, ѡдбирають у нихъ оружіе, и повязанныхъ, живыхъ чи мертвыхъ, доставляютъ до староства. Брайнль запевнювавъ всѣмъ хлопамъ, котрі бы въ той способъ стали за цѣсаря противъ повстанцѣвъ, найвысшу похвалу, и навѣтъ старавъ ся заохотити ихъ до вѣрности и вытревалости — грошевыми дарунками*). Чи такъ то дуже наказувавъ Брайнль хлопамъ — ѡходити ся лагѡдно зъ перело-

вленными повстанцями, якъ твердитъ Сала, — о тѡмъ мы позволимо собѣ сумнѣвати ся. Факты, котрі навѣдемо дальше, покажутъ, на якѡй пѡдставѣ опираемо свои сумнѣвы.

Пѡдъ вечеръ, дня 18 лютого, розпустивши хлопѡвъ, Брайнль лякаючись въ ночи выбуху повстаня, въ порозумѣню зъ комендантомъ Тарнова, Чолличемъ, оголосивъ мѣсто въ военнѡмъ осаднѡмъ положеню, велѣвъ покликати гарнизонъ пѡдъ оружіе и выслати сильнй кѡннй патроль въ найблизшу окрестнѡсть мѣста для рекогноскованя надтягающихъ повстаньскихъ силъ.

Ив. Франко.

(Дальше буде).

НА ЧУЖИНѢ.

(Пѣсня народна)

Надѡйшла весна всѣмъ людямъ красна,
Ой изъ стрѣхъ вода капле;
Гей коло мене молоденького
Вже вандрѡвочка пахне.
Вандрую рочокъ, вандрую другій,
Гей вандрую я три-днѣ:
Завандрувавъ я въ чужу краину,
Мене побили злиднѣ.

По саду ходжу, сѣно громаджу,
Нѣ сѣна нѣ билинки;
Я ходжу-блуджу по чужѡмъ краю,
Бо не маю родинки.
Анѣ род.ны, анѣ дружины,
Нѣ рѡдненького ѡтця;
Я ходжу блуджу по чужѡмъ краю,
Якъ блудненькая ѡвця.

Выйду на гору, выйду на другу,
Зимный вѣтеръ пове;
Якъ изгадаю, що я рѡдъ маю,
Ажъ ми серденько млѣе.
Выйду на гору, выйду на другу,
Дивлю ся въ долиночку:
Ой ци не їде, ци не прибуде
Родина въ гостиночку?

Родина їде, родина їде,
Пречь ворота минае, —
Я молодъ бачу, тяженько плачу:
До мене не вступае.

(Записавъ Ив. Франко ѡдъ сестры, Юліи Гаврилихъ, въ Нагуевичахъ).

Матеріалы до давной рускои литературы.

(Пише Дръ Ом. Калитовскій.)

(Дальше.)

Мѣсяцъ октоврій. — Звѣзда скорпиа.

Ще родитъ са человекъ в скорпию звѣзду, власни емъ добри, в четвер или в сѣкотѣ кѣпити и продавати, доврѣ емъ, тѣхъ же бо людѣй бѡльше раждаетъ са в ноци, рѣси кѣкаютъ, изични, гнѣклани, про ской изикъ жени оу него ї кѣдѣтъ, честимъ отъ князя, на пѣти емъ добро, алѡна (?) емъ до плечий, оу братий емъ смерть, аще погѣбитъ што, шпачъ знайдетъ, аще кого рѣчитъ то самъ заплатитъ, лицемъ красен, имѣна много, тѣломъ високъ, волосі тонѡкъ, очима сив, носомъ горбатъ, много лѣтъ живъ кѣдетъ, отъ очизни нѣстъ емъ части, но изъ млада гнѣклани борзо минетъ, с коня спадетъ лѣгво живъ кѣдетъ...

*) Гл. Sala, Geschichte des polnischen Aufstandes 1846, стр. 192.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, изична едет, м'жа своего любит, лицем красна и с'рмна т'клом, любима, знама на шини и на чре'к или на р'ц'к, гн'келна не борзо минет, в недела или в п'ток к'спити и продати, хитр м'ж еи едет, хитра едет д'клаати своими р'ками, во к' л'кт волит, иже того изедед, о и е л'кт жива едет.

М'сац ноември. — Зв'зда стр'лац.

Ще родит са человек в стр'лац-зв'ззд, т'клом чист, лицем страшик, на р'ц'к знама или шини, веселий, живот его добръ, о д'ктех радовати са начнет, а где са родит там емс не бити лицем, красен сердцем, на п'ти емс добро, от князь емс мала честь, или конити до княза или не конити, лицем честим, р'кчию борзо мовит, горазд, аще поидет на поле скоти или иного чего, от води емс пакость, ледви вельми зедет, любо не коня испадет, любо не чего високого изпалят са, аще поимет женс любо стр'лац или в близниц-зв'ззд, добро емс едет, во з л'кт волит, иже того изедед, во и л'кт волит, и того изедед, з и з л'кт жив едет.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, т'клом висока, м'жа своего любит, очима добра, на р'ц'к знама или на бедр'к, а где са родит там еи не бити, добра р'кчию, мовит хитро оу снами, охотана мовити, от волхвов еи пакость, замалс оу л'з л'кт волит, того изедед, и л'кт жива едет.

М'сац декември. — Зв'зда козорог.

Ще родит са во т'сю зв'ззд, им'книа много стратит, на р'ц'к знама или на плечи, одино ходачи говорит, оу очизн'к и материзн'к н'ксть емс части, а в с'вотс добре емс к'спити и продати, т'клом легок, лицем кр'гла, з и з л'кт жив едет.

Ще родит са д'квнца во т'сю зв'ззд, лицем б'кла, власи черна, соромажана, на ноз'к или на раменю знама, т'клом легка, хитра р'ками, во домс едава, о и е л'кт жива едет.

М'сац генвар. — Зв'зда водолей.

Ще родит са человек во т'сю зв'ззд водолей, е дний емс к'спити или продати, т'клом честен, лицем ославлен, знама на голов'к или на р'ц'к, во л л'кт снаен вельми, им'кний много крад'т его татие, двич'к пакость емс на п'ти едет, а др'га его пог'бят (?), яко кладазь полн води. Во л л'кт волит, иж того изедед, о и з л'кт жив едет.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, лицем кр'гла, оу снами мала, висока, на персе'х знама, щедр, во л л'кт волит, васнива, з и з л'кта жива едет.

М'сац февраль. — Зв'зда риб.

Ще родит са (человек) во зв'ззд риб, добр лицем, ни вник ни низок, аще что сотворит, вси людие док'дают са, на персе'х знама, много печали примет, а в первой жен'к н'ксть емс чести, а во второй жен'к емс добро се, к'спити или продати в четвер или в п'тницю, честь емс добра, от княза честен, страшик, много змалс сердцем оумнае, мовит изиком але л'кав, во л л'кт волит, иже того изедед, о л'кт жив едет.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, довгошина, хитра, чесна, лицем красна, на р'ц'к знама, р'кчию добра, о л'кт жива едет, пред смертию он'км'кет.

М'сац март. — Зв'зда баран.

Ще родит са человек во зв'ззд баран, лицем добр, ни низок ни висок, р'кчию честен, а за него цю пор'чити то сам заплатит, гн'келна, не борзо минет гн'к, знама на голов'к или шини, д'кний много, же-нолюбек, иже на п'ть поидет, добро емс еде, за-неж баран иногда гол, иногда обросте, милостик, др'голюбек, татие его двич'к покрад'т, скотини много едет, добро емс е дни к'спити и продати, д'кний много, волит во з л'кт вельми, иж того изедед, р л'кт жив едет.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, лицем красна, волоси долга, р'саа, д'кний много, на персе'х знама или на ноз'к, от д'ктей богата едет, из мо-лодс много болезний примет, жива едет и и е л'кт.

М'сац април. — Зв'зда телец.

Ще родит са человек во зв'ззд телец, очима добр, страшик, т'клом честен, легкосерд, аще что со-творит комс добро, но не творит емс противс, на шини знама или на плечи, аще пор'чит комс цю, то сам заплатит, хитр д'клаатель, оу в'йиник и оу мате-ризн'к н'ксть емс части, в дома ставити едет, во л л'кта волит, иж того изедед, в к' л'кт волит, на п'ти важна, от княза емс добро, в середс или в четвер к'спити или продати, аще что пог'бят, то сам изнай-дет, идет на ч'ж'сю землю, добро емс едет, им'книа много, едет честь велика от людий, едет гн'келна, ч л'кт жив едет.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, красна вельми едет, сердцем добра, м'ж еи добр, знама на р'ц'к, охотана по'к'ствовати, во к' л'кт волит, иж того изедед, и л'кт жива едет.

М'сац май. — Зв'зда близнец.

Ще родит са человек во т'сю зв'ззд, троак едет: любо в'кл, любо р'с, любо черн, к'дерав, м'др, весельи, на персе'х знама или на р'ц'к, от княза во мал'к, гн'к пак борзо минет, брада емс долга, аще емс пакость ком'кстит (?), то дасть емс Бог воше того, аще на нов м'сац разволит са, то борзо кстанет, аще на битс, волит много, бонт са смерти на койнс сох'ватик, стан емс легок, во к' л'кт волит, иж того изедед, о и л'кт жив едет.

Ще д'квнца родит са во т'сю зв'ззд, висока едет, голова черна, лицем оумна, на голов'к знама или на р'ц'к, своего м'жа любить, р'кчию горазд го-ворити, лихое не мислит, потворина едет. жених еи хитр д'клаатель, им'книа много, во к' л'кт волит, иж того изедед, о и з л'кт жива едет.

М'сац юнь. — Зв'зда рак.

Ще родит са человек во рак зв'ззд, мерзок едет, державик, щедр, во з л'кт волит, на персе'х знама или р'ц'к, от княза во мал'к, борзо минет (?), ни висок ни низок, им'книа много, едет гн'келна, много неприятелиа пола княза ходити едет, напа-стий много претерпит, к'спити или продати в четвер, во л л'кт волит, иж того изедед, о и л'кт жив едет.

Ще родит са д'квнца во т'сю зв'ззд, волоси долга и жолта, м'жа своего любит, д'кний много, сердцем добра, р'кчию оумилена, знама на р'ц'к или хреп'т'к, гн'келна едет, не подр'жками шх'ватика говорити, м'ж еи добр и хитр, разволит са к' и з л'кт жива едет.

Мксакъ юль. — Звѣзда лев.

Ще родит сѧ человекъ ко звѣздѣ лев, силенъ велими бѣдетъ, тѣломъ високъ, кѣдерѣе, славиѣ бѣдетъ на имѣна, шасиѣ, бѣа и мѣдр, хоробр, рѣчию гораздъ говорити со князи сѣдители, знама на голскѣ, до родѣ ласкав, опальчивъ бѣдетъ, здравъ бѣдетъ, ко кѣ лѣтъ болитъ, того извѣдетъ, чѣ лѣтъ живъ.

Ще дѣвица родитъ сѧ ко тѣю звѣздѣ, ѣзникомъ оумна бѣдетъ, лицемъ любима, волосѣ долга, бѣава, щедрѣ бѣдетъ, до рода ласкава, спати много бѣдетъ, мѣжъ енъ добр, она мѣдра, тѣломъ тонка, ѣ лѣтъ живѣ бѣдетъ.

Мксакъ август. — Звѣзда дѣвица.

Ще родитъ сѧ человекъ ко звѣздѣ дѣвицѣ, на черкѣ знама, кѣпити или продати всѧ дни добро, рѣ лѣтъ живъ бѣдетъ*).

(Про дѣвицѣ, що родятъ сѧ въ сѣмѣ мѣсяци, рукописъ нѣчого не згадуе).

(Дальше буде).

*) Для тыхъ Читателѣвъ „Зорѣ“, що не ознакомлені зъ численіемъ церковнымъ, зазначаемо тутъ числову вартість поодинокихъ буквъ: $\dot{\text{A}} = 1$, $\dot{\text{B}} = 2$, $\dot{\text{G}} = 3$. $\dot{\text{D}} = 4$, $\dot{\text{E}} = 5$, $\dot{\text{S}} = 6$, $\dot{\text{Z}} = 7$, $\dot{\text{H}} = 8$, $\dot{\text{R}} = 9$, $\dot{\text{I}} = 10$, $\dot{\text{K}} = 20$, $\dot{\text{L}} = 30$, $\dot{\text{M}} = 40$, $\dot{\text{N}} = 50$, $\dot{\text{O}} = 60$, $\dot{\text{P}} = 70$, $\dot{\text{Q}} = 80$, $\dot{\text{C}} = 90$, $\dot{\text{Y}} = 100$.

Старорускій акцентъ

и ритмика „Слова о полку Игоревѣ“.

Еще року минувшого, пишучи про темні мѣстця въ Словѣ о полку Игоревѣ, обѣцявъ я подати розправу про рускій акцентъ и про ритмику давного нашего поемату. Задача була для мене несказано трудна. На тѣмъ поли нѣ въ нашѣй, нѣ въ росіейскѣй, нѣ навѣтъ въ старославянскѣй литературѣ не доведено до нѣякихъ результатѣвъ, въ загалѣ не зроблено навѣтъ якихъ-такыхъ початкѣвъ, бо въ старовину акцентованыхъ книжокъ не було, отже и нема теперь подставъ до розясненія такъ важнаго въ языкѣ нашѣмъ появу.

Лишавсь одно „Слово о пѣлкѣ Игоревѣ“. Есть поематъ, — мусить бути въ нѣмѣ и ритмъ якийсь, — а если есть ритмъ, то мусить онъ бути переведенный пѣсѣя певныхъ засадъ акцентовыхъ. Отъ и взялись учені за то „Слово“. Подивляти треба той великанскій засѣбъ вѣдомостей, зъ якимъ роблено дослѣды надъ старорускимъ акцентомъ. Люде, ознакомлені зъ всѣма языками свѣта — зъ санскритскимъ, перскимъ, греческимъ, латинскимъ, готскимъ и т. д. — довгий часъ порѣвнували, комбинували, спорили, однакъ въ кѣнци узнали всѣ свои труды даремными и порѣшили однодушно: що въ старорускѣмъ памятникѣ есть вправдѣ якийсь ритмъ и що ухо той ритмъ чуе, але годѣ его науково констатувати, бо „правилъ старорускои ритмики и староруского акценту не знаемо“.

Та найшовъ сѧ въ Россіи одинъ Нѣмчикъ, що змотану справу акценту безъ великого труда розвѣзавъ. Менѣ лучило сими днями бачити въ львѣвскѣй библіотекѣ Оссолинскихъ одно дуже цѣкаве видане „Слова о пѣлкѣ Игоревѣ“. Якийсь Рейнгардъ выдавъ въ Петербургѣ передъ кѣлькома роками „Слово“ въ видѣ рукописи. Онъ переписавъ власною рукою цѣлый поематъ, наслѣдуючи старорускій способъ писанія, и тую свою рукопись посредствомъ литографіи, чи якимъсь може инымъ способомъ, выдавъ на свѣтъ божій. При ближѣмъ розглядѣ я дѣзнавъ сѧ, що Рейнгардъ своимъ виданемъ задумавъ перевести ритмику „Слова“.

И якъ жежъ онъ то робить? Онъ бере за подставу нынѣшній акцентъ великорускій, при тѣмъ читаетъ кожде ѣ и кожде ѧ яко повну самогласну, а где ему забракне силабы, онъ соѣтъ при якѣй небудь согласной дописуе букву ѣ. Отъ н. пр. перше реченѣ „Слова“ онъ соѣтъ такъ сконпонувавъ: Не лѣпо ли ны кашетъ, бѣратіе, начати сътарыми словесы тѣрѣднихъ повѣстѣй о пѣлкоу Игоревѣ?

Зъ тои пробки переконають сѧ Читателѣ, якого то рода „научовые разработки“ пишуть сѧ Рейнгардами въ Россіи. Изъ слова „братіе“ робить сѧ „бѣ+ратіе“, изъ „старыми“ повсталѣ „сѣ+тарыми“, слово „тѣрѣдний“ перемѣняе сѧ на „тѣ+рѣдний“ — и такъ иде черезъ весь поематъ, ажъ до послѣднего слова „аминь“. Рейнгардови байдуже про те, що наведені нимъ слова въ такѣмъ видѣ не знаніи нѣ въ старорускѣмъ, нѣ въ старославянскѣмъ, нѣ въ нынѣшнихъ языкахъ славянскихъ; байдуже и те, що порѣвнавча наука языковъ посередъ бесѣдъ индоевропейскихъ не находитъ для такихъ слѣвъ оправданія, — онъ маючи въ запасѣ богато іорковъ та ѣрковъ кладе ихъ, где тѣлько буйна фантазія того забажае.

И въ чѣмъ же причина, що наука про акцентъ зѣйшла на такі манѣвцѣ, на дорогу низкои, недостойной забавки, на просте посмѣховище людей, що мають бодай якій-такій здоровый змыслъ?

Причинъ ту двѣ. Одна, що учені надто оглядались на инші языки, а не шукали правилъ акцентовыхъ въ самѣмъ памятникѣ старорускѣмъ. Друга, що учені надто рефлектовали на нынѣшню живучу бесѣду: Малорусины читали все по своему, Великороссы зновъ по своему, забуваючи, що межѣ часами Игоревыми а нынѣшними лежить спорый шматъ часу — бѣльше якъ 700 лѣтъ! А въ тыхъ 700 рокахъ яку то революцію не перебула наша бесѣда! Въ „Словѣ о полку Игоревѣ“ подыбуемо еще самогласнѣ р и л, подыбуемо самогласнѣ ѣ и ѧ, подыбуемо формы коротші старославянскѣй и формы повноголоснѣ рускѣй, подыбуемо слѣды довгихъ и короткихъ самогласныхъ, подыбуемо вымерлы теперь формы, якъ aoristus, imperfectum, dualis, подыбуемо двояку ѣдмѣну приложникѣвъ и т. д. Якъ жежъ все то читати и наголошувати, коли въ нынѣшнѣмъ языкѣ тыхъ звуковъ и формъ нема, а языкъ церковный пѣдъ взглядомъ акценту представляе вже постать надто зрущену, новѣйшу, часто на довольныхъ придумкахъ и правилахъ оперту?

Докладнѣ слѣдження въ области нынѣшнихъ нарѣчій рускихъ моглибы кинути богато свѣтла на справу акценту. Та ба! моглибы кинути, але не кинули. Я читавъ розправы о малорускѣмъ акцентѣ Дра В. Ганкевича, проф. И. Верхратского и Дра Ом. Огоновского — и щожъ зъ нихъ довѣдавъ сѧ? Дрѣ Ганкевичъ самъ часто але акцентуе, а оба послѣдні, пишучи для не-Русинѣвъ, констатируютъ тѣлько, що н. пр. слово „вода“ має акцентъ на послѣднѣмъ складѣ, а слово „дѣла“ на першѣмъ складѣ. Для чужинцѣвъ, очевидно, и те добре знати, але для насъ важна рѣчь довѣдати сѧ, для чого то одно слово такъ, друге иначе наголошуваетъ, для чого акцентъ въ рѣжныхъ падежахъ змѣнный, для чого и пѣ слѣвъ разъ такой, разъ иншій акцентъ мають. Стерѣотипне покликванѣ на „духа языка“ есть дуже выгѣдноу фразою, але зновъ треба выяснити, що то есть той загадочный „духъ языка“, якими засадами акцентовыми бесѣда наша руководила сѧ при твореніи и при ѣд-

мѣвъ слѣвъ. У насъ, въ рѣжныхъ околицяхъ, буває и ѳдмѣнный акцентъ, отже и иншій „духъ языка“. Случаѣвъ ѳдмѣнного наголошуваня на Украинѣ а въ Галичинѣ есть дуже а дуже богато, тай въ самѳй Галичинѣ рѣжницѣ мѣжь горами а долами часто засадничѣ, — о Лемкахъ въ западнѳй Галичинѣ навѣтъ не згадую. Отже въ той хаосѣ акцентовой требабы конечно якійсь ладъ впровадити, треба посредствомъ науки, въ невбитыми доказами, въ желѣзною консеквенцію выказувати, що есть правильне а що нѣ, и где тѳлько еще можна, треба управильнювати нашъ выговоръ. Акцентъ рускій то не абы-яка марна рѣчь, — се велика вѣками хоронена и вѣками намъ передана спадщина, истинна свѣтыня народна, котру если коли, то въ нынѣшнихъ часахъ мы въ Галичинѣ беречи и плекати повинни.

Читателѣ зволѣтъ менѣ простити, що я вже теперъ, антиципуючи свои пѳзнѣйшій выводы, наведу бодай одинъ примѣръ для выказаня можливости науковой дебѣты пѳдъ взглядомъ акценту. На Украинѣ, за впливомъ російской бесѣды, пишуть въ глаголахъ: роблю, ношѣ, кажѣ, куплю, пишѣ и т. д.

Супротивъ такого акцентованя замѣчу отъ що:

1) Горѣшнѣ слова въ цѣлѳй ѳдмѣнѣ часу теперѣшного мають акцентъ на першѳмъ складѣ (рѳбишь, кажѣ, пишѣмо, носѣте) — для чогожь тѳлько перша особа має ту становити такій нелогичный выемъ?

2) Кто говоритъ: кажѣ, пишѣ, — повиненъ бы въ тымъ бѳльшою рацію говорити: (они) кажѣтъ, пишѣтъ, бо ту додаеъ еще согласна т, котра очевидно влияе на продовженѣ силѣбы, прѣте и скорше моглабы на тую силѣбу перенести акцентъ.

3) Въ словахъ: роблю, куплю, дивлюся, перѣдъ оу чуемо мягку согласну лѣ. Пѳзнѣйше побачимо, що мягкѣй плавнѣй (лѣ, рѣ), рѳвно якъ мягке ч (чѣ), влиявали рѣшучо на ослабленѣ слѣдуючої самогласной и навѣтъ ѳдвертати могли ѳдѣ неѣ акцентъ. То вже бувъ такій ѳдвѣчный „духъ“ русского языка и зовѣмъ нема потребы ломити тов прѣстаре правило въ хосенѣ новѣйшихъ самовольныхъ придумокъ и теорѣй.

4) Во вѣсѣхъ наведеныхъ глаголахъ кѳнцевѣ оу есть звукомъ походнымъ и ѳдповѣдае старославянскому а. Въ ѳкѳнченю падежѣвъ и ѳсѳбѣ, якъ се такожъ побачимо, такѣ оу всюды есть самогласною короткою, отже и не потребуе, безъ важныхъ причинѣ, прѣтягати акценту до себе.

Отѣе бувъбы одинъ тѳлько примѣръ зъ ѳбласти русского акценту, котрый ту наводжу єдино для выказаня важности акцентовыхъ студѣй навѣтъ зъ огляду на живучу нынѣшну бесѣду руску.

Якъ нема въ природѣ самовольныхъ скокѳвъ, а всякѣй переѳбразованя ѳдбувають ся постепенно и пѳсля певныхъ ѳдвѣчныхъ правилъ, то такъ дѣвѣе оно и зъ бесѣдою людскою. Она живе, развивае ся, переѳбразовуе ся, та все пѳсля певныхъ, сталыхъ засадъ, если тѳлько не стануть въ дорѳвъ якѣй шкодливѣй впливы постороннѣй. Бѣтъ отже межѣ теперѣшностю а минувшѣстю такожъ пѳдъ взглядомъ акценту непрорывна, исторична звѣзъ, котрой не годить ся спускати зъ ѳка.

Про важнѣсть докладного пѳзнаня старорусского акценту промовѣе еще ѳдна важна ѳбѣтанѣва. Якъ звѣстно, текстъ „Слова о полку Игоревѳмъ“ въ многихъ мѣстѣяхъ есть надто попсованный, такъ въ рѣчевѳй части, якъ и въ языковѳй. Я самъ въ торѳчнѳй „Зѳри“ по-

яснювавъ надъ 50 темныхъ мѣстѣцъ „Слова“, головнѳ тѣ уступы, що ѳдносятъ ся до поганьской вѣры Варягъ-Скандинавѣвъ и до поганьской вѣры давныхъ Русѣновъ; а языковыхъ и словарекихъ хѣбъ и нетѳчностей можна въ „Словѣ“ начислити такожъ що наймѣнше другихъ 50 выпѣдкѳвъ. Очеѳвидно, що для поясненя, справленя, аѳбо усуненя тыхъ хѣбъ и нетѳчностей передѳвѣмъ и наибѳльше придѣти ся повинно ритмичне провѣренѣ текстѣу.

Возѣмѣмъ тѳлько одинъ случай. При кѳнци „Слова“ згадѣеъ про рѣку Стугну и якъ она выѣляла зъ берегѳвъ, а дальше додана така увага: „Оуношоу князю Ростиславоу затвори Дѣкпрѣ темнѣкѣ берѣзѣкѣ.“ Довго интерпрѣты томились надъ поясненѣмъ того загадкового речѣня, ажъ недавно ученѣй Великоросѣсѣ, князь Вѣземскѣй, выказавши очеѳвѣдну похиѳбѣнѣсть въ горѣшнѳй стѣлизаѣи, запрѣпоновѣвъ зрѳбити такѣу поправку въ текстѣ: „Оуношоу князѣ Ростислава затвори дѣк при темнѣкѣ берѣзѣкѣ“ значѣтъ: (рѣка Стугна) затѳпила молодѳго Ростислава при темнѳмъ своѣмъ берѣзѣ. Той коментѣрь у вѣсѣмъ згожуе ся зъ поданѣями лѣтописными и вводитъ якъ найкрасѣшу гармонѣю и логичну та рѣчеву звѣзъ въ цѣлѳй текстъ „Слова“, а прѣдѣ не вдовѳлили ся нимъ другѣй интерпрѣты, котрѣ за нѣщо въ свѣтѣ не хотѣли розѣстѣти ся зъ выраженѣмъ „Дѣкпрѣ“. Если отже яснѣй якъ сонѣе доказы, если глѣбокоумна интерпрѣтаѣя и геѣнѣяльна поправка кн. Вѣземского не могли переѳконати другихъ интерпрѣтѳвъ, — то чи можливѣй бѣде коли небѣдъ розумный выхѳдъ зъ того коментѣторского лабиѣрѣнту? Конечно, якѣ „ultima ratio“, посереѣдъ вѣсѣхъ тыхъ суперечѣностей и недовѣрчивѣстей, рѣшѣти мѣсѣтъ и рѣшѣти бѣде — ритмика, акцентъ. Тай истинно покажѣеъ тогды, що коментѣрь кн. Вѣземского есть въ тѳмъ мѣстѣци єдино добрый, ѳо ѳдповѣдае всякимъ выѳмогамъ доброй ритмики. Читѣти треба такъ:

Оуно|шоу кня|зиѣ Ро|стѣсла|ва за|тѣвори| дѣк при| темнѣкѣ| берѣзѣкѣ.

Стихъ, якъ бачимо, есть справдѣ хорѳшѣй: троѣхѣ правѣльнѣй, цѣзура есть, римы суть, а до того ѳкѳнченѣ дактиличѣе, якъ то дуже часто приходитъ и въ иншихъ мѣстѣцахъ поѣмѣту. (Где суть римы въ наведенѳмъ стихѣу и для чѳго читѣти треба: Ростѣслава и затѣвори, я для уникѣненя неладѣу доперѣва пѳзнѣйше выяснювати и ѳправдувати бѣду).

Чижь не ясна рѣчь, що при коментѣваню текстѣу дуже почѣстѣе, майже первѳрядѣе мѣстѣце заняѣти мѣсѣтъ ритмика „Слова“? Она то доперѣва зможе сконѣстѣтувати, где суть въ поѣмѣтѣхъ додатки неѳотрѣбнѣй, где повиннѣй стояѣти коротѣшѣй ѳормы а где довѣшѣй, и чи надаѣтъ ся чѣи поправки и догадки до ритмики поѣмѣту, чи нѣ?

Ом. Парѣтыцѣй.

(Дальше бѣде).

Черѣзъ „Зѳрю“ прислѣли П. Т.:

1) Для „Гѣспѳдаря и Прѣмышленѣника“ : Читѣльнѣя въ Старѳмѣшѣнѣ 3 00, ѳ. А. Т. въ Порѣдѣхъ 1 00.

2) Для „Прѣсѣвѣтъ“ : І. К. въ Серѣдѳнѣльѣяхъ 1 00, В. Т. въ Раѣховѣхъ 1 00, С. Н. въ Торговѣхъ 1 00, Читѣльнѣя въ Тѣйсѣровѣхъ 1 50.

3) Для „ѳбѣщества им. Качковѣского“ : пѣѣ Е. Т. въ Раѣховѣхъ 1 00, І. К. въ Серѣдѳнѣльѣяхъ 1 00, Читѣльнѣя въ Тѣйсѣровѣхъ 1 50.

4) Для „Тѳварѣиства пѣдагогичѣного“ : С. Н. въ Торговѣхъ 0 50, І. К. въ Серѣдѳнѣльѣяхъ 1 00, В. Т. въ Раѣховѣхъ 1 50, Т. Т. въ Ворѣблѣвичѣяхъ 0 50.

Зъ нынѣшнимъ числѳмъ розѣсылаѣмо 15. и 16. аркушъ „Бѣблѣѣтеки Зѳрѣ“. (Слѣдѣюще число выѣде въ пѳвтѳра аркуша „Зѳрѣ“ и три аркушъ „Бѣблѣѣтеки“. Зъ тоѣй причинѣ выѣсылка ѳѳбзнѣтъ ся ѳ 5 дѣней).

Выходитъ два разы на мѣсяць, каждого 1-ого и 15-ого, вразъ зъ додаткомъ „Библиотека Зорѣ“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменници подѣ ч. 3. улица Фредра.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рѢкъ 4 зр., на пѡвъ року 2 зр. на четверть року 1 зр.

На велиновѡмъ (сатинованѡмъ) паперѣ, на цѣлый рѢкъ 5 зр.: на пѡвъ року 2 зр. 50 кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ПОРВАНІИ СТРУНЫ.

(Оповѣданє зъ украиньского, городяньского житя.)

(Конецъ.)

Минуло ще зъ тыждень: нѣ Кондратъ нѣ Мартуня не заводили розмовы про ѡдѣвѣ на службу. Мартуня нѣкуды весь тыждень не выходила зъ дому, нѣкого и у себе не принимала, ви тѣшила думка, що „перемелеться, борошно дуде“; она сподѣвалася, що Кондратъ роздумаетъ, та або не поѣде або ви возьме зъ собою. А Кондратъ все ждавъ, щобъ зъ казны выдали ему грошѣ на дорогу. За весь тыждень нѣ разу лице его не розвиднялось, нѣ разу не розступилася густа хмара, нѣ разу не розвиднялось. И на души, на серци его нѣ разу не було нѣ красше нѣ гѡрше, только кашель допѣкавъ все бѡльше. Тай ѡдѣ чого-бъ ему стало красше? болячка все була зъ тыхъ, що нѣколи не загоюють ся, а гѡрше нѣ ѡдѣ чого було стати; бо ѡнѣ выпивъ уже всю отруту, не залишивши нѣ одной крапельки...

Въ недѣлю о пѡвднѣ полицянтъ принѣсъ Кондратови оповѣстку, щобъ приходивъ за грѡшми на дорогу.

Мартуня зрозумѣла, що пѡдходить останна година, котра мусить чи такъ чи инакъ рѣшити все. Она по-пробувала ще разъ заговорити зъ мужемъ.

— Кондрате! ты не передумаешь? ѣдешь, мене покидаешь... тобѣ не жалѣ мене? Згадай, мы жили дружно...

— Не люблячись!

— И сего не можна сказати: я добре знаю, що ты мене любишь, и я тебе любила...

— Неправда! перебивъ Кондратъ.

— Присягаюсь тобѣ! Менѣ здасть ся...

— Що здасть ся, те ще не вѣрно.

— Але вѣрно те, що я — клянусь, присягаюсь веѣмъ святымъ! — що я нѣкого, нѣкого другого не любила. Я тобѣ была вѣрною дружиною...

— Сему я вѣрю! Я вѣрю, що ты нѣкого не любила, але и мене не любила... Тобѣ було нудно зо мною, скучно; тобѣ жите зо мною здавалось неволею, тюрмою; ты нудилася дома зъ мужемъ и каждый чужій чоловікъ бувъ тобѣ милѣй, веселѣй, пріємнѣй нѣжъ мужъ... Щожь — правда се?

— Я не винна сему, прошептала Мартуня.

— Я и не виновачу тебе, я только кажу, якъ было.

— Не виноватишь, а карашь... За щожь невинного карати?

— Я не карю.

— Хибѣ покинути мене, не естъ тяжка кара? покинути тодѣ, коли а тебе добре спѡзнала, спѡзнала цѣну тобѣ, спѡзнала, якій ты дорогій для мене... Покидати тодѣ, въ той часѣ, коли я чую, що люблю тебе бѡльше

всего свѣта? Се тяжка, страшна кара; я не заслужила на неи.

Лице и поглядъ Горенка трошки момягшали; въ очахъ его показавъ ся щирый глибокій жалѣ: ѡнѣ притисъ жѣнку до серца, губы его дрожали, наче ѡнѣ хотѣвъ що говорити, але слова не вылѣтали зъ устѣ. ѡнѣ закашлявъ ся вельми.

— Кондрате! молила Мартуня: не ѣдь! або лучше ѣдь, да бери и мене...

— Годѣ! се рѣчь кѡнчена. Що разъ розбилось, тому — зминь! Коли порвалася струна, она бѡльше грати не буде... У мене только не порвана одна ще струна физичного житя! Годѣ шукати намъ виноватого... Я вже казавъ, що виноватый я одинѣ; чувство заслѣпило мои очи и я не бачивъ правды; менѣ здалось, що въ тобѣ мое щастє, я боявъ ся втеряти его, боявъ ся выпустити зъ рукъ, щобъ оно не вылетѣло, щобъ хто не укравъ его... Не втерѣгъ! сего я нѣколи не прощу собѣ... Я занастивъ и твое жите... Безъ мене ты ще можешь бути щасливою; при менѣ, зо мною — нѣ во вѣки.

Мартуня зновѣ почала просити Кондрата, щобъ не ѣхавъ, але даремно! Кондратъ бувъ зъ тыхъ людей, що довго думаютъ, довго мѣряютъ, але сказавши слово не перемѣняютъ его. Натура его не была зла, не была метива; але она неумѣла нѣчого забувати. Кондратъ стоявъ на однѡмъ: ѣхати! не мѡгъ забути тыхъ слѡвъ Мартунѣ, що колись она радила ему взяти службу... Мартуня ридала. Чимъ бѡльше она упрашувала его не ѣхати, тымъ бѡльше завѣрялось, що все даремно, що все ви надѣѣ пропали. Вся жвавѡсть, вся сила наче разомъ вылетѣла зъ неи, она чула, що ви обгортуетъ безнадѣйный ѡдчай. Таке чувство обгортуетъ чоловіка въ ту годину, коли ѡнѣ мусить утонути, пѡти пѡдѣ воду, бачучи на бѣрежѣ людей и чуючи ихъ речи... Мартуня наче снѡпъ упала на канапѣ и — зареготала сумнымъ реготомъ...

— Воды! швидше воды! крикнувъ Кондратъ и побѣгъ въ другу хату по воду. Прибѣгла служанка и стояла мовчки, не знаючи, що дѣяти.

— Бѣжи до лѣкаря! швидше бѣжи! кричавъ Кондратъ, пирскаючи холодною водою въ лице жѣнцѣ, а Мартуня все реготала и реготала. Тяжкимъ зловѣщимъ сумомъ розлягавъ ся по хатамъ той регѡтъ.

— Ай! скрикнувъ Кондратъ и схвативъ ся обома руками за груди. Кровь пирнула у него зъ горла. ѡнѣ поваливъ ся на долѣвку.

Пришовъ лѣкаръ: на долѣвцѣ лежавъ Кондратѡвъ трупъ, а Мартуня все реготала, все реготала...

Минуло чотыри роки.

Марта скоро послѣ смерти Кондрата перебралася

жити до матери, въ те повѣтовѣ мѣсто, де она родилась. зрела и побрала. Довго ѿ мучила думка, що она була причиною Кондратової смерті, що она убила его. Довго она не знала, чимъ спокуювати свій грѣхъ.

Задумавшись разъ надъ своею минувиною, Мартуня нагадала, що колись Кондратъ замышлявъ завести школу въ селѣ.

— Выконаю-жъ я его волю! сказала она сама собі: стану учителькою въ тѣй школѣ и спокуютъ грѣхъ — грѣхъ може и невольный, але все таки великій, тяжкій грѣхъ.

Мартуня не довго думала, чимъ содержувати школу: зъ грошей, що залишивъ Кондратъ, можна було удѣлити на школу добру частину. Але якъ взятись за се дѣло, Мартуня добре не знала; треба було зъ кимсь тяжущимъ порадитись. Мартуня згадала, що тутъ въ мѣстѣ помѣжъ учителями прогимназіи єсть одинъ, Андрѣй Довгаль, котрого она знала ще студентомъ въ Кіевѣ. Мартуня пошла до него за порадою.

Довгалью було не бѣльшъ 26 лѣтъ, але его смугле, наче въ цигана лице, обрамлене чорнымъ, довгимъ, кучерявымъ волосемъ, выдавало его старѣй на кѣлька лѣтъ. Суворый поглядъ, великій чорный очи, густыя широки брови и широка, густа, подстрижена борода выдавали его якимсь злобивымъ чоловѣкомъ зъ Кавказу. До своєї природної суровости Довгаль умысле додававъ въ своихъ речахъ щось грубого, наче злого. Мартуня розказала Довгалеви, чого прийшла до него.

— На бѣса тамъ та школа! одрѣзавъ Довгаль: въ тѣмъ селѣ вже є одна, тай та стоить порожня; нѣкому учить ся! Люде голодны, имъ не до школы, имъ хлѣба треба, а вы имъ сунете школу... На бѣса она имъ!

— Колижъ нема у мене стѣлько достаткѣвъ, щобъ дати на всѣхъ хлѣба... Що маю, те й хочу дати: школа сежъ хлѣбъ духовный, онъ доведе и до матеріального.

— Говорѣть! поки сонце зѣйде, роса очи выѣсть... Коли вже васъ такъ закортѣло *служеніе народу*, дакъ и служѣть по апостольски, якъ Христосъ учивъ: „роздай убогимъ, а самъ гряди за Мною“. А то школу...

Мартунѣ не образила рѣчь Довгаля, ити на спѣрку зъ нимъ она не хотѣла, бо знала, що не переспорить его, а думала, що-бъ то ѣй робити? А довгаль все щось бубонѣвъ собі; потѣмъ сказавъ до Мартунѣ:

— Осъ яка моя рада: у насъ въ мѣстѣ жѣноцтво вовсѣмъ темне, темне таке, ажъ страшно. Може на 50 душъ чи є одна, що умѣе читати и писати. Ну, зате вже пироги смачны кожда умѣе печи... И пироги дѣло не ледаче, коли є зъ чого печи, але наѣвшись пирогѣвъ, добре и книжку прочитати. Оттутъ школа на руку. Такъ отъ вы и заведѣть дѣвочу школу.

Мартуня подобалась Довгалева порада, бо справдѣ въ цѣломъ мѣстѣ не було жадной, дѣвочої школы.

— Але що ще, — говоривъ Довгаль: — заводити элементарну школку не богато бѣльше того, що воду въ ступѣ товчи. Коли заводити, дакъ хочъ на три класы, зъ ремесничимъ оддѣломъ, щобъ люде бачили сразу реальну користь, щобъ освѣта справдѣ хлѣбъ давала. Перше дѣло хлѣбъ.

Мартуня одповѣла, що на таку школу не стане у неї достаткѣвъ, а головна рѣчь, що она не має права, завести таку школу. Треба самѣй спершу повчить ся, здати испытѣ, добути права...

— Тото! право! У насъ треба права и на те, щобъ голодному положить въ ротъ шматокъ хлѣба! Порядки,

отъ порядки! Ну, заводѣть найпершъ элементарну, тѣлько кажу вамъ, учѣть якому будь ремеслу — ну, хочъ панчохи плести. А тымчасомъ и самѣ учѣть ся, щобъ здати испытѣ на домашну учительку.

— Дежъ я учитьмусь, у кого?

— Та хочъ у мене: часу у мене доволѣ и дорого я не возьму.

Мартуня кѣлька днѣвъ думала, порадилась зъ нею и цѣлкомъ згодилась зъ порадою Довгаля. Написавши просьбу, щобъ ѿ дозволили завести элементарну школу задля дѣвчатъ, Мартуня принялась учить ся зъ Довгалею.

Довгаль живъ недалеко одъ неї въ домѣ старого, одинокого урядника, Семена Перепелицѣ. Перепелиця давно бувъ на пенсіи и доживавъ спокѣйно свой вѣкъ. Господарювала у него въ домѣ вже лѣтъ десять — Олимпіада Зозульвна, дочка одного вельми убогого урядника, котрый служивъ подъ рукою у Перепелицѣ. Якъ умеръ старый Зозуля, Олимпіада зосталась 17 лѣтъ, круглою сиротою, — няня ще перше отца умерла. На ѿ рукахъ лишились ще двѣ маленькы сестры. Не маючи зъ чого жити, Олимпіада пошла въ господарки до Перепелицѣ. Скоро Перепелиця такъ довѣрявъ ѿ, що все свое добро, всѣ грошѣ отдавъ на руки Липоньки — такъ онъ прозавъ Олимпіаду. Самъ нѣ въ що не мѣшавъ ся, а Липонька тѣлько про те и дбала, щобъ у всѣмъ догодити Перепелици. А старому чи богато тамъ треба?

Въ домѣ Перепелицѣ було двѣ зайвыхъ*) комнаты; онъ нанявъ ихъ Довгалеви: — „разъ тымъ добре, говоривъ Перепелиця Липонцѣ, що хаты не пустовати муть, а въ-друге и веселѣй таки буде, у мене буде зъ кимъ перекинутись словомъ.“

Живъ Перепелиця просто: встававъ рано — теплыми добы бравъ удку, малесеньку фляшечку „зъ балзамомъ“, шматокъ хлѣба, набиривъ червакѣвъ и ишовъ до рѣчки ловити рыбу. Тутъ на березѣ сѣдавъ онъ, поки сонце не звертало зъ пѣвдня; коло другої години вертавъ ся до дому, приносячи инодѣ рыбы на юшку, а наибѣльше одного або двоухъ „дурныхъ пискарѣвъ“. Та хибѣ Перепелици про те ходило, щобъ богато наловити рыбы? Нѣ! ему абы ловити, абы скоротати часъ. Побѣдавши зъ своею Липонькою, Перепелиця лягавъ на канапѣ, бравъ въ руки яку книжку и швидко засыпавъ. У вечерѣ лѣтомъ гулявъ у себѣ въ садку, а зимою гравъ зъ Липонькою въ „свои козырѣ“ або въ „марашъ“. Теперъ якъ поселивъ ся у него Довгаль, онъ замѣсто картъ, зазывавъ до себѣ Довгаля, розмовлявъ зъ нимъ — годину, двѣ, и въ 9½ годинъ вечера посылавъ свои старѣ кѣтки на спочинѣ, а Липонька и Довгаль довго ще вели въ двоухъ розмову. Липонька въ свойѣ освѣтѣ, въ своемъ розвою стояла далеко-далеко низше Довгаля и она сама се розумѣла. Спершу она соромилась зъ нимъ розмовляти, боялась его, боялась щобъ не сказати якої дурницѣ, але Довгаль въ своихъ бесѣдахъ умѣвъ держати ся тої вышины, до якої може пѣднестись розумѣне Липоньки, и пильнувавъ, непримѣтно для неї самої, розширяти ѿ розумѣне, пѣднимати его въ гору, не сразу, а поволи, потрохи.

Липонька скоро привыкла до Довгаля, перестала его боятись, хочъ кождый разъ стрѣчаючись зъ нимъ,

*) зайвы = злишний, непотрѣбный.

чула, що всю її пронизує острый, суворый погляд Довгала. Отъ тільки нїякъ не могла вона привыкнути, щобъ прямо дивити ся въ Довгалеви очи тогдѣ, коли вінъ наводивъ на неї свої широкі палкі очи, и кождый разъ мусѣла спускати свій поглядъ на долѣвку.

Згодомъ, якъ почались довгі, осѣнні, а далѣ и зимні вечери, Довгаль ставъ приносити книжки и читати ихъ въ слухъ. Отей щоденні розмови, єї читавъ такъ притягли Липоньку до Довгала, що она скоро подружилась зъ нимъ и почула якусь незнаему їй нудгу зъ того часу, якъ Довгаль ставъ ходити вечерами на уроки *) — до Мартунѣ.

Самъ Довгаль почавъ примѣчати, що въ тѣ дни, коли вінъ вертає ся зъ уроковъ, застає Липоньку якоюсь сумною; але якъ тільки вінъ сяде, поведе зъ нею розмову, она становить ся привѣтливѣй, нїжній, нїжъ перше була. Неразъ въ такі часи Довгаль розмовляючи зъ Липонькою, ставъ задивляти ся на єї бѣлу шію, на єї блакитні, мягкі, покрѣплені очи, на єї малесеньку ручку, и чувъ вінъ въ такі хвилини, що нїби огонь перебѣгає у него по жиламъ. Довгаль тогдѣ швидше прощавъ ся зъ Липонькою и ишовъ въ свою комнату, а Липонька мовчки сердилась за се на него.

Учене Мартунѣ шло своєю чергою. За чотыри роки она богата дечого бачила, чула, читала, и богато на дещо перемѣнила свій поглядъ, богато де одъ чого одвернулася. Преймій Квоччині речи, котрі на неї тогдѣ такъ горячо впливали, котрі наче громовина кидали єї „на боротѣ за свободу жѣноцтва“, теперъ здавались єї якимись дробными, а часомъ и смѣшными. Зате споминаючи своє житє въ Кієвѣ, свій виходъ зъ дому, свою „тюрму“ и свого „деспота“ Кондрата, она чула, що въ серци у неї при сихъ споминкахъ піднімаєть ся щось тяжко горьке, тотре розливаєть ся по всѣй груді. Отъ черезъ що она нїколи не заводила зъ Довгалемъ споминокъ про Кієвъ, про своїхъ и єго кієвскихъ знаємыхъ. Въ тѣ часи, коли Довгаль заходивъ до неї просто посидѣти, побесѣдувати, она разъ въ разъ заводила розмову на пытанє про освѣту народну, про народный побытъ, про освѣту и практичну працю жѣноцтва, и слухаючи Довгалеви речи бачила, яка незвичайно велика перемѣна стала ся зъ самымъ Довгалемъ въ єго погледахъ!

Такъ минула зима. Мартуня одержала дозволенє завести школу и рѣшила одчинити єї заразъ послѣ Маковѣя, а до того выготовити все, що треба, и знайти швачку-учительку. На веснѣ Мартуня спѣзналась ближше зъ Липонькою, — до того они, хочъ и знали одна другу, але не були знаємі. Неразъ они у трѣхъ ходили гуляти за мѣсто, инколи доходили до ближшого села, заходили до селянъ въ хаты. Тутъ только Мартуня настояще придивилась до убогого житя селянъ. Тутъ Довгаль, розказуючи про побытъ селянъ, иллюстровавъ єго тыми живыми малюнками, які стояли передъ очима Мартунѣ.

Въ такі прогульки, якъ и дома сидячи зъ Мартунєю и Довгалемъ, Липонька бачила, що Довгаль свои розмови бѣльше верне до Мартунѣ, нїжъ до неї, и щось неприємне пробѣгло у неї по души. Тай Мартуня бѣльше була довольна, коли Липоньки не було зъ ними, коли они были только у двоухъ. Разъ якось передъ жнивими Довгаль зъ своимъ товаришемъ Индутнымъ, взявши

Мартуню и Липоньку, пошли подъ вечеръ гуляти „въ жита“. Индутный зъ Липонькою ишли попереду, за ними Довгаль зъ Мартунєю подъ руку. По обоухъ бокахъ вузькою дорѣжки стояли мовъ-то золоті стѣны жита. Округъ стояла тиша. Сонце вже лягало на нѣчь и розлило по жовтому житу свій рожевий, мягкій, вечѣрний цвѣтъ. Мартуня ишла опираючись о Довгалеву руку, и чула, якъ дрожала тота рука. Мартуня здавалось, що зъ Довгалевої руки виходить громовина *), переходить до неї въ серце и примушує єго такъ незвичайно бити ся. Она заглянула нишкомъ **) въ Довгалеви очи: нїчого! они дивились своимъ звичайнымъ, суворымъ поглядомъ... Идутъ дальше. Чує Мартуня, що кровь розливаєть ся у неї по лицю, що въ очахъ у неї пробѣгають искры, що въ серци накручують ся нові, незнаемі їй струны, она чує нове, незнаеме їй чувство, чує, що серце горить, палає, що оно любить! Ще трохи — и она сама признаєть ся Довгалеві, перша скаже, що она єго любить!

Мартуня зѣбрала всѣ свои силы, щобъ справитись зъ собою, выняла руку зъ руки Довгала и крикнула:

— Липонько!

Липонька и Индутный стали и озирнулись.

— Чого вы такъ бѣжите? сказала Мартуня. — Вернемось! часъ до дому.

Идучи назадъ, Мартуня не одходила одъ Липоньки, ишла мовчки и боялась звести очи на Довгала. Дѣйшовши до двору, она швидше попрощалась и пошла въ свою комнату.

— Що се зо мною дѣєть ся? пытала сама себе Мартуня: теперъ я вѣрю, що Кондратъ правду говоривъ, що я єго не любила! Правда, правда, я Кондрата такъ не любила! О, колибъ я єго такъ любила, якъ люблю Довгала, тодѣ-бъ певно мы були щасливими! тодѣ-бъ нїяка сила нѣ на одну хвилину не одѣрвала мене одъ него!... Чи любить же Довгаль мене? Здаєть ся... здаєть ся... Але чомъ же вінъ не дививсь на мене? чомъ єго серце не почуло, якъ било ся біля єго мое?... Чи може-жъ таки бути, щобъ вінъ любивъ оту... Олимпіяду?

Цѣлый тыждень зъ того вечера Мартуня не выходила зъ дому, нїкого до себе не принимала и всѣ дни только те й робила, що сидѣла зъ недѣступною думкою, чи любить єї Довгаль, чи нѣ? тымчасомъ тогожъ самого вечера Довгаль лишившись у двоухъ зъ Липонькою, спытавъ єї:

— Липонько, вы любите Индутного?

— Господь зъ вами! хто се вамъ сказавъ? И не думаю, не то що...

— А другого кого любите?

— На що вамъ се?

Она хотѣла глянути на Довгала, але зустріла єго поглядъ и глянула на долѣвку.

— Кажѣть правду, правду... менѣ треба се знати. Довгаль взявъ єї руку. Липонька почула, що та рука ажъ пече єї...

— Пустѣть! прошепотѣла она.

— Любите? допытувавъ ся Андрѣй.

Липонька чула надъ собою невидиму силу, котра придавлювала єї думки, котра огнемъ палила серце, котра не давала їй мовчати.

— Люблю... — одповѣла Липонька.

*) урокъ = лекціи.

*) электрика. **) тихцемъ, украдкой

— Когожь?

— Вы знаете...

Довгаль крѣпко стиснувъ Липоньку и спытавъ: — Бажаєте, щобъ мы поборались?

Липонька замѣсто одповѣди схилила голову на груди Довгала и зъ очей ѿ полилась струя теплыхъ слѣзъ. Та зъ тыхъ слѣзъ Липоньцѣ не було тяжко...

Другого дня, ще до обѣду, Липонька и Довгаль все рассказали Перепелиці. Старый скрививсь, промовивъ: „Воля ваша! ты, Липонько, вольна людина“ — и вийшовъ швидше зъ хаты вѣ садокъ. Обѣдати ѡнъ не прийшовъ, а другого дня вѣ ранцѣ zostавшись вѣ хатѣ у двохъ зъ Липонькою, посадивъ ѿ биля себе и спытавъ:

— Щожъ, Липонько? идешъ? не передумала?

— Иду.

— Кидаешъ мене старого... Значить тобѣ у мене не гарно було жити?

— Грѣхъ вамъ такъ говорити, одповѣла Липонька: менѣ у васъ жилося наче у Бога за дверима... Я вѣкъ дякувати'му васъ!

— На щожъ кидаешъ мене? Коли що не подобається тобѣ — скажи! я все для тебе зроблю, все... не покидай мене! Липонько, ты менѣ вельми дорога...

Липонька мовчала.

— Щожъ мовчишь? не хочешъ zostавити ся такъ... ну, щожъ?

— Я... самі знаете: каждому бажається ся свое кубли завести...

— Такъ... такъ...

— Я ще молсда: хочу пожити по серцю, люблячи, кохаючи.

— Такъ... такъ...

Старый втеръ очи. — Подумай, Липонько! подумай добре, щобъ часомъ... нехай тебе сохранивъ Мати Божя! Менѣ старому вельми жалко тебе! Скільки то лѣтъ ты доглядала мене, а теперь зъ кимъ покидаешъ мене?...

Перепелиця схиливъ ся на стѣлъ и плакавъ. Липонька и собѣ плакала и ѣй жалко було Перепелицю, алежь Довгала она любила.

— Хтожь мои очи затулить? хлыпавъ Перепелиця. А я думавъ... Липонько, сердце ты мое! молю ся я тобѣ: не покидай мене... не йди... Не поѣдешъ?

— Не можна! поѣду... я люблю его!

У Перепелицѣ щось рвонуло за сердце. — Ну, Боже тебе благослови! иди, будь щаслива!

Ѣнъ перекрестивъ и поцѣлувавъ Липоньку. Мартуня сего нѣчого не знала.

Четвертого липця день Мартуниныхъ именинъ. Вѣ сей день звичайно збирались у неѣ гостѣ и она рѣшила, що вѣ сей день выпитає у Довгала, чи любить ѡнъ ѿ, чи нѣ? а коли не выпитає, то сама перша признається ся, що любить его... Она не чула вѣ собѣ силы бѣльше, носити невысказане чувство и ховати ся зъ нимъ.

Четвертого липця припало того року вѣ недѣлю. Першимъ, поздоровити Мартуню, прийшовъ приходскій панъ-отецъ. Прощаючись Мартуня стала просити его до себе вѣ вечеръ.

— Годѣ! не можу, — одповѣвъ панъ-отецъ.

— Чому се такъ?

— У мене вѣ вечеръ, самі знаете, вѣнчане...

— Чиє?

— Якъ чиє! хибѣ таки вы не чули? Довгаль вѣнчається зъ Зозулѣвною...

Мартуня затрусилась и збѣдла мовъ крейда, однакъ оборудувала собою и промовила:

— Дай Боже имъ щастя!

Зачинивши за панъ-отцемъ дверѣ, Мартуня вхопила шляпку и прожогомъ вийшла зъ дому. Першою думкою у неѣ було, ити заразъ до Довгала, признатись, якъ она его любить — а тамъ „що буде, те ѣ буде“. Але якась сила одвернула ѿ ѡдъ сеѣ гадки и она поѣшла дорогою вѣ жита, потѣмъ звернула на дорогу, що вела вѣ гай.

— Теперь всему конецъ! думала она и передъ нею воскресла вся ѿ минувшина, недовга, але тяжка минувшина! Передъ нею живымъ стоявъ Кондратъ. Господи! якъ забажалось ѣй тодѣ, упасти передъ нимъ на колѣна, обняти его ноги, цѣловати ихъ! — Ѣнъ мене любивъ... ѡнъ любивъ мене! говорила она сама собѣ, а я не вмѣла зрозумѣти, оцѣнити его любви, не вмѣла... Охъ, колибъ вернулось! И вже!... годѣ! всему конецъ.

Тымчасомъ она прийшла вѣ гай.

— Якъ тутъ гарно! якъ тутъ вѣльно! думала Мартуня. Тутъ я просижу до вечера, тутъ мене нѣхто не знаѣде, нѣхто не бачити'ме, и я людей бачити не буду!

Мартуня сѣла поѣдъ березою и наче сама одере-венѣла.

Пѣдступивъ вечеръ, стало темнѣти. Мартуня прокинулася: она вся дрожала, наче вѣ пропасти.

— Охъ якъ же холодно! охъ, якъ тутъ страшно! говорила она сама собѣ. — Поѣду... але кудыжь? куды йти? туды? до дому? Нѣ! нѣчого до дому... Всему конецъ!

И Мартуня вийшла зъ гаю и поѣшла дорогою вѣ мѣсто.

Черезъ день вѣ колодязи вѣ дворѣ Перепелицѣ знаѣшли Мартунинъ трупъ...

О. Я. К—ій.

ДУМКА.

Хочъ вѣ моѣй жизни мало є промѣня,
Печаль-докоры мнѣ вѣнець увиѣ,
Насущный хлѣбъ моѣ: слѣзы и терѣня, —
Чола не схилю я, не страчу силы.

Судилось мнѣ йти стежкою тернистовъ,
То буду йти, — а власною журбою,
Нѣ вздохомъ тихимъ, нѣ слезою чистовъ
Мѣшати не буду вашего спокою.

Братамъ не хочу жалю додавати!
Нѣ, я-бъ веселку розснувала ясну
Поѣдъ ноги тымъ, котрымъ судьба не мати,
Щобъ лучъ одинъ скрасивъ ихъ путь нещасну.

Колижь край рѣдный щастемъ заяснѣе
И счезне все, що темне, зле и враже: —
Тогдѣ прощай, моя тужлива мрѣе!
Душа на вѣчный сонъ на хмарцѣ ляже.

14 Марта 1884.

Юлія Ш.

ЛѢКАРСТВО НА СПАЗМЫ.

(Оповѣданє Дра Вычосоу).

Въ однѣй изъ нашихъ столицъ живѣ собѣ, а може й до нынѣ живѣ лѣкаръ, котрому рѣвною далеко-бѣ глядати. Высокій ростомъ, широкій обѣмомъ, веселый и дотепный живѣ днѣ собѣ безъ журбы, радѣ зъ великои практики, що ему Богъ и его талантъ посылали, и уживавъ свѣта, якъ его тѣлько зажиточный лѣкарѣ уживати умѣють. На имя ему було... не тямлю вже якъ; ба й призвища не памятаю; а прїятелѣ называли его жартобливо: Дрѣ Гектолиторъ — такъ якъ мене называють докторомъ Вычосоу, а одного зъ моихъ знакомыхъ докторомъ Скипочкою. И дивна рѣчь! кождый зъ насъ має окрему категорію людей въ своѣй опѣцѣ. До мене липнуть божевѣльни, нищїи духомъ и фанатики политичный; Дрѣ Скипочка мусѣвъ казати вывалити ширшїй проломъ въ дверяхъ для зажиточныхъ рѣзникѣвъ, пивоварѣвъ и всякого рода старыхъ сибаритѣвъ, що до него вчащають, а Дрѣ Гектолиторъ вѣтъ прибѣжищемъ убогихъ тѣломъ, надѣющихся, що той, котрый себе такъ ладно выкохавъ, чей также и имъ поможетъ до здоровя и силы. И Дрѣ Гектолиторъ охочо помагавъ своѣй численнѣй кліентели, не любивъ тѣлько — ставляючи выгоду надовсе — чтобы его въ ночи будити до хорого; особливожь впадавъ въ великій гнѣвъ, коли показало ся, що не було наглои причины перерывати ему солодкого сну. Але смерть страшна, дуже страшна, и приходитъ часто тогды, коли мы еи наименше сподѣваемось; тожь и паціенты Дра Гектолитра не зважали на его солодкій сонъ, не зважали на его выгоду и на вѣсь природою загварантований права ночи, а посылали по него нерѣдко хотьбы и на зоряхъ.

Отожь лежавъ днѣ собѣ однои ночи въ тепленькомъ лѣжку и храпитъ, що ажъ вся хата ходитъ, коли придверный дзвѣнокъ и завзятый лай домового пса перервали ему райскїи супочинокъ.

— Що за бѣсъ! — крикнувъ не встаючи зъ лѣжка.

— То я... прошу пана доктора.

— Що за я? Чого товчешъ ся по ночи неначе марѣ, та не даешъ спати добрымъ людямъ?

— Прошу пана *доктора*, — обѣзвѣвъ ся за дверима голосъ тоненькій, — нашїи панѣ знову занедужали.

— Знову хорїи, знову хорїи, — вылаулювавъ ся докторъ извѣдываши по голосѣ служницю своего молоденького прїятеля. — Скажижъ твоѣй пани, що въ ночи пора спати, а не хорувати.

— Змилуйте ся! Они вмрутъ, коли не поможете. Уже и посинѣли и очи стовпомъ стали и зубы затыла. Руки и ноги покорчило, а она сама такъ вывискуе, що люди зѣбгають ся.

— Щожь тамъ у васъ такого?

— А Господь святыи знае! У насъ гостѣ до пѣзна були, а потому щось такого зайшло, що най Богъ боронитъ!

— Най Богъ боронитъ, най Богъ боронитъ... то нехайже боронитъ, а мене не займай! лютувавъ докторъ.

— Пани *докторъ*! Панѣ такъ дуже просили... они, бачите, ледве що живїи. Нѣчогѣсенько не кажутъ, тѣлько такъ плачутъ, що ажъ сердце болитъ слухати.

— Добре имъ такъ, нехай плачутъ!... Що собѣ сподобали, те й мають.

— Змилуйте ся!

— Що за клопѣтъ зъ тыми бабами! яке щастѣ, що я не женивъ ся!

По сихъ словахъ сердитый докторъ выкарабкавъ ся зъ лѣжка, зажегъ свѣтло и почавъ одягатись, кленучи, якъ то кажутъ, на чѣмъ свѣтъ стоитъ.

Алежь бо то и немала рѣчь була Дру Гектолитру одягнути ся, особливо влѣзти въ чоботы.

Онѣ усебѣ на крѣселѣ, поставивъ праву ногу троха оддалѣкъ, посадивъ своѣй, нѣвроку, животикъ передъ себе, придавивъ его — яко мога — грудьми, сапнувъ и ойкнувъ, потѣмъ вхопивъ обѣручъ за праву ногу и раптовнымъ размахомъ высадивъ еѣ на лѣвѣ колѣно.

— Хора, хора — каже, ѣдсапуючи тяжко: — траба ѣй доктора... А давъ бы я ѣй — доктора, чтобы ѣдохотѣлось по ночи вертепѣти.

— Дайте, паночку, дайте такого доктора! обѣзвѣлась знову изъ за дверей служниця.

— Два фунты глянберской соли! ворчавъ лютый сынѣ Ескуляпа, убуваючи другу ногу. — Ходи сюди! скажи менѣ щирѣ правду: що таке зъ твоєю панею? — крикнувъ днѣ грѣзно, впустивши служницю въ свѣтлицю.

— Прошу пана дохтора, я бы сказала, тѣлько боюсь, що вы оповѣсте пани...

— Не бѣй ся! говори!

— Они, выбачте, дуже завистны...

— Якъ то завистны?

— Имъ, бачите, тяжело стерпѣти, коли панѣ до якои панны, або панѣ скажутъ ласкаве слово; а нашѣ панѣ — присяй-богу — якъ тая дитина...

— Теперѣ же я знаю. Ну ходижь, ходи! ѣдповѣтъ по хвили докторъ, усмѣхнувши ся злобно. — Твоя панѣ не довго буде попасати на сѣмъ свѣтѣ...

— Матѣнько божѣ! що вы кажете? И нема ратунку?

— Нема... хибѣ, чтобы еи чоловічка сердце посолить и давъ зѣбѣти.

— Во имя Отца и Сына! — крикнула перепугана служниця, выходячи зъ лѣкаремъ изъ хаты.

На дворѣ було пусто и темно, лишь на углахъ доугои улицѣ горѣла ще одинѣсенька лампа.

Лѣкаръ ишовъ быстрою ходою и думавъ надѣчимсь, сплѣвуочи що хвиля. Въ тѣмъ коли учинивъ ся коло яснои лампы, окружила его весела громадка знакомыхъ и переняла его веселымъ крикомъ: „Докторъ, докторъ!... бачите старого грѣшника? за кару пойдешъ зъ нами на склянку пончу“.

— *Pójdź precz, szatanie! nie będziesz kusił...* — сказавъ Гектолиторъ по польски и задзвонивъ до каменницѣ, въ котрой живѣ его прїятель.

На голосъ дзвѣнка выбѣгъ молодой паниско на встрѣчь доктора, вхопивъ его зъ плачемъ за руку и повѣвъ мовчки до хорои жѣнки. Лѣкаръ увѣйшовъ въ спальню, а входячи давъ знакъ прїятелю, чтобы лишивъ ся въ гостинной свѣтличцѣ.

Въ спальни находилась молоденька, нѣ хороша, нѣ гидка женщина. Очи въ неи были розпаленїи, заплаканїи, а лице мало видѣ нещасливой, видѣ мученицѣ.

Лѣкаръ пѣдойшовъ къ лѣжку и явъ роспытувати звычайнымъ способомъ. Однакъ чимъ бѣльше роспытывавъ, тымъ бѣльше змѣнялись черты лица недужной и прибирали видѣ злющой осы. Лѣкаръ нѣбы не замѣчавъ того и то прикладавъ свою руку до еи головы, то свое ухо до еи грудей и слѣдивъ, зъ годинникомъ

въ рудѣ, за ударами живжика маленькои выпещенои ручки хорои панѣ.

Въ мѣру того, якъ женщина, — озлоблена за те, що єѣ пытаются о ознаки, немаючи нѣякого дѣла до ви хоробы. — зъ погордою и нетерпеливостею хмурила ся и червонѣла, мрачило ся и лице доктора. Онъ то сунувъ, то пѣдоймавъ густѣ брови, то качавъ головою и потиравъ собѣ рукою високе чоло, а кѣнцѣ устѣ его стягнули ся въ долину и долѣшна губа выдула ся далеко въ передѣ.

Женщина вдвляювалась въ него пыльно. Она передѣ хвилею хотѣла парскнути лютымъ смѣхомъ и глумомъ, однакъ помрачене лице доктора занепокоїло єѣ и она спытала мимо волѣ:

— Що менѣ?... чи я дуже хора?

— Нѣ, нѣ, одвѣтивъ лѣкаръ заикуючись: — супокоего тѣлько, супокоею, а оно пройде... Извинѣтъ, я сейчасъ запишу лѣкарство...

Говорячи то, онъ схопивъ ся и вийшовъ, запираючи за собою дверь спальнѣ.

— Докторъ, докторъ! що вамъ такого? — спытавъ его прѣтель: — скажѣтъ менѣ правду, щирю правду! чоґоґъ вы такъ нахмурились? О Боже мѣй, Боже! я всему виненъ... Она така деликатна, така нервова, дразлива, чувствительна!

— Не кайте себе безвинно, — промовивъ лѣкаръ. Вы тому такъ виноватѣ, якъ торѣчний снѣґъ.

— И щоґъ ѣй такого? дуже хора?

— Гмъ... крѣпѣтъ ся! дождайте найгѣршого.

— Щоґъ ѣй такого?

— Гмъ... якъ бы вамъ те сказати... у неи хороба рѣдка и дуже небезпечна, — мы зовемъ єѣ: morbus imbecillicida, feminea.

— Що се таке? якъ ви лѣчити?

— Богъ зъ вами! на сю хоробу лѣкѣвъ нема, и скоро ваша жѣнка ще разѣ зайде ся такъ, якъ передѣ хвилею зайшла ся — умре, безѣ ратунку умре!

— Тихше, докторъ, тихше! не говорѣтъ такъ голосно! щоґъ менѣ дѣяти?

— Нѣщо, вы можете тѣлько на кѣлька лѣтъ, а може лишь на кѣлька мѣсяцѣвъ продовжити ви жите. У неи смерть прѣйде нагло, нечаянно.

— И щоґъ вы радите? прошептавъ блѣдый, якъ хуста, чоловікъ.

— Здобути ся на сильнѣйшу волю, чимъ она єѣ мае, и неуступити въ тѣмъ, въ чѣмъ вы уступати не повиннѣ.

Молоденькѣй панокъ дививъ ся на лѣкаря, не розумѣючи его. Вѣсть нагло зѣближаючи ся смерти его жѣнки, зъ котрою онъ заледво кѣлька мѣсяцѣвъ проживѣ, заголомшила его. Онъ упавъ на софу и душивъ въ собѣ плачь, ѣдъ котрого заходивъ ся.

Лѣкаръ приступивъ къ нему близше и сказавъ, оглядаючись на дверь спальнѣ:

— Успокойтесь! вы зъ нею — Богомъ и правдою кажучи — не мали нѣ одной супокѣйной хвилѣ. Вѣрте менѣ, що велибы на щастѣ ѣй не було суджено умерти, она бы васъ замучила тыми примхами и спазмами.

— Що я зрѣблю, що я зрѣблю, якъ ви не стане! я вму... ратуйте єѣ, докторъ!

— Кажу вамъ, що ратунку нема. Успокойтесь, будьте мужемъ. Така жѣнка то нещастѣ, то пекло... Я вамъ выщукаю таку гарну, молоденьку и добрячу що Господи!...

Въ тѣмъ одчинилась дверь спальнѣ, а зъ неи выѣгла простоволоса, розхрѣстана панѣ и вымахуючи желѣзнымъ гачкомъ кинулась на лѣкаря. Однакъ той, хоть и якъ грубый и тяжкѣй, досягнувъ однимъ скокомъ входовыхъ дверей, неначе дожидавъ такого кѣнца — и выѣгъ сквапно на улицю...

— И ты гадаєшь, — рекла жѣнка до чоловіка, — що я не чула, якъ вы оба намавлялись? То тобѣ хочесь иншою, красшою?... Отжеґъ знай, що не вму и жити буду, тобѣ та вѣдѣть и докторови!

И она здержала слово. Жила и жѣе ще до нынѣ, але спазмѣвъ вже бѣльше не мала...

ТРИ ДОНЬКИ.

(Пѣсня народна)

Ой була, була въ селѣ вдова,
Ой мала жѣ она одного сына,
Одного сына а и три донѣцѣ:
Одна донька — висока, тонка,
А друга була бѣла, румяна,
А трета була чорна, горбата.
Бѣла-румяна лѣжка стелила,
Висока-тонка муку сѣяла,
Чорна горбата въ грубахъ палила.
Висока-тонка пѣшла за шевця,
Бѣла-румяна пѣшла за кравця,
Чорна горбата пѣшла за круля.
Посходили ся панове зѣтѣ
Та взяли они гадку гадати:
Чиґъ то не було та въ чѣмъ выбрати,
Щоґъ си таке взявъ чорне-горбате?
„Калина червона, але недобра;
„Рѣва бѣленька, але гѣренька;
„Мачокъ чорненькѣй, а солоденькѣй!“

(Записавъ ѣдъ Уляны зъ Словѣты — Ис. М. Зельскѣй).

ПОЛЬСКЕ ПОВСТАНѣ ВЪ ГАЛИЧИНѣ 1846 РОКУ.

V. ВЫБУХЪ ПОВСТАНѣ ВЪ ТАРНѢВСКѢМЪ.

(Дальше).

Нѣчь зъ 18 на 19 лютого была страшена. Снѣґо-вѣйница схопилась нечувана, потисѣ морозъ, дороги и броды на рѣчкахъ позакурювало, — всяка комуникація была до крайности затруднена. Въ ту нѣчь въ ТарнѢвскѢмъ пролилось богато слѣзъ прощальныхъ, — уоруженѣй повстанцѣ розставались зъ своими роинами, щѣбъ вырушити къ Тарнову на зѣбрне мѣсе. Рѣжными шляхами, ще ѣдъ вечера 18-го лютого, тягнулись ихъ купки, звычайно въ саняхъ або верхомъ на коняхъ, спѣшили въ якѣмѣс тяжкѢмъ та невеселѢмъ настрою, — бо спѣшили назустрѣчь страшнѣй погибели.

Зъ Войслава, ѣддаленого о пару миль ѣдъ Тарнова, спѣшили такоґъ братья Весѣловскѣй зъ невеличкою громадкою своихъ людей та прѣтельѣвъ. Було ихъ сорокъ и кѣлька людей на кѣлькохъ возахъ. Надѣ раномъ, перѣѣхавши село Лысю Гору и доѣхавши до корчмы при гостиници, побачили зъ далека цѣлу громаду хлопѣвъ. Тѣ зъ крикомъ и верескомъ окружили ихъ; одинъ хопили конѣ за поводы, другѣй почали шарпати повстанцѣвъ и стягати зъ возѣвъ. Не можучи промовити имъ до розуму, Весѣловскѣй вхопивъ стрѣльбу и хотѣвъ розпочати вѣйну за „волю хлопѣвъ“ ѣдъ стрѣляния на тыхъ же хлопѣвъ — але на ихъ щастѣ братъ здержавъ его ѣдъ того намѣру. Видячи, що оперти ся годѣ, повстанцѣ позлазили зъ возѣвъ и дали повязати себе; одинъ тѣлько

Клобуковскій, що хотів мабуть боронити ся штилетом, самъ, чи случайно рукою котрого зъ хлопівъ, збостав нимъ пробитий въ груди підъ самымъ серцемъ. Повязанихъ заведено до корчмы, де застали вже кількахъ передъ тымъ выловленихъ и повязанихъ повстанцівъ. Була се громадка зъ Пильзна, про котру такожъ треба кілька слівъ сказати.

Въ Пильні, невеличкѣмъ мѣстечку близъ Тарнова, дограла ся тоижъ ночи страшна драма, а властиво прологъ до кровавой драмы, що мала бѣ той ночи черезъ кілька день дограти ся по цѣлѣй Мазурщинѣ. Коло 10-ои години въ ночи впало до помешканя пильзенскаго бурмистра Маркля кілька уоруженихъ повстанцівъ. Маркль бувъ ненавистный польскимъ революціонерамъ за свои доносы и арештованія, — отъ и рѣшили они, підъ проводомъ и за намовою Осипа Капусецкаго, починъ повстанія зазначити убійствомъ ненавистного урядника, щобъ тымъ актомъ терроризму кинути пострахъ на прочихъ ему подобныхъ. Ёго, розбранаго вже, выволокли зъ лѣжка и помимо плачу, розпуки и просьбъ ёго жѣнки и дѣтей, вытягли на подворѣ и замордовали, по чѣмъ забравши силою почтовѣ конѣ, поѣхали къ Тарнову. Ихъ то братья Весёловскіи застали вже повязанихъ на лавѣ въ корчмѣ лисогорскѣй. При нихъ, а такожъ при новопроведенихъ повстанцяхъ стало вартою кілька хлопівъ уоруженихъ въ стрѣльбы, подобранѣй повстанцямъ, а такожъ два вояки зъ карабинами, очевидно патруль выслана зъ Тарнова. Проча громада хлопівъ зновъ поперла на двѣръ пильнувати надтягаючихъ повстанцівъ, и швидко зновъ счепила ся зъ новымъ бѣдѣломъ. Повстанці почали стрѣляти; се довело хлопівъ до лютоисти, — збитыхъ, повязанихъ они вкинули до пивницѣ. Туды перевели и тыхъ, що були въ корчмѣ, крѣмъ пробитого и конаючого вже Клобуковскаго.

Коли Весёловскій выходивъ зъ дверей, прискочила до него якась баба и кричала: „А, to ty, wilku, coś nas chciał zgnąć“, и ударила его пятукомъ въ лице. „Маючи руки назадъ звязанѣ — оповѣдає Весёловскій*) — за цѣлу бѣдѣмъ „palnąłem ją z całej siły nogą, że się aż potoczyła“, за що зновъ задуднѣло менѣ по плечехъ кільканайцять хлопекихъ кулакѣвъ“.

Мѣжъ тымъ, коли паны сидѣли въ пивницѣ, кілька хлопівъ ихъ бричкою погнало до Тарнова, и справдѣ за кілька годинъ прибувъ бѣдѣль кѣнноты підъ комендою підполковника Людвига. Повстанцівъ выведено зъ пивницѣ и уставлено въ рядѣ. „Коли такъ стоимо, — оповѣдає Весёловскій**), — зближаєсь до мене хлопъ зъ палкою и починає ганьбити мене по своему. Коли я бѣфукнувъ ему и вказавъ на войско, супротивъ котрого вже власть хлочка надъ нами скѣнчила ся, хлопъ бѣступивъ ся пару кроківъ, а подумавши хвилию, одвинувъ палку и ударивъ мене въ голову. Облитый кровю я покотивъ ся мѣжъ стоящихъ бѣбѣ товаришѣвъ. Теперъ зачала ся загальна на насъ молотѣба, въ цѣлѣмъ значеню того слова, палками и цѣпами, — а все то въ виду знакомыхъ офицерѣвъ и Полякѣвъ, якъ п. Александровичъ“.

Мы навели дословно сей цѣкавыи уступъ зъ оповѣданя Весёловскаго (п. Салѣ цѣлу исторію на Лисѣй Горѣ збуває двома-трема словами, говорячи, що тамъ „хлопы зъ повстанцями сточили формальну (?) битву“

стор. 193), бо бѣ выразно свѣдчить о тѣмъ, що власти въ послѣднѣй хвили справдѣ впали на думку — дати хлопамъ волю метити ся и збитковатись надъ повстанцями, а навѣтъ може дехто и заохочувать ихъ до свѣрѣпостей. Мовчанѣ историка урядового о такихъ сценахъ, якъ на Лисѣй Горѣ и навѣтъ въ самѣмъ Тарновѣ (о чѣмъ заразъ розкажемо), робить таке пѣдозрѣнѣ дуже подобнымъ до правды.

„По тѣй трѣпанцѣ, — наводимо дальше оповѣданѣ Весёловскаго, — зъ кстрои кількохъ сильно покалѣченныхъ всаджено на возы, решту, мѣжъ ними и мене, поставлено на середѣ дороги; каждого взявъ хлопъ зъ заду за посторонокъ въ одну руку, держачи палку въ другѣй Вояки по однѣмъ и другѣмъ боцѣ дороги установились одинъ за другимъ, а мѣжъ ними офицеры. Підполковникъ Людвигъ проговоривъ до насъ, вказуючи намъ набитѣ карабины, що котрый тѣлько на бѣкѣ рушити ся або схоче утѣкати, заразъ упаде трупомъ, — и марш! марш! клусомъ до Тарнова“.

„Не далеко Тарнова, на послѣднѣй горѣ, всаджено Весёловскаго на санки. Такъ заѣхали до Тарнова, де ихъ стрѣтила велика маса жидѣвъ, простого народа и уличникѣвъ. Завели ихъ на рынокъ, де передъ ратушемъ мусѣли, збитѣ и покалѣченѣ та закровавленѣ, чекати зъ годину на рѣшенѣ старосты, середѣ проклятства, лайки и крикѣвъ розлюченого людю. Дальше велено вести ихъ до штокгавзу, — цѣла товпа рушила за ними. „Передъ штокгавзомъ уставлено пѣхоту въ два ряды и велено намъ ити помѣжъ ними. Вояки обернули карабины кольбами въ гору и нужъ „лупъ-цупъ“ по головѣ. Не знаю вже, кілька такихъ ударѣвъ я бѣдобравъ, поки не упавъ на землю. Коли мя пѣднесли, заточуючись мовъ п'яний я збостав заведений до середины и вѣпхнений до казнѣ“. Такъ скѣнчивъ ся похѣдъ братьѣ Весёловскихъ — „на здобутѣ Тарнова“.

Але погляньмо, що дѣялось по иншихъ мѣсяцяхъ тарновскаго округа въ ту страшну нѣчь. Въ селѣ Олеснѣ, лежачѣмъ такожъ недалеко Тарнова, скликавъ дѣдѣчъ Котарскій, недавный приятель старосты Брайниѣ, своихъ селянъ и розвинувши передъ ними пышну хоругву зъ полскимъ орломъ, представивъ имъ, що отсе зачинає ся повстанѣ для бѣбдованя Польщѣ и для выбореня цѣлковитѣй свободы и рѣвноисти для польскаго народа. Але селяне не тѣлько що не пѣддались ёго намовамъ, а ще зажадали бѣдъ него, чтобы пѣддавъ ся и зложивъ оружѣе. Котарскій почувши такѣ слова, зъ своею дружиною заперъ ся въ дворѣ, — декотрѣй повстанцѣ почали стрѣляти крѣзь ѣкна на облягаючихъ селянѣ. Се довело сихъ послѣднихъ до лютоисти; они выломали двѣрѣ, впали до двора и убили чотырёхъ головныхъ повстанцѣвъ, — мѣжъ ними Котарскаго, одного латиньскаго ксеендза и ще двоухъ панѣвъ, — а решту, около 30 людѣй, покалѣченныхъ повязали и повезли до Тарнова.

Особливо велике и пагубне для повстанцѣвъ вражѣнѣ зробило на селянахъ убійство пильзенскаго бурмистра Маркля. Въ тѣмъ убійствѣ, о которѣмъ слухъ рознѣсь ся швидко по повѣтѣ, бачили они справдѣненѣ слухѣвъ о тѣмъ, що Поляки хотять рѣзати хлопівъ; се, здаєсь, було одною зъ головныхъ причинъ той страшнои лютоисти и нелюдскѣсти, яку проявляли селяне надъ повстанцями. Особливо потерпѣла бѣдъ той лютоисти родина Богущѣвъ. Пѣдъ проводомъ селянина изъ Смержавы, Якова Шелѣ, убито шѣсть членѣвъ той родины, бѣдъ 80-лѣтнього старця до 14 лѣтнього хлопчины. Страш-

*) Pamiętnik, стор. 104. **) Ibidem, стор. 103.

ною смертею погинули також братя Броневскі: одного з них, Теодора, селяне передь дворомъ формально розмолотили на безпідобну масу; другого, зловивши въ дворѣ, прибили до стѣны; его власну жѣнку змусили держати свѣчку, поки мужеви одрѣзували уши, нѣсѣ, выкололи очи, а въ кѣнци здерши еще живому шкѣру зъ головы, покѣнчили его цѣпами.

Але не всюды удалось селянамъ переловити або перебити тягнувшихъ до Тарнова повстанцѣвъ. Деякимъ, а особливо громадѣ капитана колишнихъ войскъ польскихъ Ейзербаха, удалось продертись на мѣсце збору коло Тарновця близь самого Тарнова. Ту збѣшлося тои ночи 450—500 повстанцѣвъ. Але начальника Чеховского не було, — онъ уже бувъ въ рукахъ хлопѣвъ. Тоды завѣдатель добрѣ Сангушкѣвскихъ Лоншанъ, не знаючи ще о страшнѣй катастрофѣ тои ночи, принявъ ся бути тимчасовымъ начальникомъ и провадити нападъ на Тарновъ. Але повстанцѣ були вже переняті тревогою, и видячи свою малочисленность, розбѣгли ся на всѣ стороны. Розумѣе ся, що добра зъ того для нихъ не вышло, майже всѣ они попали ся въ руки розлюченыхъ и кровожадныхъ селянъ, и щасливымъ мѣгъ уважати ся, кто покрытый ранами, живой бувъ завезеный до Тарнова.

Тѣ страшный убійства тревали въ Тарновщинѣ кѣлька день; цѣлковите успокоеніе того повѣту послѣдувало заледво въ половинѣ марта. Дня 18 марта обѣздивъ гофратъ Залескій (Вацлавъ зъ Олеска), пѣзнѣйшій губернаторъ Галичины, той нещасливый повѣтъ и писавъ въ своѣй реляціи: „Цѣлый повѣтъ тарновскій представляе страшный видъ. Наибольша часть фольваркѣвъ и дворѣвъ въ 152 доминіяхъ повѣту знищена и зрабована, майже всѣ предметы люкеусові, котрыхъ не забрано, — якъ зеркала, кресенсы, пауки, — зѣстали порозбивані и поломані. Пѣдчасъ страшныхъ днѣвъ одъ 16 до 23 лютого привезено до Тарнова 146 трупѣвъ, зъ котрыхъ тѣлько 30 особѣвъ можна було розпѣзнати. Мѣжь ними було 6 дѣдичѣвъ, 6 державцѣвъ, одинъ сынъ дѣдича, одинъ частковый властитель, а 8 особѣвъ рѣжного стану. 116 особѣвъ було такъ побитыхъ и покарѣченыхъ, що не можна було розпѣзнати. Атештовино, почавши одъ 14 марта, 444 здоровыхъ а 99 одъ побѣвъ занедужавшихъ особѣвъ, разомъ 543“.

Такъ выглядала тарновска катастрофа. Мы не хочемо вдавати ся въ страшный еи подробности, котрі способны заморозити кровь въ нашихъ жилахъ. Одно тѣлько мусимо ще пѣднести, — а именно заховані Брайнля пѣдчасъ тои катастрофы. Бѣтъ се фактъ незапереченый, а признанный навѣтъ урядовымъ историкомъ М. Салая, що дня 19 лютого, коли до Тарнова прибули перші транспорты зъ повязаными та помордоваными повстанцями, Брайнль казавъ выплачувати хлопамъ „за фѣрманку и рогацьки“ по кѣлька риньскихъ одъ фѣры. Мы не входимо въ то, яку интенцію мавъ при тѣмъ Брайнль; то тѣлько певно, що цѣле его захованіе того страшного дня и тѣ ремунаціи мусѣли зродити и утвердити мѣжь хлопамы думку, що не тѣлько ловити, але и бити, мордувати та рабувати панѣвъ вѣльно. Мѣжь Мазурами розбѣшлась вѣсть, що въ Тарновѣ платять за одного повстанця привезеного живцемъ по 5, а за убитого по 10 зр. Въ польскихъ памятниклахъ зъ того часу записано кѣлька фактѣвъ, де Мазуры дѣзнавшись о тѣмъ, добывали живыхъ ще повстанцѣвъ, — декотрыхъ добывано навѣтъ на ринку въ Тарновѣ туй передъ ратушемъ(?). Що переконаніе те

мѣжь Мазурами справдѣ було и глубоко вкоренило ся, доказуе передана менѣ однимъ ВПоважанымъ землякомъ живуча мѣжь Мазурами пѣсенька:

Dziesięć reńskich dostać,
Piękna mi nagroda, —
Zabije ja pona,
Choć go trochę szkoda.

Але киньмо заслону на тѣ страшный подѣѣ, котрі дай Богъ щобъ нѣколи и въ сотнѣй части не повторяли ся, — а перегляньмо коротко, що дѣяло ся по иншихъ повѣтахъ, а попередъ всего въ вѣльнѣмъ городѣ Краковѣ!

Ис. Франко.

(Дальше буде).

Матеріалы до давной русской литературы.

(Пише Дръ Ом. Кадитовскій)

(Дальше.)

Примѣтка до книги звѣздочества.

Культь силъ природы выобразовавъ ся найчистѣйше и наибольше величаво у старинныхъ народѣвъ Востока, передъ всѣмъ у народѣвъ Семитского похождения. Величній явленія природы надто поражали ихъ умы, якъ чтобы они змогли освободитись зъ пѣдъ ихъ могучого впливу. Буйна рослинность весняна — се плѣдъ великой праматери всего живущого, вохкой земли и сполученого зъ нею яркого луча сонця, за котрого дѣткнемъ вся природа будить ся до житя. Але та сама животворна сила сонця палить и забивае лѣтомъ свѣтъ рослинный — свои дѣти, стаеся божествомъ проказы, знищенія, смерти. Въ вѣчнѣмъ походѣ слѣдуе по ночи день, пѣсля воскресенія смерть. Въ певныхъ порахъ року являютъ ся нові звѣзды — знаки небесній, — одъ нихъ, одъ сонця и мѣсяца зависли люде и все що естъ, въ своѣмъ естествѣ и дѣланю, яко одъ безконечныхъ, вѣчныхъ, божескихъ силъ.

Таке сполученіе вѣрованія въ силы природы зъ звѣздарствомъ приписуемо Халдейцамъ, котрі въ самѣмъ зараню людской культуры займали ся обсерваціею звѣздъ и дѣйшли въ нѣй такъ далеко, що навѣтъ найдаровитші народы старины уступали передъ ними въ знанію всего того, що односитъ ся до звѣздарства.

Выходитъ зъ того, що звѣздарство, або говорячи языкомъ нашего старинного памятникя, звѣздочество, не обмежалось нынѣшнимъ понятіемъ астрономіи, що тѣламъ небеснымъ приписовано такожъ безпосередный впливъ на природу, людскость, а навѣтъ на поединчихъ еи членѣвъ.

Такъ то цѣлкомъ природно ввѣйшла медицина въ тѣсну звязъ зъ астрологіею. Птоломей бачивъ астрологичный таблицѣ, званій „лѣкарскими указками“, бо въ нихъ астрологія уважае ся пѣдставою практичной медицины. Грецькі лѣкарѣ приписували нагальній змѣны стану хорого передъ всѣмъ констеляціи мѣсяця и планетъ. По сонцю и планетамъ перше мѣсце займало 12 знакѣвъ зодіака.

Пѣсля науки астрологѣвъ цѣле житє людске зависиме одъ того, чи человекъ уродивъ ся пѣдъ щасливою чи нещасливою звѣздою. Вѣрованіе въ впливъ звѣздъ на поединкого человека скрѣпила особенно наука Пифагора. Пѣсля него стоятъ навѣтъ найрѣжнороднѣйшій на око рѣчи зъ собою въ тѣснѣй, конечнѣй звязи. Примѣромъ одновѣдають довгостямъ струнъ, выдающихъ зъ себе гармонійны тоны або акорды, оддаленія поединчихъ тѣлъ небесныхъ, котрі зъ свои стороны творять одновѣдну гармонию. Одси и пошло названіе „гармонія сферъ“.

Зъ науки Пифагора выйшла для звѣздарѣвъ-ворожби-

товъ нова користь. Они доводили, що бѣгъ житя людского и дороги звѣздами описовані стоять зъ собою такожъ въ гармонійномъ одношенію. Щасливй звѣзды, подъ котрыми чоловікъ народивъ ся, якъ Венера, Юпитеръ, Мѣсяць, Дѣвица, Вага або Єремъ (Яремъ?), Телець, условляли щасливе жите чоловіка; нещасливй були: Сатурнъ, Марсь, Скорпій, Козорогъ. Меркурій мѣгъ приносити щасте або нещасте, се залежало одъ всѣлякихъ одношенъ.

Подставою ворожбы бувъ гороскопъ, т. е. порѣвнане стану пануючої звѣзды, въ годинѣ уродження, зъ станомъ иншихъ звѣздъ. Одъ непамятныхъ часѣвъ складались таблицѣ календарскі, где були подані вхѣдъ и захѣдъ, дорога и ѡддалене звѣздъ въ кождѣмъ дни. Довшой процедури вымагалось, щобъ ѡднести се порѣване стану звѣздъ до потрібной години.

Таки таблицѣ звались у Римлянъ „*numeri Babylonii, Chaldeicae rationes*“, а звѣздарѣ самі „*Chaldaei, Babylonii, Astrologi, Mathematici, Planetarii*“. Що часъ повстаня ихъ науки сягае вѣковъ, гъ котрыхъ Римлянъ ще не було на свѣтѣ, выходять зъ найденон славнымъ египтологомъ Шамполіономъ въ саркофагу Рамзеса V-ого таблицѣ констеляцій на всѣ години всѣхъ мѣсяцѣвъ въ цѣломъ роцѣ, зъ котрой дѣзнавались за впливъ звѣздъ на поединчі части людского тѣла.

Римляне ѡддѣлювати вже астрономію одъ астрологіи. Проти послѣднихъ выступали деякі ихъ учені. Такъ збивавъ астрологѣвъ Цицеро практичными доказами. „Кѣлько то людей рѣжнить ся — пише онъ — своею влачею и долею, хотя народились въ одной минутѣ“. За римского цѣсарства намножилось астрологѣвъ таке число, що творили собою окремый станъ, а цѣсарѣ, доконавшись шкѣдности ихъ науки, неразъ выдавали на нихъ строгі едикты.

Неопитагорейцѣ и пѣзнѣйші александрійскі учені выобразували звѣздарску науку еще бѣльше и позѣставили по собѣ богату астрологичну литературу. Колижъ переселене народѣвъ знищило всю старинну культуру, — воскресили Арабы въ Испаніи попри иншихъ наукахъ такожъ астрологію, котра взросла до незвѣстного давнѣйше значѣня и стала, въ сполученію зъ математикою и медициною, цѣлковитою, систематичною наукою. Попри Маврахъ плекали ю такожъ жидѣвскі каббалисты въ Испаніи. Ѳдаткъ розширилась астрологія по всѣй христіянськѣй Европѣ.

Золотымъ вѣкомъ звѣздарства есть 14. и 15. столѣте; въ томъ часѣ появляесь пребогата и найсовершеннѣйша астрологична литература: пѣзнѣйші астрологи були тѣлько коментаторами, доповнюючими письма своихъ попередникѣвъ зъ сеи doby. Двѣрскі астрологи пановали тогды надъ краями, — не було короля, князя, епискона въ западнѣй Европѣ, котрый бы важивъ ся розпочинати яке важнѣйше дѣло, не запытавшись передше звѣздъ. Ся всемогуча наука навѣтъ въ Римѣ не найшла ѡдиору: деякі папы заказували ю выравдѣ, за тежъ инші ѡдавались зъ цѣлою душею изслѣдованію будучности. Найбѣльше имя мѣжъ астрологами мавъ Нострадамусъ, котрый розсылавъ свои пророчества сотками по свѣтѣ; тѣлько въ Римѣ були они строго заказані, бо онъ проповѣдувавъ падене папства.

Въ Польщи мавъ найбѣльшу славу Миколай зъ Велчки. Ёго головне астрологичне письмо находить ся въ институтѣ им. Оссолинскихъ п. ч. 764. Есть то власноручно нимъ списанный пергаминовый кодексъ о 448 карткахъ п. з. „*Liber Nicolai de Vieliczka, artium et medicinae doctoris manu propria eius scriptus*“, нѣяко практичный учебникъ астрологіи. Пѣсля 31 канѣнѣвъ, впроваджуючихъ адепта астрологіи въ найглубші ея тайны, наведені тамъ таблицѣ

давнѣйшихъ астрологѣвъ, що були зложили вѣрній прогностики на важнѣйші хвилѣ нанованя короля угорского Матвѣя Корвина и сучасного чешского Юрія зъ Подебраду. Ти практичні демонстраціи мали послужити заразѣмъ доказѣмъ правдивости науки.

Чудно робить ся чоловікови на душѣ, переглянувши побѣжно хоть одно таке письмо ученого „волхва“. Кѣлько тамъ онъ влявъ знаня, кѣлько труда, кѣлько таланту, кѣлькожъ то ночей безсонныхъ онъ посвятивъ засѣяному зоріи небу? Кто разъ тѣлько приглянувъ ся тымъ ученымъ кодексамъ, поражающимъ неимѣвѣрнымъ богатствомъ зѣбранныхъ тамъ инструктивныхъ и доводовыхъ матеріалѣвъ, тому стане ясно, якъ могла тота пуста, здоровому розумови противна наука такъ довго еще затемнювати навѣтъ найсвѣтлѣйші умы пѣзнѣйшихъ вѣковъ. Протестанцкій ученый Cardanus написавъ бувъ неначе енциклопедію Астрологіи п. з. „*Encomium astrologiae*“, а звѣстный Theophrastus Bombastus Paracelsus еще дальше посунувъ науку, приймаючи въ свѣтѣ мѣжъ тѣлами небесными осциляціи, котрымъ ѡдповѣдають въ микрокосмѣ 7 родѣвъ пульсѣвъ. Навѣтъ Тихонъ de Браге и великій Кеплеръ були зразу астрологами; послѣдній приймавъ безпосередну звязъ мѣжъ констеляціями планетъ а властивостями народженихъ подъ ними людей.

Колижъ первостепенні астрономы пѣдавали ся впливови ложного звѣздарства, що посѣдало тысячлѣтну традицію и пребогату литературу, тожъ не подивуемъ ся лямкамъ, що нимъ займались тѣлько прихланцемъ для власного вдоволення або для мнимой користи, не подивуемъ ся нѣ Валенштайнови нѣ оргіямъ астрологѣвъ на дворѣ англійскихъ Стюартѣвъ.

Зъ польскихъ памятникѣвъ 17. вѣка дѣзнаемось, що въ томъ часѣ всѣлякихъ волхвѣвъ, вѣщунѣвъ, чи якъ они ихъ называютъ „практикарѣвъ“, бувъ цѣлый легіѣнъ. Забобоны, чары и ворожбицтва не тѣлько зъ небесъ и звѣздъ ѡдбувались, але зъ всѣхъ елементѣвъ, зъ людей и звѣрятъ. Цѣкава оно рѣчь, подати хочъ бы названя культивованныхъ тогдѣ ложныхъ наукъ, бо зъ сего вычисленя выйде, що деякі и нынѣ мають своихъ адептѣвъ, такъ, що мы цѣлкомъ не маемо причины здвигати зъ погордою раменами надъ неучтвомъ и слѣпотою попереднихъ вѣковъ. Такъ основувалась астрологія, якъ звѣстно, на вороженію зъ звѣздъ, гидромантия на вороженію зъ воды*), некромантия на выкликѣванію тѣлей помершихъ, котрі ѡдаткъ ѡдновѣдають на поставлені вопросы. Щобъ збудити умершихъ, вводили людску кровь въ тѣла усопшихъ, бо „духи покійникѣвъ любятъ надъ все кровь, тому змѣшувесь для нихъ кровь зъ водою, щобъ теплотою крови тымъ скорше привести ихъ до житя“**).

(Конецъ буде).

*) Вдивлюванемъ ся въ воду выкликѣвано тѣни демонѣвъ и распѣзнавано ихъ образы, — ѡпѣсля примѣшавши трохи крови, можъ було збудити помершихъ и ихъ выпытувати.

**) Въ польскѣмъ зборнику (Оссол. Ч. 198) помѣщений мѣжъ иншими рѣчами статейки „практикарскі“. За некромантию такъ тамъ сказано: *Ad suscitandos mortuos sanguinem adducunt cadaveribus. Nam amare demones sanguinem dicunt, ideoque quoties necromantia fit, cruor aqua miscetur, ut calore sanguinis facilius provocentur.*

Старорускій акцентъ

и ритмика „Слова о полку Игоревѣмъ“.

(Дальше).

Закимъ перейду до поодинокихъ правилъ акцентныхъ. мушу еще напередъ пояснити, въ якій способъ я тыхъ правилъ дохѣдивъ. Оно въ кѣнци може и пѣд-

рядна рѣчь, але єсть на свѣтѣ „невѣрныхъ Томовъ“ надто богато и боюсь, щобъ не посудили мене о якій самовольній, фантастичній придумки. Отожь передъ тими то „невѣрными Томами“ высказую тутъ подробно методу, якои я при констатованю староруской ритмики державъ ся и котра — отверто кажу — навела мене на дорогу повной, безсомнѣнной правды.

Хочь менѣ ритмичнїи правила старинныхъ языковъ достаточно знанїи, я таки нѣ на хвилю ними не послуговувавъ ся, разъ для того, що вже иншіи коментаторы на подставѣ тыхъ правилъ нѣчого не довели, а въ друге тому, що уважаю найлогичнѣйшою и кардинальною подставою при студїяхъ языковыхъ, шукати правилъ въ томъ языкѣ, котрый хочу студїювати, а не блукати ся по мановцяхъ. „Слово о полку Игоревѣмъ“ яко давный и поетичный памятникъ мѣститъ въ собѣ доволѣ матерїалу для языковыхъ и акцентовыхъ студїй; треба толькы умѣти, почерпнути зъ такъ богатой керницѣ.

При своихъ дослѣдахъ я сразу мусѣвъ обмежити ся на тїи уступы поемату, що мають якъ найменше мѣстцѣ темныхъ, проте конечно якъ найблизше подходить до оригиналу. Суть то уступы (наводжу поѣмъ давнѣйшого подѣлу Максимовича) I, III, IV, V, VIII (вынявши самъ початокъ), X, XII и XIII. Найменше уваги звертавъ я на уступъ IX, въ котромъ мѣститъ ся сонъ князя Святослава и ѡдгадка боярь. Уступъ той, якъ вже зъ самого понятїя сну выходитъ, єсть дуже трудный до зрозумѣня, и нарокомъ поетъ устилизовавъ его двозначно, щобы ѡдгадка вымагала довшого напруженя умыслу. Доперва при кѡнци працѣ замѣтивъ я зъ немалымъ зачудованємъ, що власне той сонъ князя и тая ѡдгадка боярь збудованїи поетично якъ найправильнѣйше. Видно, давный переписовачъ „Слова“ нарокомъ боявъ ся въ тоє до зрозумѣня такъ трудне мѣсце вносити якій небудь свои поправки.

Наводжу тутъ перше реченє „Слова“ поѣмъ выдана Дра Ом. Огоновского: **Не лѣпо ли ны кышетъ, братїе, начати старыми словесы трѣдныхъ повѣстїи о пълкоу Игоревѣ, Игоря Святъславлича.**

Читателѣ легко замѣтятъ, що въ томъ реченю, если читати акцентомъ малорускимъ, перша часть (до словесы) мѣститъ въ собѣ дуже правильнїи ямбы (о —), друга дуже правильнїи трохеѣ (— о); толькы два слова **начати** и **Святъславлича** пеують красну гармонию стиха. Вѣрный засадѣ, шукати правилъ языка въ языкѣ самѣмъ, я не поїшовъ за примѣромъ тыхъ интерпретовъ, що при найменшѣй трудности выдають заразъ надто покванный судъ въ некористь поемату, але ставъ терпеливо вышукувати въ „Словѣ“ всѣ тїи мѣстця, где приходятъ выразы **начати** и **Святъславль**. И щожъ показалось? Ото, що и сїи другїи мѣстця мѣтятъ въ собѣ дуже правильнїи ямбы, або (що въ кѡнци на одно выходитъ) дуже правильнїи трохеѣ, лишъ при горѣшныхъ двоухъ словахъ ритмъ выходитъ майже вєюды хибный. Очевидно не може то бути простый случай, щобы въ дуже численныхъ мѣстцяхъ поемату лишъ сїи два слова поетомъ хибно були ужитїи. При близшѣмъ розглядѣ отъ що показалось:

1) Слово **начати** пишеть въ поематѣ еще и въ иншїи способъ: **начати** — значитъ въ одныхъ реченяхъ черезъ **н**, въ иншихъ черезъ **д**. Тай дивно стало менѣ, що тамъ, где стоитъ **начати**, ритмъ выходитъ въ загаль добрый, а где написано **начати** (черезъ **н**), тамъ ритмъ вєюды злый. Мимоволѣ пришло менѣ на гадку,

що сїи двѣ формы тогожь самого слова читати треба подѣ взглядомъ акценту двойко: **начати** и **начати** (або **начати**). Здѣланїи пробы оправдали у всѣмъ мою догадку.

Такъ отже черезъ шасливе ѡдчитанє одного слова введено якїисъ ладъ въ кѡлька реченє поемату. Лишалось толькы пояснити науково, що въ томъ **начати** акцентъ на другѣй силѣбѣ (на **н**) стояти не повиненъ. Але доказъ бувъ ту дуже легкїи, бо **начати** (часть те пер.: **начнѣ**) стоитъ мѣсто **начнѣти**, значитъ староруске **н** въ томъ словѣ заступає мѣсце давного носового **к** (**кн** або **ѣ**), єсть проте короткою самогласною, котра акценту мати не повинна. Въ многихъ сторонахъ Малои Руси до нынѣ инакше не говорятъ, якъ **почати**, **начати**.

Сконстатовавши въ такїи способъ властивый акцентъ слова **начати**, я ставъ еще разъ приглядатись першому реченю поемату, ажъ бачу, що поветає теперь нова труднѣсть изъ словомъ **братїе**, котре яко трисложне зновъ не надає ся до ритму. Треба було и тутъ вышукувати всѣ мѣстця, где приходитъ **братїе**, и дожити нового розчарованя, бо и тоє слово дуже часто пеует ритмъ поезїи. Правда, въ лѣтописяхъ и иншихъ старорускихъ памятникяхъ писалось побѣчь **братїе** такожь **братѣ**, и таке двосложне слово подходилобы въ многихъ мѣстцяхъ добре до ритму, але зновъ пытанє, чи въ томъ **братѣ** не вымовлялось **к** яко самогласна? Отъ и попавъ я теперь въ правдиву языкову и акцентову матню: констатуй изъ „Слова“, чи **к** и **к** были самогласными въ 12-ѡмъ вѣку, чи нѣ! Якъ жежъ ту констатувати? ѡдъ чого почати? на чѡмъ оперти ся? Въ литературѣ рускѣй тоє пытанє не порѣшено, — розправы Потебнѣ, Житецкого, Колосова и т. д. не довели до ясныхъ, позитивныхъ результатѡвъ. Бѡльшь двоухъ мѣсяцѣвъ томивъ ся я надъ тымъ **к** и **к**: — въ одныхъ мѣстцяхъ ишло, въ другихъ нѣ, въ иншихъ годѣ було рѣшитись на щось певного. Не сотки, але цѣлїи тысячѣ комбинацїи треба було переводити, закимъ въ кѡнци тоє пытанє дождалось зовѣсѣмъ ясного ѡдвѣту. Нынѣ, надѣюсь, филологи вже не будутъ потребовали томати ся надъ тымъ для науки цѣкавымъ а для староруской ритмики перворядной ваги пытанємъ: чи въ 12-ѡмъ вѣку **к** и **к** были еще окремими звуками, чи вже толькы традицїйными знаками для колишнихъ звуковъ? Результаты своихъ дослѣдовъ подаю понизше на властивѡмъ мѣстци.

Вертаючи до слова **братїе** замѣчаю еще, що суть реченя въ поематѣ, где **братїе** завѣсѣмъ пеует ритмъ поезїи, все одно чи его читати будемо трисложно (**брати-ѣ**), чи двосложно (**брати-ѣ**). Для выясненя необычайного того появу треба було конечно шукати новыхъ подставъ и доперва по переведеню численныхъ паралель можъ було ѡдкрыти одно цѣкаве, нынѣшнѣй ритмицѣ зовѣсѣмъ незване правило, якому подлягавъ пятый падежь посередѣ реченя.

2) Немалою заходу стояло такожь выраженє: **о пълкоу Игоревѣ, Игоря Святъславлича.** Дрѣ Огоновскїи такъ пише про форму **Святъславль**: „Ѳдносно до глухихъ самогласныхъ **к** и **к** можъ догадувати ся, що они обѣ, а що найменше **к**, въ 12. вѣцѣ въ выговорѣ были замѣтнїи. Основою сєи гипотезы служить особливо форма **Святъславличъ**, въ котрѣй **к** безперечно було чуто“.

Вывѡдъ той не зовѣсѣмъ переконувъ, бо если при вымовѣ слова **Святъславличъ** чути було **к**, то годѣ зрозумѣти, для чого поетъ не написавъ просто **Святосла-**

вличь (черезъ о), якъ то предѣ въ давнѣй Руси загально и вовеѣмъ правильно писали. Принявши гипотезу Дра Огоновскаго, мы-бъ дѣтали такій ритмъ въ наведенныхъ словахъ (взначую его акцентами): о пѣлкѣ Игорѣкѣ, Игорѣ Святѣславлича.

Акцентоване въ словахъ Игорѣкѣ и Игорѣ булобы подѣ кождымъ взглядомъ хибне, однакъ я допускаю можливѣсть такого наголошуваня лишь изъ взгляду на играшки слѣвъ, котрыхъ таке множество находить ся въ старорускѣмъ поематѣ. Словомъ Игорѣкѣ мѣгъ поетъ взначити горе. т. е. нещасте Игоря и его полку; а що була гдѣкуды така думка поета, видно зъ кѣмъ-кохъ иншихъ мѣстцѣ „Слова“, гдѣ дѣйствио акцентовати треба Игорѣкѣ.

Иншого рода труднѣсть заходитъ зъ акцентомъ слова пѣлкѣ. Пѣлкѣ належить до тыхъ слѣвъ, що мали въ старославянскѣмъ языцѣ самогласну л. Хотячи дѣзнати ся, якъ давнѣ Русины тоѣ л выговорювали, я порѣвнавъ зъ собою вѣ мѣстця поемату, гдѣ подыбуютъ ся давнѣ самогласнѣ л и р, и еконтатувавъ зъ всякою певностю, що „полкѣ“ говорити не можна. Та мимо вѣсѣхъ тыхъ сомнѣннѣй гипотеза Дра Огоновскаго що до самогласной ѣ въ словѣ Святѣславличѣ таки даѣ ся оправдати, — все ту залежитъ тѣлько ѣдѣ пытаня, якъ властиво слово пѣлкоу читати ся маѣ. (О той цѣкавой властивости староруского языка говорити буду понизше въ окремѣмъ артикулѣ).

Замѣчаю, еще, що въ „Словѣ“ (пѣсля найстаршого выдана Муссинъ-Пушкина) выражене Святославъ пише ся на пять способѣвъ: Святославъ, Святѣславъ, Святѣславъ, Святѣславъ, Святѣславъ. Щоже то маѣ значити? Ученѣ коментаторы легко собѣ порадили: по ихъ думцѣ „поетъ не умѣвъ добре писати“ — якъ колибы до написаня слова Святославъ (черезъ о) потреба було якогѣ страхъ великой науки! Авторъ „Слова“, якъ видно зъ иншихъ мѣстцѣ поемату, владавъ, безпечно лѣпше ѣдѣ насъ вѣсѣхъ, и старославянскою и старорускою бесѣдою, такъ конечно мусѣвъ ѣнѣ мати якусѣ важну причину, що при тѣмъ однѣмъ, до написаня такъ легкѣмъ словѣ послугувавъ ся ажъ стѣлько вѣслякого рода комбинаціями. Дослѣды мои надѣ старорускою ритмикою выяснятъ и той, на першѣй глядѣ ока такій нѣбы дивовижный появъ.

Отъ такими то тернистыми дорогами приходилосѣ менѣ, вже въ першѣмъ реченѣ „Слова“, поборювати трудности при еконтатованѣ староруского акценту. Колиже я, довершивши задачѣ, взявъ ся за переписоване цѣлого поемату пѣсля ритмичныхъ вымогѣ, замѣтивъ я зъ наибѣльшимъ задивованѣмъ, що мои дослѣды въ многихъ засадничихъ точкахъ сходятъ ся зъ такъ зваными неправильностями, а радше правописными штучками поемату. Все то, що мы до нынѣ называли языковыми и правописными блудами (походячими ѣдѣ переписовачѣвъ), оказуѣсь автентичною, нарокомъ въ цѣляхъ ритмики придуманѣю правописею самого автора „Слова“.

Для Читатѣлѣвъ, не ознакомленыхъ зъ правописею поемату, наведу бѣдай кѣлька примѣровѣ.

1) Въ „Словѣ“ приходитъ оумѣ (черезъ ѣ) и оумѣ (черезъ ѣ). Форма оумѣ, якъ я дослѣдивъ, читаѣсь всюды двосложно (у+мѣ), форма оумѣ одвосложно.

2) Въ „Словѣ“ написано разъ на вѣтрѣхъ, разъ на вѣтрѣхъ. Неправильне ѣ означаѣ, що на нѣмъ акцентъ стояти не маѣ.

3) Въ „Словѣ“ мѣсто мечѣши и мечѣчи стоить:

мѣчиши и мѣчиючи. Поетъ замѣняѣ ѣ на ѣ, щѣбы остеречи читателя передѣ хибнымъ акцентованѣмъ.

4) Въ „Словѣ“ мѣсто Всеклоде, Осмомысле, Ирославъ читаѣмо: Всеклодѣ, Осмомыслѣ, Ирославѣ. Тою замѣною буквѣ взначено, що читати треба: Всеклодѣ, Ирославѣ, Осмомыслѣ.

5) Въ „Словѣ“ стоить: крѣсити, полоѣцѣкѣй, полѣкѣроста, лѣвѣдѣй. Читати треба: крѣсити, полоѣцѣкѣй, полѣкѣроста, лѣвѣдѣй.

6) Уживанѣ въ „Словѣ“ формы: летаѣ, Днепрѣ, Колодѣмира — вказуютъ, що акцентувати треба: лѣтѣѣ, Днѣпрѣ, Колодѣмира.

7) Уживана въ „Словѣ“ форма грѣхѣсть маѣ акцентъ на першѣй силѣбѣ, а грѣхѣсть на другѣй силѣбѣ. (Бѣтъ то та сама акцентовѣ рѣжниѣ, що мы вже бачили при словахъ нѣчати и нѣчѣти).

Подѣбныхъ правописныхъ „неправильностей“ вѣтъ въ старорускѣмъ поематѣ дуже богато. Жалую тѣлько, що въ самыхъ вже початкахъ отсѣихъ студѣй не маѣвъ я подѣ рукою выдана Муссинъ-Пушкинова, гдѣ тѣ „неправильности“ досытъ докладно взначенѣ; „неправильности“ выдана иншихъ издаѣцѣвъ подѣ взглядомъ правописнымъ не маютъ нѣ найменшой вѣрности и лишь безъ потребы утруднювали менѣ и такъ дуже тяжку роботу.

Выходитъ зъ всего, що въ „Словѣ“ о полку Игоревѣмъ акцентъ въ важнѣйшихъ случаяхъ вѣтъ точно взначеный, що отже въ старорускѣмъ нашѣмъ поематѣ посредствомъ правописныхъ штучокъ поданый ключъ до зрозумѣня давнихъ правилъ акцентовыхъ и давной ритмики. Такимъ чинѣмъ мои дослѣды маютъ за собою свѣдоцтво повной вѣрности, и надѣюсь, що нѣ-яка критика не посудитъ вже мене о якѣсь самовольнѣй або фантастичнѣй комбинаціи.

По тыхъ загальныхъ увагахъ переходжу до поясненя поодинокихъ правилъ акцентовыхъ и ритмичныхъ.

Самогласнѣ р и л.

Въ гдѣякихъ бесѣдахъ славянскихъ задержаласѣ еще по нынѣ самогласна р, якъ у Чехѣвъ (и ихъ побратимѣвъ Моравянѣ и Словакѣвъ), у Сербѣвъ и Хорватѣвъ, и гдѣкуды межи галицкими гѣрняками; у Чехѣвъ окрѣмъ того доховаласѣ еще и самогласна л: vlk (вовкѣ), plst (пѣлень, клобучина), mlčeti (мовчѣти).

На подѣставѣ нынѣшнихъ бесѣдъ славянскихъ вывели учѣнѣ слависты, що и въ старославянскѣмъ языцѣ ѣбѣ тѣ самогласнѣ находилисѣ, а именно всюды тамъ, гдѣ по якѣйсь согласнѣй стоить рѣкѣ або лѣкѣ (такѣжъ рѣкѣ або лѣкѣ), н. пр. прѣкѣй, лѣкѣкѣ. Головнымъ защитникомъ той гипотезы вѣтъ славно звѣстный учѣный Дрѣ Фр. Миклосичъ. Але въ новѣйшихъ часахъ нашли ся другѣ учѣнѣ, котрѣ поборювали теорѣю Миклосича, именно тымъ выводѣмъ, що во вѣсѣхъ Миклосичѣмъ взначеныхъ случаяхъ побѣчъ л и р находятъ ся якѣйсь глухѣй звукъ (ѣкѣ або ѣ), що отже л и р уважати треба тѣлько согласными, а глухѣй звуки властивыми самогласными. Споръ подѣставѣ до нынѣ нерѣшенный.

Иншѣ появы що до тыхъ двѣхъ самогласныхъ стрѣчаѣмо въ старорускихъ памятникахъ литературныхъ. Побѣчъ старославянскаго лѣкѣкѣ пишесѣ тамъ часто пѣлкѣ (ѣкѣ передѣ л), або просто полкѣ; а суть зновъ и такѣ случаѣ, що писалосѣ полѣкѣкѣ або пѣлкѣкѣ. Осѣбливо послѣднѣя форма (зъ двома ѣ) вѣтъ для насъ важною, бѣ стрѣчаѣсь досытъ часто, навѣтъ въ найдавнѣйшихъ памятникахъ, якъ Остромировѣ Евангѣліѣ, Сбор-

никъ Святослава въ р. 1073, Сборникъ въ року 1076, Переводъ словъ Григорія Богослова въ XI вѣка, Новгородскій памятникъ въ XIII вѣка и т. д.

Въ „Словѣ о полку Игоревѣ“ замѣчаемо такожъ двояку правопись при самогласныхъ л и р: **плькъ** и **плькъ**, **пръкъ** и **пъркъ**, **клькъ** и **клькъ**, але вже видно, що давній переписувачъ не розумѣвъ звуковихъ рѣзницъ въ обохъ тыхъ формахъ и все читавъ на одинъ тѣло способъ. Въ ѡдси пошло, що на вступѣ поемату ѡнъ пише **ѣ** всюды передъ плавными, а ѡпѣся вже держитъ ся правописи старославянської и пише **ѣ** всюды по плавныхъ. Ритмикою дуже легко прийде сконстатувати, чи читати треба на ладъ старославянскій, чи на ладъ старорускій — и пѣся того можъ буде первѣстный текстъ (двоакій способъ писаня) назадъ привернути.

Що въ „Словѣ о полку Игоревѣ“ давній самогласнѣ л и р дѣйстно на два способы читати треба, вказує еще двоякѣсть формъ при словахъ **солнце** и **слънце**, **Волга** и **Вльга**, **полъночи** и **пльночи**. Иншій зновъ формы, якъ **оутрпкъ**, **мркнетъ**, **ркъша** суть нагляднымъ доказомъ, що р було ту справдѣ самогласною, а не согласною.

По докладнѣмъ перестудіюваню всѣхъ тыхъ мѣстцъ „Слова“, где приходятъ давній самогласнѣ л и р, я сконстатовавъ слѣдующіи два правила:

1) л и р, если суть самогласнѣ, мають завсѣгда акцентъ на собѣ (ѡдъ того правила нема нѣ одного вынѣтѣя);

2) въ старорускомъ языкѣ самогласнѣ л и р могли переходити въ согласну*) и тогды повставала повноголосна форма (по обохъ бокахъ согласной л и р вставлялись самогласнѣ: **плькъ**, **солънце**); въ такихъ случаяхъ акцентъ падає завсѣгда на першу зъ тыхъ двохъ самогласныхъ. (Єдинымъ выемомъ ѡдъ того правила булабы форма **полъночи**, въ акцентомъ на другѡй самогласнѡй, але при ѡдмѣнѣ того слова заходять певнѣи властивости, такъ, що наведену форму до категоріи горѣшнихъ словъ властиво зачислявати не можна).

Заходить пытанє, якъ тоту двоякѣсть вымовы при давнихъ самогласныхъ р и л можнабы найдокладнѣйше выразити письмомъ. Давній Русины були ту въ видимѡмъ заклопотаню, бо писали ажъ на пять способѡвъ; и такъ;

1) само р (безъ ѣ и безъ ѣ): **сморъ**, **хрстнлъ**, **ркъша**, **оутрпкъ**, **мркнетъ** (таку правопись подыбуемо и въ „Словѣ о полку Игоревѣ“);

2) р и л зъ послѣдующимъ глухимъ звукомъ, подѡбно якъ въ старославянскомъ языкѣ: **кльна**, **чръный** (такій способъ писаня въ „Словѣ“ найчастѣйше приходить).

3) р и л зъ попередующимъ глухимъ звукомъ або зъ попередующимъ о, ѣ: **пъркъ**, **клькъ**, **солънце**, **Чернигѡкъ** (таку правопись подыбуемо и въ „Словѣ“);

4) р и л межѣ двома самогласными: **плькъ**, **полкъ**, **вьрьно**, **дълъженъ**, **мълъва**, **пъртъвый**;

5) р и л межѣ двома самогласными, зъ котрыхъ перша якъ акцентована выражалась окремою буквою, а друга лишь якъ глухій звукъ зазначувалась: **сърдце** **кърмити**, **чърный**, **вьръхъ** и т. д.

*) Говорячи о перемѣнѣ короткихъ формъ старославянскихъ на повноголоснѣи формы рускѣи, я тымъ еще не хочу сказати, що формы старославянскѣи уважаю старшими ѡдъ старорускѣи. Новѣйшій выводъ филологѡвъ якъ и порѡвнавча наука языкѡвъ промавляють рѣшущо за старшенѣствомъ формъ старорускѣи.

Признаюсь, що першій и послѣдній способъ писаня выдаєсь менѣ найлогичнѣйшимъ. Пишучи: **плькъ**, **чръный**, **мльчати**, **слънце**, **къръзо**, мы зневоленѣи р и л читати яко самогласнѣ; противножь формы: **плькъ**, **чърный**, **мльчати**, **солънце**, **къръзо** зазначують не лишь звукову повноголоснѣсть, такъ властиву старорускому языкови, але заразомъ наглядно выказують рѣзницю межѣ ѣ а, зъ котрыхъ лишь перше якъ звукъ повнѣйшій дѡстає акцентъ. Въ выданю „Слова о полку Игоревѣ“, котре приладжую для „Библиотѣки Зорѣ“, я держатись буду лишь тыхъ двохъ способѡвъ писаня. Буде то єдине средство для уникненя вѣчного баламутства при читаню поемату.

Наведенѣи мною правила рѣшити повиннѣи остаточно пытанє, чи въ старославянскихъ формахъ (н. пр. **клькъ**, **пъркъ**) звуки л и р були самогласными, чи тѡлько согласными. Самъ фактъ, що въ такихъ словахъ завсѣгда лишь тая силаба дѡставала акцентъ, где приходитъ л або р, промавляє за тымъ, що то були самогласнѣ. Думка гдєкихъ ученихъ, що не л але послѣдующе ѣ єсть самогласною, не може остоятись передъ критикою, бо ѣ якъ пѡвзвукъ не моглобы притягати акценту до себе. Теоріа Дра Миклосича не подлягає и найменшому сомнѣнню.

Ом. Партыцкій.

(Дальше буде)

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

ВП. Б. Л. въ Тернополи. Премій въ другѡмъ пѡвроцѣ нѣякихъ не даемо. — „Воробликови зъ гѡръ“. Поезія зъ римами глагольными выходять звичайно млавѣи, розволькли, дѣдовскѣи; то бѡльше механична робота, при кетрѡй умыслъ по просту лѣнивѣе. Труднѣйшій комбинаціи ритмичнѣи мимохѡтъ наведуть фантазію на новѣи pomysлы. — Всєч. от. О. Л. въ Рахини. Портреты, о скѡлько можъ було роздобути выслано. Разомъ зъ почтою стоить два зр. 41 кр.

ВП. О. Я. К. въ Кієвѣ. Драматъ „Ольга Косачѡвна“ для „Библиотѣки Зорѣ“ одержали. Щирєи спасибобѣи! — ВП. А. Л. въ Одессѣ. Не помѣстили, бо не годилось для нашої газеты. Догадки Вашѣи про нашу „нехѡтъ до украинщины“ суть для насъ просто образливѣи. Публика галицка лишає писателямъ доволѣи свободы и зовсѣмъ не є „тиранської“, бо знає, що лишь ѡбѡлѡльно вырозумѣлѡстью дѡйде ся до цѣли. Вирѡчѣмъ все ту залежить не ѡдъ словъ, але ѡдъ предмету самого, ѡдъ таланту автора. Повѣсть „Порванѣи струны“, хочъ и писана по украинскѣи, а предѣи якъ радо принята она всюды въ Галичинѣ! „Иди и твори такожде“.

Черезъ „Зорю“ прислали П. Т.:

- 1) На словарь проф. Желеховского: о. П. В. въ Сѣнявѣ 1 00.
- 2) На творѣи Навроцкого: о. В. Н. въ Перегнѣнску 2 00, Е. Г. въ Лѣску 2 10.
- 3) На „Рускѣи правотарѣ“: о. В. Н. въ Перегнѣнску 3 00, о. Е. Г. въ Немировѣ 6 50.
- 4) Для погорѣльця-учителя въ Убѣнню: о. П. Л. въ Сапоговѣ 0 50.
- 5) Для „Батькѡвщины“: о. Е. Г. въ Немировѣ 2 00.
- 6) Для „Нового Зеркала“: о. Е. Г. въ Немировѣ 2 00, П. Б. въ Лѣску 1 00.
- 7) Для „Науки“: Читальня въ Тейсаровѣ 3 00.

До нынѣшного числа (пѡвтора аркуша „Зорѣ“). долучаемо три аркушѣи „Библиотѣки“ вразъ зъ окладинами до поезій Шевченка. Число слѣдующе выйде 15. (27.) Червня.

До дальшихъ книжокъ „Библиотѣки“ приготоовано: 1) На добродѣйный цѣли (комедія); 2) Море и єго чудеса; 3) Зъ житѣи звѣрятъ; 4) Матеріалы до рускои литературы апокрифичной; 5) Слово о полку Игоревѣ; 6) Зъ поезій В. И. Масляка; 7) Ольга Косачѡвна (драматъ историчный).

Выходитъ два раза на мѣсяць, кожного 1-ого и 15-ого, вразъ въ додаткомъ „Библиотека Зорѣ“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ камениці подѣ ч. 3. улица Фредра.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рѢкъ 4 зр., на пѡвъ року 2 зр. на четверть року 1 зр.

На велиновѡмъ (сатинованѡмъ) паперѣ, на цѣлый рѢкъ 5 зр.: на пѡвъ року 2 зр. 50 кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

КОНЕЧНОСТЬ РЕФОРМЫ

УЧЕНІЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО НАШИХЪ СЕРЕДНИХЪ ШКОЛАХЪ.

На численній домагані Читателѣвъ „Зорѣ“ рѣшилась редакція обговорювати часъ ѡдъ часу въ розумованныхъ статіяхъ бѣжучій, а важній для нашего письменства и нашего суспѣльного житія питанія, надѣючись выкликати надъ ними поважну застанову и дискусію и причинитись до ихъ загального выясненія и полагодженія. Починаемо ѡдъ питанія на-теперь певно найважнѣйшого, бо становлячого основу литературной жизни, — ѡдъ научуванія русской литературы по нашихъ среднихъ школахъ, щиро бажаючи, щобъ голосъ нашъ не бувъ голосомъ „вопѣющаго въ пустыни“.

Редакція „Зорѣ“.

Das sind die Weisen,
Die durch den Irrtum zur Wahrheit reisen;
Die in dem Irrtum verharren,
Das sind die Narren.
Fr. Rückert.

I.

Кѡлько разѡвъ намъ въ послѣднѡмъ десятилѣтїи дучалось чи то говорити чи переписуватись зъ знатнѣйшими нашими учеными и патриѡтами зъ заграничѣ о нашихъ галицкихъ справахъ, тѡлько разѡвъ доводилось чути ѡдъ нихъ майже стереотипнїй слова: „Що се у васъ по публичныхъ библиотекахъ русской молодѣжи такъ мало? Не вжежъ вы наукою зовѣмъ не интересуетесь, а найпаче наукою своєї рѡднои исторіи и литературы?“ Слова тї чули мы 1876 р. ѡдъ М. Драгоманова, 1879 р. ѡдъ В. Антоновича, а П. Кулишъ, бувши передъ двома роками во Львѡвѣ и бачучи величезне богатство нагромадженихъ по тутешнихъ библиотекахъ матеріалѡвъ до нашей исторіи и литературы, и рѡвночасно такую нечувану рѡвнодушнѡсть Русинѡвъ до всѣхъ тыхъ екарѡвъ, своимъ звычайнымъ способомъ мовлявъ по библиїному: „Жатва многа, дѣлателей же мало“.

Хто пригляне ся нашему житію литературному та науковому, той мимоволѣ мусить глубоко задуматись надъ его будущиною. У иншихъ, хочъ и невеликихъ народѡвъ кождый рѢкъ на змѣну старымъ та послабающимъ робѡтникамъ выводитъ новыхъ, кожда важнѣйша галузь духовой працѣ має своихъ спеціалистѡвъ, на кождѡмъ поли видно коли вже не ѡдъ разу блискучїй результаты, то бодай ширїй змаганія, роботу, заходы. Мѣжъ тымъ у насъ, хочъ и говорить ся и славить ся о литературнѡмъ руху, о его оживленіи и здвигненіи, справа на дѣлѣ выглядаетъ далеко не такъ понадно. Тыхъ людей, котрїи нынѣ въ Галичинѣ серіозно працюють надъ рускою литературою и наукою, можна на пальцахъ посчитити; на плечехъ тыхъ самыхъ людей по большѡй части крѡмъ ихъ улюбленого предмету лежать ще такъ

многїи и рѡжнороднїи занятія въ школахъ, товариствахъ, газетахъ и пр., що большу частину своего часу и своихъ силъ они мусять ѡдавати дѣламъ постороннимъ, зъ ущербомъ того, що моглибъ зрѡбити для угрунтованія цѣлой будущины нашего народного житія. И що ще сумнѣйше, на змѣну и пѡдмогу тымъ робѡтникамъ не повстають новїи. Роки минають, а въ нашѡй литературѣ неразъ не покажеться анѣ одно нове имя — не вже якого небудь генія, бо тї и у щасливѣйшихъ народѡвъ рѣдко посѣяніи, — але хочбы звычайнаго „чорно-робучаго“ на словеснѡй нивѣ. Що се значить ся? Не вжежъ таки мы Русины такъ упослѣдженїи ѡдъ природы, що мѣжъ нами чимъ далѣ, тымъ больше переводять ся люди способнїи до духовой працѣ? Чи може жите наше такъ уже зовѣмъ низке и нерозвинене, що не почуваетъ потребности такои працѣ? Нѣ, анѣ одно, анѣ друге! Мы знаемо чимало Русинѡвъ и зъ старшихъ и зъ молодыхъ, и навѣтъ зъ наймолодшихъ, котрїи зъ большимъ або меншимъ успѣхомъ и хѡсномъ роблять на нивѣ литературы польскои, — значить ся, моглибы що небудь робити и у себе дома. А що жите наше суспѣльне, чимъ далѣ, тымъ больше заявляетъ попытку за працями духовыми, литературными и популярно-научовыми, се чейже нѣкому не тайна. Нашїи науковїи и просвѣтнїи товариства, нашъ театръ, нашїи часописи и періодичнїи издавництва ненастанно пытаются за працями литературными и научовыми, готовїи не тѡлько печатати ихъ, але платити авторамъ гонорарія зовѣмъ уже не такїи малозначучїи, якъ бы декто мѡгъ думати. Адажежъ досыть буде навести примѣръ товариства „Просвѣты“, котре печатный листъ працѣ популярныхъ гоноруетъ ѡдъ 15—25 зр., мѣжъ тымъ коли у наибольшой части нѣмецкихъ издавцѣвъ постѡйна норма гонорарія — 30 марокъ, т. е. 15 зр.! А прецѣнь число писателѣвъ, засиляющихъ издаванія „Просвѣты“, есть дуже ограничене, а по деякимъ предметамъ, котрыхъ потребу пѡдноситъ ся вже довгїи а довгїи лѣта (якъ н. пр. розтолковане народовия нашихъ законѡвъ конституційныхъ, популярный выкладъ економїи суспѣльной, географїи рѡдного краю и т. и.) не тѡлько не можна дождати ся удачныхъ працѣ, але навѣтъ жадныхъ пробѣ.

Дежъ лежитъ причина того дивного застою, тои „мерзости запустѣнія“ на поли нашей литературы и науки? Скажемо смѣло и отверто: лежитъ она въ вадливѡмъ урядженіи и ще вадливѣйшѡмъ трактованіи науки русской литературы въ нашихъ среднихъ школахъ. Молодѣжь не выноситъ зъ нихъ анѣ знанія того, що доси зрѡблено у насъ на нивѣ литературнѡй, анѣ — що за тымъ слѣдуетъ — замилюванія до своєї рѡднои литературы. За то учителѣ польскои литературы, мѣжъ котрыми лучають ся загорѣлїи патриѡты, впоюють часто ученикамъ ажъ надто богато

слѣпного, безкритичного замилюваня до литературы польскою, и перетягають ихъ свѣдомо чи не свѣдомо въ ряды тѣхъ, и безъ того вже богатой литературы. Хибажъ се не фатальность? Хибѣ не добра иллюстрація нашої сумной, фаталистичной приповѣдки: Де тонко, тамъ и рвѣсь?

II.

Але гляньмо. для чого се у насъ тонко?

О маловаженю руской мовы въ нашихъ среднихъ школахъ досѣть уже було говорено и мы не будемо того повторювати. Хочъ языкъ рускій по закону уважае ся одною зъ краєвыхъ мовъ, то все таки во всѣхъ гимназіяхъ сходнои Галичины (крѣмъ одной) уважае ся предметомъ надъобовязковимъ. На науку руской мовы и литературы выпадае звичайно двѣ години тыжднево; науку ту, особливо въ высшихъ гимназіяхъ, поручае ся людямъ въ рѣдкихъ тѣхъ случаяхъ до неї квалификованымъ, звичайно суплентамъ, зъ професіи своєї филологамъ або историкамъ, чого не буває зъ наукою польскою мовы и литературы. Чи жъ диво, що підъ такимъ проводомъ молодѣжь руска не то що не робить нѣякихъ поступовъ въ тѣй науцѣ, котра для неї повинна бути найближшою, але противно, неразъ навѣть набирае до неї бдразы?

Мы могли бы зъ досвѣду и зъ публичныхъ писемъ навести чимало прикладѣвъ того, якъ мало способными бувають учителя, котрымъ поручено выкладати въ высшій гимназіи рускій языкъ и литературу, до сїи выкладаня. И се не въ обиду тымъ учителямъ, котріи неразъ були испытываемыми филологами, историками або катехетами и знали свѣдѣніи предметъ дуже добре, — але зъ рускою литературою знакомились доперва на годинахъ, зъ тыхъ же читанокъ, котріи мала молодѣжь, — т. е. змушеніи були супротивъ той молодѣжи найтисъ дуже часто въ тѣмъ прикрѣмъ положеню, що знали менше, нѣжъ лѣпшій помѣжь учениками. Що бѣльше, такіи учителя на провинціи въ бѣльшой части нашихъ гимназіи не мають майже нѣякой можности поза школою приготовить ся гарно до даваня лекцій руской литературы, поповнити те, чого не знаютъ. Переважна часть гимназіальныхъ библіотекъ по провинціи бдзначае ся попередъ всего блискучою нестачею всякихъ русскихъ книжокъ, жерель, пѣдручникѣвъ, по котрымъ бы учитель, знакомый зъ науковою методою, мѣгъ хочъ яко тако познакомиться зъ предметомъ доси чужимъ для него, щобъ ученики зъ его лекцій не выходили таки зовсѣмъ въ порожиѣ. А чого люде совѣстиѣйшій та щирѣйшій зробити не можуть, того менше совѣтній и менше щирѣйшій не хочуть; они токаняють ту нещасну рущину курсъ за курсомъ пѣсля приповѣдки: тень-тень, абы минувъ день, — а на всякій можливый замѣтъ бдповѣдають стереотипною фразою: „А якъ я могу лѣпше учить? Де въ мене жерела, выданя авторѣвъ, критики та оцѣнки, де въ мене пѣдручники до исторіи національной и исторіи литературной?“ А за такою мовою они зовсѣмъ опускають руки, не звертають уваги й на тѣ невеличкіи, свѣжо выходящій працѣ, котріи моглибъ имъ дати хочъ деяку пѣдмогу въ ихъ дѣлѣ, — часописи литературній и всякіи помѣщуваніи въ нихъ частковій працѣ на поли словесности проходить мимо ихъ уваги, — помилки и недостатки въ выкладахъ, якіи зъ разу робленіи були по не свѣдомости, утверджують ся неоправленіи и родяють чимъ разъ бѣльшій хаосъ, безсистемность и путаницю, — а все те, конечно, не на добро для ученикѣвъ и для самой справы.

И якъ же при такомъ станѣ рѣчей учать они тѣмъ руской литературы въ школахъ? Се легко собѣ представити, але — страшно подумати. Цѣле научане, о скѣлько оно (въ низшій гимназіи) не естъ граматикою, выглядае звичайно такъ: учитель велить сему або тому ученикови читати уступъ зъ читанки, розказати читане „своими словами“ и сказати (пѣсля помѣщенной при авторѣ биографичной нотатки) головній даты зъ его житя. Ось и все, — часомъ тѣхъ для бдмѣны велить учитель, щобъ ученики сѣи або той вѣршъ яко „дуже красній“ выучились на память. Та нѣ, — се ще не зовсѣмъ все. Деякіи учителя пробують розбирати „естетично“ читаніи кусники, — хочъ учитель такіи належать до рѣдкостей. А пѣдъ естетичнымъ объясненемъ розумѣеь звичайно: 1) чисто схолястична клясификація, чи читаный кусникъ належить до поезіи эпичной, лиричной, драматичной або описовой, — зъ чимъ иде въ парѣ не менше схолястичне и формальне толковане о тѣмъ, що розумѣемо пѣдъ кождымъ зъ тыхъ родѣвъ поезіи; 2) выказуване, де авторъ уживъ поетичной переносѣи, аналогіи, метафоры, де выразивъ ся (по словамъ одного звѣстного педагога) „естетично“, а де „неестетично“. Неразъ учитель жадае ще въ додатку крѣмъ змѣсту кусника подати ему й „ходъ мыслей“ тогожъ кусника, и перемучивши такимъ способомъ ученика до десятого поту та обридывши ему грунтовно всѣ „тропы, метафоры, оцѣлматы и аналогіи“, а зъ ними разомъ всю естетику и поезію, бдпускае его со миромъ.

Про критичну анализу творѣвъ, про выказане ихъ живого звязку зъ житемъ автора, его поглядами и переконаніями, и житемъ суспѣльнымъ, середъ котрого той авторъ живъ и писавъ, про оцѣнку суспѣльной вартости поезіи и сїи впливу на сучасныхъ и потомныхъ — про все те, що становить „суть“ сучасной критики, нема анѣ мовы въ гимназіи. Правда, слово „анализа“ уживаеь тамъ часомъ, але оно значить — розбѣръ граматичный: де въ якѣмъ реченю пѣдметъ, де присудокъ, де предметъ, звязка, приставка, чи мова пряма чи залежна и т. д.

Ученики роблять и письменній задачѣ на руской мовѣ. Яко першій пробы владаня рѣдною мовою, выражуваня своихъ мыслей въ заокругленѣмъ видѣ и логичномъ звязку повинній письменній задачѣ бути предметомъ якъ наибѣльшой старанности учителя. Що учитель задають собѣ зъ задачами дуже богато працѣ, се мусимо признати, — до того змушуе впрѣчѣмъ урядова контроля зверхности школьной. Але що й ту богато, дуже богато робить ся шаблоново, абы зъ рукъ збути ся, се такожъ певно. Переглянувши поправки, якіи звикли учителя робити въ задачахъ, и ноты, якіи звичайно при кѣнци приписують, мы переконаеьмоь, 1) що поправляють ся по наибѣльшой части тѣхъ похибки противъ одной зъ помѣжь 25 етимологичныхъ правописей, т. е. той, котра якимеь случаеьмъ збѣтала авансована на „правопись школьную“; 2) що дуже рѣдко (въ русскихъ задачахъ) простують ся бѣльше разячій похибки противъ складѣи, и 3) що о поправкахъ стилю и въ загалѣ о клясификаціи працѣ письменныхъ пѣдъ взглядомъ стилю нема анѣ мовы. Ученикамъ задавались за моихъ часѣвъ тематы банальній, часомъ по просту недорѣчній; имъ не позволяло ся свободнѣйшихъ, оригинальныхъ думокъ*).

*) Наведу на се тѣхъ только одинъ примѣръ зъ моихъ власныхъ школьныхъ часѣвъ. Задано намъ на одну задачу выяснене Мицкевичево стиха:

W słowach tylko chęć widzim, w działaniu potęgę:
Trudniej dobrze dzień przeżyć, niż napisać księgę.

наказувалося писати якъ найкоротше (щобъ було менше
труду зъ поправлюванемъ), и чимъ безбарвнѣйшимъ,
сухнѣйшимъ, бѣльше урядовимъ стилемъ вырѣбъ бувъ
написаний, тымъ лѣпше. Правда, стилистика наша поки
що дуже ще недостаточно простудіована, але тутъ бо-
дай вказане и розумна анализа стилистичной красоты
такихъ класикѣвъ нашої прозы, якъ Марко Вовчокъ,
Квѣтка, Федьковичъ и др. могло бы зроби́ти дуже бо-
гато для виробленя смаку ученикѣвъ.

Конечно, сего не підношу я на те, щобъ звалити
всю вину на учительѣвъ. Они роблять що можуть, але
пануюча система жадає бѣдъ нихъ бѣльше, нѣжъ они мо-
жуть зроби́ти. Письменнѣй задачѣ, пѣсля однодушныхъ
признань всѣхъ учительѣвъ, суть правдивою мукою, прав-
дивимъ „сгух professorum“. Погляньмо тѣлько, якѣ въ
тѣмъ взглядѣ вимагання ставитъ система. Пѣсля принци-
повиненъ учитель що мѣсяця задати и поправити два
тематы (minimum 8 на курсѣ). При теперѣшній „ощад-
ности“ въ бюджетахъ на школы, задля котрой покасо-
вано багато паралелѣкъ и поспыхано до одной класы
по 60 и бѣльше ученикѣвъ (а одинъ учитель учитъ ру-
ского языка и литературы часто въ чотырехъ класяхъ*),
— приписъ такий значить те, що учитель мусить що
мѣсяця переглянути и поправити пересѣчно 8×60 , т. е.
480 вырѣбѣвъ, або 16 вырѣбѣвъ денно — крѣмъ прочой
своей працѣ въ школѣ и поза школою. Поставмо себе на
хвилину въ положенѣ того „крепака“ умыслового, а по-
розумѣймо докладно, що по кѣлькохъ мѣсяцахъ, а не то
уже по кѣлькохъ лѣтахъ всѣ его духовыя силы мусять
стерти ся и обезвладити ся, и що кождый ученикъ, да-
ючи волю своѣй мысли и фантазії, пишучий задачѣ об-
ширнѣйшій и менше шаблонѣй, причиняє перетяженому
учителю труду и муки, ставѣсь майже его особистымъ
ворогомъ. Бѣсть се справдѣ трагична коллизія, зъ котрой
вывести може тѣлько богатша дотація нашихъ гимназій,
котра бы позволяла утворити бѣльше посадъ и зняти
хочъ половину теперѣшного тягару зъ плечей учительѣвъ
— на безмѣрный хосенъ для самои науки, для учите-
лѣвъ и ученикѣвъ.

Та не досыть всеи тои мизеріи. Бѣсть ще одна рѣчь,
лежаща доси въ самѣй системѣ школьнѣй, котра дуже
богато причинюєсь до знеохоченя ученикѣвъ, до бри-
дження имъ руской мовы, литературы и исторіи, — о
нѣй мы поговоримо въ другѣй частинѣ нашихъ побѣж-
ныхъ замѣтокъ.

Ив. Фр.

(Конецъ буде)

Учитель даючи намъ „сказѣвку“, пѣсля котрой мы обяза-
ний були писати, пояснивъ тѣлько першій вѣршъ. підносячи
рѣшеницю мѣжъ пустыми словами а дѣлами. Я въ своѣмъ вырѣбѣ
почавъ бѣдъ розбору другого вѣрша и выказавъ, що: 1) написати
добру книгу єсть далеко труднѣйше, нѣжъ пережити день, хочбы
и пѣсля всѣхъ приписѣвъ моральности, вже для того, що пере-
жите одного дня може мати вартѣсть для одной единицѣ. або що
наибѣльше для якогось тѣсного кружка, а написане доброй книги
можетъ мати велику вартѣсть для цѣлого народа, для цѣлого свѣта;
2) написане книги єсть такожь дѣломъ, и то неразъ дуже вели-
кимъ; и 3) слово неразъ навѣтъ не писане, ставѣсь великимъ дѣ-
ломъ, коли загравѣе людей до працѣ и бою (тутъ я вказавъ при-
мѣры Тиртея и Демостена). На тѣй подставѣ я осмѣливъ ся твер-
дити, що реченѣ се Мицкевича хочъ на око и гарне, єсть зовсѣмъ
неправдиве, а що найменше односторонне. Ищожъ скажете, чого
удостоивъ ся я за таке толкованѣ? А отъ попередъ всего острого
выговору за такѣй вырѣбъ и за спрѣфанованѣ поваги Мицкевича,
а бѣдѣ и некористной згадки о тѣмъ же вырѣбѣ на конферен-
ціи учительскѣй, при чѣмъ поднесено було те, що я нѣбѣ зъ лег-
коваженемъ говоривъ про приписы моральности. — и моя неща-
слива задача мала опѣсля некористный впливъ на остаточну,
курсову ноту зѣ обычаѣвъ!

*) При семинаріяхъ учительскихъ во Львовѣ навѣтъ въ
6-ѣхъ и 7-охъ класяхъ.

ПРОТИВЪ СУДЬБЫ.

Зъ жалѣмъ, зъ журбою, зъ горя слезою
Мы изѣйшлись;
Кривдовъ тяжкою, скарговъ живою
Рѣчи лились —
Лились, а въ сѣрци щось піднялось:
Мы не дамся!

Нѣ! мы обнялись, мы цѣлувались,
Мы присягли:
Руси поклялись, дружно звязались
Противъ судьбы.
Учуй же свѣте! слово реклось:
Мы не дамся!

Встань люте горе, — зъ пушки Пандоры
Лють на насъ всѣхъ!
Днесъ — то не вчора, мѣць — не покора,
Правда — не смѣхъ.
Лютуй, кази ся! не боимось:
Мы не дамся!

Нѣ! въ нашої труди правда для люду
Встала грѣзнѣ;
Братя, до труду! Волѣ и суду
Правда жаднѣ.
Мы їй лишъ служимъ, їй молимось:
Мы не дамся!

Гляньте, вже сѣе зерно надѣй,
Наша сѣйба;
Сонѣйко грѣе, вѣгерь повѣе —
Будуть живѣя.
А громомъ грає и присягає галичка Рось:
Мы не дамся!

Львовъ 22. Мая 1881.

К. Н. Устмановичъ.

А У М Н А

Коли часомъ на улицѣ побачу
Вдову бездомну, сиротѣ мизерне,
Що кѣ минѣ руку простяга' жебрачу
И тускле око въ слѣзахъ кѣ минѣ зверне,
Тремтѣть въ лахмѣтѣ, босе на морозѣ,
Сло ою бите и погородѣ сытыхъ, —
Огнемъ на сѣрце мнѣ падуть тѣ слѣзы,
Той стонъ голодныхъ, нищихъ и некрытыхъ.

И думаєсь менѣ: не довго може,
Коли холодна вкрые мя могила, —
И ты оттакъ поѣдешь на роздороже
О хлѣбъ просить, моя дружино мила.

И зжовкне-звяне те лице, що нынѣ
Любовою, блескомъ ширости яснѣе,
Погаснуть очи, що такъ сылють кѣ минѣ,
И горе стлѣтъ тебе, моя надѣе!

И дѣти нашѣ — охъ, ажъ сѣрце вяне! —
Слотою битѣ, босѣ, у лахмѣтѣ
На слѣзы и горе нерозсвѣтно тѣмнѣе
Якъ сирѣтѣ геть поѣдутъ по свѣту.

И тайкомъ я тремтячою рукою
Послѣдний грѣшъ имъ ткну, и мыслю: може
Хтось змилюсь колись и надъ тобою,
И сирѣтатамъ нашимъ допоможе....

24 Лютого 1884.

Мирон***.

ЕЩЕ ПРО КОНГРУУ О. ЖЕГАЛОВИЧА.

(Зъ позѣстальныхъ писемъ А. Могильницкого.)

Въ першѣмъ числѣ сегорѣчної „Зорѣ“ напечатали
мы рускимъ перекладомъ выемокъ зѣ обширного листу
пок. писателя Антона Могильницкого, становлячій самъ

собою цѣлу и скѣнчену повѣтку про „конгруу о. Жегаловича“. Листъ, зъ которого мы выняли ту повѣтку, писанный бувъ по нѣмецки до сына Олександра подъ датою 25 Червня 1867 р. Передъ кѣлькома тыжднями черезъ ласкавѣ посередництва ВП. Дра Юліяна Целевича одержали мы ѡдъ братанича покійного писателя, о. Осипа Могильницкого въ Бабчи, котрому на сѣмъ мѣсци за те складаемо прилюдну подяку, частину иншого, далеко обширнѣйшого листу, зъ 30-го Грудня тогожь таки 1867 року, де находить ся урывокъ другои, далеко обширнѣйшой и краше обробленои верзїи тоижь самой повѣсти про конгруу о. Жегаловича. Сей листъ дав намъ доказъ, що предметъ той живо занимавъ покійного нашего писателя, коли ѡнъ ажъ два разы въ ѡднѣмъ роцѣ, и то другїй разъ обширнѣйше его оброблюе. Правда, одна и друга обробка мѣстилась въ листахъ приватныхъ, припишена була до справъ приватныхъ, якъ притча илюструюча яке небудь загальне речене, — але великій писательскїй талантъ покійника, попавши разъ на такую живу струю, находивъ способнѣсть развернути ся въ повнѣй силѣ, малюючи тысячный подробности недавного а забутого вже житя дуже барвно, зъ гуморомъ и великою правдою та силою выразу.

Самъ ѡнъ пише о тѣмъ припилюваню довшихъ оповѣданъ до справъ приватныхъ въ своѣмъ листѣ до брата отъ що: „Двѣ причины спонукують мене до такого збѣчєня: зъ одного боку знаю зъ досвѣду, що въ вашѣмъ теперѣшнѣмъ душевнѣмъ успособленю навѣтъ така сама по собѣ пытка лектура може бодай въ части розѡгнати понурї думы и грызоты въ день, а особливо въ безсонныхъ нощахъ, — а зъ другого боку вдоволяю такимъ чинѣмъ свою власну духову потребу (trage ich hiedurch meinem eigenen geistigen Bedürfnisse eine woltuende Rechnung), бо мое теперѣшне оцѣдиче подобае до того елегїйно оцѣваного Томі, а тї „me circumdantes, rudes ac feroces Gethi Sarmatique“, поклонники тѣлько найнижшой, щоденной политики жолудковой, не мають о моихъ духовыхъ потребахъ нѣякого понятя, такъ що и товарискїй зносины зъ ними тымъ потребамъ не дають нѣякои поживы, нѣякого заспокоєня“.

Надѣючись, що читателямъ „Зорѣ“ любо буде прочитати и сю другу верзїю той повѣсти и що она займе ихъ не менше, якъ перша, а до того ще наведе на многї цѣкавы мысли о розвою гадокъ у Могильницкого, мы печатаемо ту въ перекладѣ выемокъ зъ сего другого листа. Листъ писанный бувъ, такъ само якъ и попередный, на звичайнѣмъ паперѣ in folio, дрѣбнымъ правильнымъ почеркомъ Могильницкого, безъ поправокъ и перечеркувань. Головна основа писана по нѣмецки, тѣлько обширнї промовы псевдо-гофрата Миколаевского цитованї по польски, а кѣнцєва молитва о. Жегаловича по руски. Мы подаемо нѣмецкїй и польскїй части въ рускѣмъ перекладѣ, лишаючи рускїй дословно.

Зъ жалемъ замѣтити мусимо, що маємо подъ рукою тѣлько невелику частину того цѣкавого и обширного листу. Первѣстено обнимає ѡнъ не менше якъ 4½ аркушѣвъ дрѣбного письма. Три першї аркушѣ пропали, — хто знае, чи не зѡстали зовсѣмъ знищенї, въ наслѣдокъ просьбы самого А. Могильницкого, котрый при кѣнци приписавъ: „Diesen Brief bitte ich zu ver tilgen“. Повѣсть про Жегаловича мусѣла починатись на третѣмъ аркуши, а кѣнчить ся на четвертѣй сторонѣ четвертого аркуша. Початокъ мусѣвъ говорити о справахъ особистыхъ, такъ якъ говорить о нихъ кѣнцѣ

(решта четвертой стороны четвертого и перша сторона пятого аркуша); та частина листу, рѣвно якъ и законченъ тамтого листу, зъ которого мы подали першу верзїю повѣсти про Жегаловича, мѣститъ въ собѣ дуже цѣкавыи матерїалъ до характеристики А. Могильницкого яко чоловѣка. Въ своѣмъ часѣ мы не залишимо и тї уступы опублікувати яко памяткы по чоловѣцѣ будь що будь цѣкавомъ, талантливѣмъ и въ исторїи нашего народного та литературного ѡдродженя не послѣднє занимающѣмъ мѣсцє. А поки що упрошуємо всѣхъ прихильникѣвъ нашего живого слова, котрыхъ вязали зъ Могильницкимъ чи то особисте знаомство, чи письменнї зносины, у котрыхъ находятъ ся иншї его листы, хочъ бы зовсѣмъ приватнї, або котрї могли бы про его жите, характеръ, дѣяльнѣсть подати якї небудь вѣсти, щобъ були ласкавы въ интересѣ нашей литературы надсылати на руки редакцїи „Зорѣ“ чи то свои особистї споминкы та запискы о Могильницкѣмъ, чи то его листы, стихи и прочї письменнї забуткы будь въ оригиналахъ будь въ докладныхъ ѡдписахъ. Всѣ тї матерїалы будутъ совѣстно выкористанї зъ поименованыхъ тыхъ Добродѣѣвъ, котрї ихъ доставили, — на жаданє кждѣй документъ буде властителеви безъ ушкодженя и въ якъ найкоротшѣмъ часѣ звернений. Мѣжъ иншими одержали мы звѣтку, що у о. Боднара въ Потоцѣ коло Бучача має хоронити ся обширнїй и цѣкавыи листъ Могильницкого, и мы надѣємося, що о. Боднаръ въ интересѣ нашей литературы не ѡдмовитъ нашѣй просьбѣ о удѣленє намъ бодай докладного ѡдпису.

Из. Франко.

Четвертый доховавшїй ся до насъ аркушъ листу Могильницкого починає ся тымъ, якъ Жегаловичъ зъ Миколаевскимъ приѣхали до Львова, старатись о конгруу, и стали кватирую въ готелю „de Laus“, причѣмъ Миколаевскїй не переставъ Жегаловичеву рисувати блискучихъ картинъ будущо-и конгруальной благодати, „поки не вколысавъ его въ найсолодшї сны. На другїй день рано оглянувъ Жегаловичъ першїй разъ той Львѣвъ, пѣсля его библийныхъ повятїй подѣбный до Вавилона, и той „Юрѣ“, такъ могучо импонующїй его сельскѣй простотѣ, а по невеличкѣмъ снѣданю почувъ ѡдъ п. гофрата слѣдуючу програму нынѣшного порядку дневного:

— „Нынѣ, księże, розпѣчну дѣло ѡдъ консисторїи. Правда, що Барвѣнскїй — мѣй приятель ѡдъ сердца и нѣчого менѣ не ѡдмовитъ. Але на твоє нещастє, księże, твої деканъ Липницкїй зъ Трибуховець, котрый зъ твоєи для себе присвоенной конгруы для своихъ чотырехъ дочокъ наскладає уже близько 1000 дукатѣвъ посагу, має тутъ у Львовѣ при волоскѣй церквѣ брата, на одно око слѣпого, котрый єсть каноникѣмъ и референтѣмъ при консисторїи, а при тѣмъ першимъ заушникѣмъ митрополита. А позаякъ митрополитъ задля одной панны Станкевичѣвны (за що однакѣжъ ручити не можу) страшенно єсть розъяренный на Барвѣнського, тожь тї два можуть переборщити найлѣпшїй намѣры Барвѣнського и ставити нашѣй справѣ великї трудности и перепоны. Отжежь щобъ ту заваду заразы на першѣмъ кроцѣ переломити, треба ѡдложити що найменше 50 рублѣвъ, чтобы того головного противника, а може ще и иншихъ, уговкати и для твоєи справы прихильными вчинити“.

Жегаловичъ сквапно и зъ сердечною радостею давъ жаданыхъ 50 рублѣвъ, а гофратъ зробивъ собѣ на цѣлѣй день по львовскихъ цукерняхъ, кавярняхъ, винарняхъ та картярняхъ — торжественное bene! Ажъ коло півночи повернувъ онъ до готелю въ найрадѣстнѣйшомъ успособленю, заставъ Жегаловича задрѣмавшего надъ склянчиною меду и кликнувъ до него зъ емфазою:

„Нынѣ ты, księże, мусѣвъ дуже щиро молити ся! Справа наша пошла надъ всяке сподѣваня якъ найкрасше. Референта позыскавъ я цѣлкомъ на твою сторону, — датокъ твоѣй принявъ дуже ласкаво, — інтерцесія о твою конгруу до губерніи, зъ найпѣдхлѣбнѣйшою для тебе конкомитаціею, вже готова, завтра рано одходитъ до губерніи. Я бувъ на обѣдѣ у Барвѣньского, — а при барилочцѣ старого меду куликѣвского побалакали мы ажъ до теперъ. Бѣтъ се прелать чесный, якихъ мало; ажъ теперъ я отворивъ ему очи на все, що зъ вами, старыми попами на провинціи, деканы и циркулы виробляють! Обѣцявъ найторжественнѣйше энергичными средствами запобѣгти тымъ надъужитямъ. О тобѣ, księże, повзявъ якъ найлѣпше выобразжене. Якъ разъ теперъ мы попрощали ся, — своимъ екипажемъ одославъ мене ажъ до готелю и запросивъ на завтра до себе на обѣдъ; але я мусѣвъ за ту чемнѣсть подякувати, бо знаю, що завтра на цѣлѣй день буду мавъ досыть работы, щобы резолюцію о твоѣй конгруѣ въ однѣмъ дни зъ губерніи выекспедіювати; бо не увѣришь, черезъ кѣлько то рѣжныхъ бюръ и рукъ мусить та справа въ губерніи переходити!“

Жегаловичъ подякувавъ сердечно и гофратови за доси показане такъ ласкаве заступництво въ справѣ его конгруы, поручивъ ся й надалѣше его добротливѣй опѣцѣ и оба удались до спочинку. Було вже досыть пѣзно на другій ранокъ, коли гофратъ наразъ пѣднѣвъ зъ постелѣ свою голову, тяжку ще одъ вчерашного навалу справъ урядовыхъ, и кликнувъ до Жегаловича:

— „Заспали мы, księże! Мушу чимъ скорше одягати ся и спѣшити до губерніи, щобы интерцесія консисторска, коли надѣйде, не попала случайно въ руки референта упередженого або нашѣй справѣ неприхильного. Бо якъ разъ вчера Барвѣньскій зробивъ мене уважнымъ на деякія подробности, о котрыхъ вчера для пѣзнои поры и сномъ зломлѣный, я не мѣгъ тобѣ, księże, розповѣсти. Одкрываю ихъ тобѣ нынѣ. И такъ не пѣдлагаю найменшому сумнѣвови, що Пѣтецкій, староста циркулярный въ Залѣщикахъ, вѣтъ зъ многими совѣтниками губерніальными въ тѣснѣй, сердечнѣй дружбѣ, — а именно референтъ одъ конгруы вѣтъ его шкѣльный товаришъ и приятель одъ сердца. А першій комисарь циркулярный стоить ще въ тѣснѣйшихъ зносинахъ зъ высокими достойниками, бо его гарна жѣнка дуже сподобалась самому комендеруючому *), коли бувъ на переглядѣ войскъ въ Залѣщикахъ, и черезъ таку инстанцію може комисарь въ губерніи доказувати, що ему сподобавсь. Однакъжь на наше щасте, референтъ губерніальный чаетенько любить не погордѣти товстимъ даткомъ на руку, — тожь вѣтъ надѣя, що все пѣде якъ найгладше. Але годѣ довше часу теряти, — треба квапитись! Дай, księże, 70 рублѣвъ, — що останесь, я тобѣ зверну, — и чей ще нынѣ вложу тобѣ декретъ конгруы на столѣ!“

Жегаловичъ давъ, а гофратъ продовжавъ вчерашній урядовій занятя при картахъ, винѣ и дѣвчатахъ такъ

старанно, що зновъ ажъ по пѣвночи вернувъ до готелю зъ порожними кишеними и принявъ ся утихомирювати Жегаловича подробнымъ оповѣданемъ вѣсѣхъ тыхъ путанинъ и трудностей, якѣ онъ нынѣ въ губерніи мусѣвъ поборювати.

Въ подобный способъ развивавъ онъ и въ трехъ за тымъ слѣдующихъ дняхъ програмы дальшихъ бѣганий за тымъ дѣломъ, вказувавъ Жегаловичеву чимъ разъ новѣй уряды и инстанціи, одъ котрыхъ компетенціи залежало всесторонне и основне заповнене конгруы и особистого додатку для Жегаловича; при кожѣй инстанціи звертавъ его увагу на спинающѣ ихъ справу путанины, побѣчнѣй взгляды, задержки и тысячный иншій перешкодъ, и жадавъ, яко найсправнѣйшого средства для усуненя вѣсѣхъ тыхъ impediment-ѣвъ, разъ по разу новыхъ датковъ грошевыхъ. Жегаловичъ дававъ тай дававъ, поки въ кѣнци 5-го дня не побачивъ, що цѣла его каса мѣститъ въ собѣ ледви ще 20 до 30 рублѣвъ. Гофратъ Миколавскій перебравъ въ тыхъ дняхъ въ своихъ рапортахъ, складаныхъ Жегаловичеву, вѣсѣ истнующѣ у Львовѣ уряды, инстанціи и канцеляріи, а именно: бухгалтерію, прокураторію финансовъ, краєву дирекцію финансовъ, урядъ окружный, магистратъ, дирекцію полиціи и будовництва, въ кѣнци судъ краєвый, судъ криминальный и судъ апелacyjny, заряды закладу для божевѣльныхъ, закладу для знайѣдѣвъ и закладу для пѣложницъ; всюды усунувъ онъ Жегаловичевыми грѣшми найрѣжнороднѣйшій перепоны, а мѣжъ иншимъ, стративши разъ грѣшъ при картахъ и не маючи цента при души, вызичивъ одъ готелевого кельнера 50 зр., блахманячи ему, що псзавтрѣ подѣйме зъ депозиту значну суму и оддасть кельнерови позичку зъ гарнымъ процентомъ за высвѣдчену чемнѣсть. Пятѣго дня пѣзно въ ночи приходитъ мѣй гофратъ до готелю въ рожевѣмъ гуморѣ и въ порывѣ сердечной радости кричить до Жегаловича.

— „Можемо, księże, щастя собѣ желати и триумфувати! Наша выграла! Декретъ конгруы всюды вже зреферованный и пѣдписанный, — завтра коло полудня самъ референтъ принесетъ его сюды. Грѣшъ вычислять намъ въ головнѣй касѣ (Haupt-Zahl-Amt), — буде того гарна сума, — не одинъ позавидуе тобѣ такого щастя! Але ту ще на щосъ бѣльшого заносить ся. Якъ я мѣгъ домѣркувати ся зъ одъзвѣдѣвъ о твоѣй особѣ Барвѣньского и референтѣвъ по рѣжныхъ subsellia-хъ, они готовѣй вызначити тобѣ крѣмъ конгруы такожъ должаненный особистый додатокъ по 100 зр. рѣчно, яко вынадгороду за твои довголѣтнѣй кривды и терпѣня, — а щѣ бы декана Липницкого тымъ тяжше покарати за те злочинство, що твою конгруу для себе задержувавъ, згѣдили ся въ консисторіи на то, щѣбъ тобѣ надати деканство зъ титуломъ совѣтника консисторіального. Треба тѣлько, щѣбъ ты тымъ высокымъ урядникамъ прилично и гѣдно запрезентувавъ ся. Але се трудна рѣчь — опроваджувати тебе до каждого зъ тыхъ панѣвъ, — се зновъ забрало бы кѣлька день часу, а я вже позавтрѣ мушу спѣшити до Вѣдня, щѣбы цѣсареву здати справу зъ моєи комисіи. Отжежь найлѣпше зробимо такъ: завтра замовимо товарискій обѣдець (table d'hôte) въ готелю Жоржа, — я тыхъ панѣвъ позапрошую, а ты, księże, тымъ часомъ приберешъ ся стрѣйно и пристѣйно, щѣбъ тѣ панове переконали ся, що вси гѣднымъ такои ласки и достойнства, якимъ тебе почитали, бо великій свѣтъ глядитъ и на поверхнѣсть.“

Въ ранцѣ рано шестѣго дня взявъ гофратъ послѣд-

*) Головному начальникови всей военной силы въ краю. И. Ф.

ныхъ 26 рублѣвъ одъ Жегаловича, щобъ для такъ высокихъ достойниковъ урядити по можности якъ найвыставнѣйшу и найщедрѣйшу учту, и — „спасѣ ся бѣгствомъ“.

Въ своѣй якъ найстараниѣйше вычищенѣй капотѣ и въ чоботяхъ порядно вымащенныхъ солониною, зъ старанно учесанымъ волосемъ и гладко подголенымъ подборѣдемъ стоявъ щасливый получатель конгруы, будущій деканъ и совѣтникъ консисторскій, Жегаловичъ, приѣхавъ съ кватиры и непохибно числивъ години выбивающій на вежахъ, зъ напруженемъ и нетерпеливостею ждучи, що то зъ того всего буде.

Выбила дванадцята, далѣ друга, далѣ четверта, а въ концѣ шеста и сема година вечера. Про гофрата и ожидаемыхъ гостей анѣ слуху, анѣ духу. Ажъ теперь въ головѣ остоуплаго Жегаловича почали подниматись сумнѣвы, немовъ тѣ легенькѣй клачковатѣ хмарки, котрѣ зъ разу невинно звывали поднимати ся зъ провалѣвъ нашихъ гѣръ по довшѣй погодѣ, але зъ котрыхъ нашѣ природнѣйшѣ погоды въ короткомъ часѣ вѣщуютъ погану-препогану слоту.

Зъ очевидною сквапливостею, неспоковмъ и помѣшанемъ допытывавъ ся Жегаловичъ кѣлька разѣвъ вѣхъ кельнерѣвъ, слугъ готелевыхъ а въ концѣ кожного, хто ему на очи навинувъ ся, чи хто небудь зъ нихъ не бачивъ нынѣ гофрата або не чувавъ про него? Але одъ одного кельнера почувъ тѣлько те, що панъ гофратъ вчера въ однѣй игорнѣй „печерѣ“ въ пекучѣй грошевоѣ потребѣ позичивъ одъ него самого 50 зр. на 48 годинъ, а то на рахунокъ духовного отця!

Мовъ громомъ пораженный стоявъ такъ поганю одуреный ексъ-конгруистъ и ексъ-деканъ. Ажъ полиційноѣ интервенціи удалось злетѣвшуся громаду кельнерѣвъ, покоѣвѣвъ и слугъ готелевыхъ, зъ котрыхъ кожде верещачи и лютуючи допоминало ся свого, утихомирити ажъ до слѣдующого дня, коли то Жегаловичъ своѣй драбинный вѣзъ и свою пару „бороняковъ“ спровадивъ зѣбѣвши ся ганделесамъ за „собачу цѣну“ и посплачувавши грубо пересоленимъ готелевѣ рахунку та кельнерскѣй довгѣ побачивъ ся зъ кѣлькама оставшими въ кишени „аудками“ самъ-самѣсеный и всѣми опущеный на бруку незнакомаго и зслучнаго Львова. Зъ его подорожныхъ реквизитѣвъ остались ему: батѣгъ, плахта и та опалка, котру привѣшуютъ на передвѣмъ кѣнци дышла, даючи зъ нею нашимъ сельскимъ Росіантамъ обрѣкъ. Взявши тѣ причандалы на плечѣ, поплѣвъ ся Жегаловичъ пѣхотою зѣ Львова черезъ Бучачъ до Джурина.

Буду се въ субботу по полудни, коли мы, бучацкѣй школярѣ, по одѣпѣваню въ рускѣй монастырскѣй церквѣ латиньскоѣ лѣтаніи „Omnium Sanctorum“, котра намъ мала заступати мѣсце нашої вечернѣ и до котрой мы на коменду Василіанѣвъ зъ цѣлого горла верещали страшливе „Ora pro nobis“ (мы хлопаки, студенты нормальной школы, зробили зъ того „ora pro nobis“ назву „Тарабановичъ“), — мы, кажу, школярѣ выйшли на камѣнный причѣлокъ, чи ганокъ, передъ головнымъ входомъ церкви и поспирались на поручѣ, щобъ по скѣнченыхъ дневныхъ трудахъ, т. е. однѣй по школьныхъ мозолахъ, а деякѣй по одержавныхъ василіаньскихъ букахъ, освѣжитись въ холодномъ вечернемъ воздухѣ. Ажъ ось подъ ганкомъ передъ камяною статуею св. Онофрея побачили мы старца зъ поднятими до неба руками. Лице его было сильно опалено одъ сонця, — поморщенѣй и глубокими бороздами псоранѣй его черты свѣдчили о внутрѣшнѣй

грызотѣ и болю; его довге волосѣ и одѣне было покрыте грубою верствою пороху, а побѣчь него на камянныхъ сходахъ лежавъ батѣгъ, плахта и опалка, звана такожь баламутомъ. Охрыплымъ, тремтячимъ голосомъ почавъ онъ молити ся:

„О, преподобный пустынножителю, Отче Онуфріе! якѣ жъ мы теперь оба до себе подобны! И ты голый — и я голый! Але щожъ? Ты зъ свои власной волѣ покинувъ вси царскѣй палаты и богатства отця твоего, и въ пустыни обдеръ ся на покутѣ и служѣ бождѣй. А мене сѣтона, обманъ проклятый, обдеръ зъ розуму, зъ чести и зъ мастку! Твою бѣдноту и встыдъ покрывае борода честна; а я несчастный чимъ покрыву соромъ и ганьбу мою? Якимъ лицемъ покажу ся передъ моею женою, чадами и парохіянами? Ахъ, угодниче бождѣй! упрости молитвами своими найтяжшу кару божу: огонь зъ неба и всѣ бѣды зъ пекла на того пса, ворога, пройдисѣвѣта! Богдай такъ ходивъ, доки жити буде, якъ я теперь иду зѣ Львова!“

Пертѣй цѣкавостею, обѣсли мы розжалобленого старца зъ пытаннями, — и щиродушно та безъ всякихъ прикрасъ розказавъ намъ свою выше оповѣдану, комично-трагичну исторію...

Пусти мене, мамцю...

Ой кобъ то мнѣ молоденькѣй вѣльнѣй крыльця мати,
Я-бъ летѣла пташиною одъ хаты до хаты,
Я-бъ летѣла ластѣвкою подъ стрѣхи низенькѣй,
Та скрѣзь бы я утирала тѣ слѣзы дробненькѣй —
Скрѣзьбы слѣзы утирала, скрѣзьбы солодила
Тяжке горе, — та не годна, повязанѣй крыла!

Дивуешъ ся, моя мамцю, що я все сумую,
А сама-сь мня зачинила въ клѣтку золотую;
Зачинилась мене въ клѣтку, не даешь лѣтати,
Ой якъ мнѣ молоденькѣй та не сумувати?

Пусти мене, мамцю, зъ клѣтки, нехай я полечу
Ластѣвкою попѣдъ стрѣхи, нехай защебечу,
Най пѣзнаю привитаю велику родину.
Пусти-жь мене, мамцю моя, — а нѣ, то загину,
И сама ты вѣбьешъ нѣжь острый въ бѣлѣй мои груди,
И не стане дочки въ тебе — и жаль тобѣ буде!

Марта*.

ПОКИНЬ!

Злѣтае мысль и сердце рве
Въ незнанный десь простѣръ,
Одъ земныхъ слѣзъ, одъ горя зве
До сонця й ясныхъ зѣръ.

Охъ дармо, думко, бьешь крыльми, —
Тяжиль въ серденьку щось, —
Бо зъ земнымъ горемъ и слѣзми
По вѣкъ оно зросло.

Великѣй боль, народный гнетъ
Скувавъ зъ землею насъ, —
О думко, кинь воздушный летъ,
Терни зъ серденькомъ вразъ!

Климентія II.

94

Шашкевичъ, Головацкѣй и Вагилевичъ.

(Частина зъ розправы Вол. Коцювского.)

Уже сими днями появить ся новый томъ „Руской Библиотекы И. Онишкевича“, мѣстачѣй въ собѣ межъ иными якъ найповѣйшѣй збѣръ литературныхъ творѣвъ Маркіяна Шашкевича. Редакціею сего тому занимавъ

ся талантливий молодий писатель наш, п. Коцовскій, похвально звѣстный въ русской литературѣ зъ праць своихъ историчныхъ и белетристичныхъ, умѣщуванныхъ по рѣзнихъ часописяхъ нашихъ будь подѣ власнымъ именемъ, будь подѣ якою прибрансю назвою. Найновѣйшою працею п. Коцовского, дуже сумлінною и вычерпуючою, єсть додане до „Руской Библиотеки“ передне слово, въ котрѣмъ находимо множество зовсімъ новыхъ датъ до исторіи нашої литературы зъ часѣвъ выступленія Маркіяна Шашкевича. Зъ обширнои тои праць подаємо на сѣмъ мѣстци концевий еи уступъ, не роблячи ніякихъ змѣнъ ні въ языкѣ ні въ правописи оригіналу. Може невеличка тота частина захопити и нашихъ Читателѣвъ до покупи дѣла, котре первѣски нашої литературы являє намъ першій разъ въ такой повнотѣ.

Редакція „Зоря“.

Отѣй три молодіи студенты получились 1831 р. въ постійный кружокъ, такъ що товаришъ называли ихъ въ насмѣшку *руска тройца*; все въ трѣйку говорили, читали, критиковали, спорили — о литературѣ, народности, исторіи, политикѣ, — майже все по руски. Смѣлый Шашкевичъ скоро придбавъ и зъорганизувавъ ширшій кружокъ молодыхъ людей. Каждый вступающій подававъ веѣмъ членамъ руку и обовязувавъ честнымъ словомъ працювати цѣле житѣ въ користь народа и одродженія руской народной словесности. Щобы освѣтити свою вязь приняли *словянскіи* имена: Русланъ Шашкевичъ, Далиборъ Вагилевичъ, Ярославъ и Богданъ (Иванъ) Головацкій, Мирославъ Илькевичъ, Велимиръ Лопатынскій, — були и Всеволоды, Метиславы, Володаръ и др.

Теоретичный розмовы переконали товаришѣвъ, що знаютъ народъ только зъ слуху; проте порѣшили ити въ народъ, записувати пѣсни, поговорки, переданія (о подорожи Головацкого и экскурсіяхъ Вагилевича мы вже згадували).

Выйшовшій 1833 р. збѣрникъ Залеского поддавъ имъ другу важну думку: выдати альманахъ на 1834 р., п. з. Зоря. Въ уложенію „Зоря“ взяли веѣ три участъ; рѣшили триматись фонетичной правописи на взѣръ сербской Караджича, узнаной Копитаромъ и Гриммомъ дуже логичною и найлѣпшою зъ словянскихъ, а яко мотто поставили: *Свѣти зоре на все поле, закѣль мѣсяцъ зѣйде*. Окрѣмъ стихѣвъ, котріи опѣсля майже веѣ нашли помѣщеніе въ „Русалцѣ“ и народныхъ пѣсень (мабуть также тыхъ, що въ Р.), мавъ тамъ еще бути стишокъ Шашкевича п. з. Болеславъ кривоустый (см. ст. 26), и біографія и портретъ Хмельницкого. Але цензура зборонила выданіе! — редакторѣвъ трохи не позамыкало. Подрѣбный причины строгого заказа не звѣстны, але досыть пригадати собѣ деякіи слова зъ наведенного стишка о Болеславѣ (Гордый Ляше день не твоѣ! — гей, хто Русинъ, за ратище...) и провѣдну думку, яка пробиваєсь въ казцѣ „Олена“ („потанцюємъ зъ *грабителями*“, — менше выразно въ Мадею; и одно и друге написане вже мабуть для „Зорѣ“ и въ делкихъ записахъ зъ устъ народа, помѣщенныхъ опѣсля въ Вѣнку (см. стр. 295—303, 310), думку, котра напевно руководила впорядками альманаха, коли рѣшались мѣстити житѣлеся славного гетмана, могучого громителя „королевлять“ (якъ ихъ называвъ) и єгожь портретъ — щобы еи причины стали яснѣй¹⁾.

По сѣй невдалѣй пробѣ издавництва товаришѣ на якійсь часѣ розстались. — Шашкевичъ доставе въ сѣмъ часѣ до семинаріи, а якій бувъ впливъ єго мѣжь товаришами-богословами, на се найлѣпше ѡдповѣдають слова одного такого товариша, М. Козановича: „О безсмертный Маркіяне! ты зажегъ огонь въ моѣй груди, котрый лише

гробова персть загасити може!“²⁾ — и взагалѣ ѡтзвы веѣхъ знавшихъ єго блище сучасникѣвъ. Коли бувъ на 2-ѣмъ роцѣ, припала (сѣ початкомъ 1835 р.) 66-а рѣчница родинѣ цѣсаря Франца I.; на сѣй пропамятный день написавъ и выдавъ Маркіянъ свѣи першій печатаный³⁾ стишокъ (въ 250 прим.) п. з. Голосъ Галичанъ... (стр. 24—5). Невеликій сѣй стишокъ, написанный прегарнымъ, звучнымъ *народнымъ* языкомъ, майже безъ доганы, подобавъ *незвычайно*: бувъ се немовъ першій розсвѣтъ по довгѣи томливѣи ночи. Сѣи одинъ стишокъ „здѣлавъ совершенну перемѣну на земли Галича. ѡнъ — казавъ-бымъ збудивъ Русь ѡдъ глубокого сну; ѡнъ бувъ першимъ и агляднымъ доказомъ, якоу мае бути галицкоруска письменность, ели мае бути народною, а попередъ всего — *живою*. Сегожь року, чи то передъ чи по написанію стишка (але также ще на 2-ѣмъ р.) выступивъ Маркіянъ вдруге прилюдно, выголосивши въ семинаріи перше руске „слово до питомцѣвъ“. Змѣстѣ сѣи промовы незвѣстный, звѣстно только, що она принята була товаришами „сѣ восхищеніемъ“.

По феріяхъ 1835 р. стрѣтивъ повернувшій зъ Пешту Головацкій у Львовѣ зновъ зъ обома товаришами; Вагилевича заставъ тымъ самымъ горлчимъ фантастомъ-ученымъ, переконаннымъ, що ѡднайшовъ въ Галичинѣ руничи и написи, але Шашкевичъ подѣупавъ бувъ дуже на дуѣ. Головацкій ободрилъ товариша, и зновъ почалась ихъ спѣльна дѣяльність.

Першимъ прозвѣмъ новооживленой дѣяльности були три рускыи проповѣди, выголосенныи одного и того самого дня (1 Окт. 1835) въ трехъ львовскихъ церквахъ Шашкевичемъ, Юліаномъ Величковскимъ и Николю Устѣяновичемъ. Се бувъ важный початокъ, бо (сѣ выемкою Я. Геревского) голошено тогда проповѣди въ льв. „русскихъ“ церквахъ исключительно по польски!... Дальше занялись товаришѣ обороною zagrożеной руской азбуки, а Головацкій пригадавъ давну думку выданія альманаха.

Ще 1834 р. написавъ бувъ Іосифъ Лозинскій (подѣ впливомъ В. Залеского и своего колятора Гвальб. Павликовского) польску статистию (въ *Rozmaitościach*), въ котрѣи освѣдчивъ запринятіемъ лат. буквъ для руского языка, а 1835 р. перевѣвъ сѣю думку на дѣлѣ, выдаючи збѣрникъ весѣльныхъ пѣсень, п. з. *Ruskoje wesilje*. Противъ небезпечного сего нововведенія выступили однодушно молодшіи и старшіи Русины. Шашкевичъ написавъ Лозинскому ѡдповѣдъ (по польски) п. з. *Azбука и abecadło*, Головацкій завѣзъ еи до Перемысля до печати⁴⁾, а за два тыжнѣ была вже брошурка Шашкевича въ трехъ тысячахъ примѣрниковъ розбелана по веѣи Галичинѣ (1836). Вдруге ѡбзававъ Шашкевичъ въ оборонѣ азбуки въ ново-приготованѣмъ альманаху (Русалцѣ дыѣстровѣи).

Подѣставою до нового альманаха послужила „Зоря“. Щѣбъ уникнути проволоки и заходѣвъ сѣ цензурою⁴⁾, пѣславъ Головацкій рукопись до Будиму, и тамъ єго сербскій приятель зайшлись коло еи печатанія (1836—7); ѡ накладъ постаравъ также Головацкій у своего покровителя Н. Верещинского. Въ сѣмъ часѣ установило вже было правительство для Галичины цензора для рускихъ книгъ въ лицѣ проф. дра В. Левицкого, и по выпечатанію мусѣла Русалка (перейшовши цензуру въ Пештѣ) еще и передъ нимъ явитись. И отѣ! рускій цензоръ добачивъ въ нѣи небезпеченство для публичного спокою... Веѣсь надѣйшовшій накладъ (1000 прим.) сконфисковано.

¹⁾ *Вѣстникъ* (вѣд.) 1852; 1836 написавъ єму поетъ стишокъ (на стр. 23, частина I), законченный словами: ты не неволѣ сѣи ты. — Ректоръ Телиховскій насмѣхавъ зъ Шашкевича.

²⁾ Передъ 2 мартомъ 1835 р., бо того дня Францъ I умеръ.

³⁾ Може, щѣбъ не звертати уваги начальства

⁴⁾ Уст ѡповѣдає, що понеже тогда (1834) все ще цензора для рускихъ книжокъ не було, то Шашкевичъ пославъ рукопись ажъ до Копитара (тогда цензора слов и греч. книгъ въ Вѣднѣ); але К ѡдповѣвъ, що не мае права позволить, и що може только старатись, щѣбъ правительство именовало для Галичины руского цензора. Намъ не удалось дѣйти, коли сѣй цензоръ наставъ. Щѣ Русалка була въ Вѣднѣ, на се вказують слова *Голова* (К ст. а. 649): „Русалка сконфисковано, не смотря на разрѣшеніе будимскаго цензора, и позволеніе въ вѣднѣи цензуры. — Може также бути, що исторія „Зорѣ“ мѣшаєсь съ исторією „Русалки“; що до чаєу еи выданія порѣбный листы *Ваг.* 160. Щѣ до накладу, то Василевскій бувъ тогда якъ разъ тяжко слабый, а проф. Нападѣвичъ, на котрого Шашкевичъ также мавъ надѣю, власне тогда умеръ.

¹⁾ Цензора для рускихъ книжокъ тогда въ Галичинѣ не було, тожь рукопись вандрувала ажъ до Вѣдни, переведжено еи и т. и. Нѣмцѣи цензорѣи зарекомендували товаришѣ Хмельницкого словами: *ein ausgezeichnete Mann u. Feldherr*. Рукопись остала въ цензурѣ, але часть еи мавъ Шашкевичъ мабуть у себе и знищивъ (по ревизіи; подчасъ ревизіи мавъ еи въ кешени). Намъ не удалось означити, въ якѣмъ часѣ 1833-ого р. укладалась Зоря; мабуть передъ феріями. нѣмъ ще Маркіянъ вступивъ до семинаріи; на веснѣ 1834 були Вагилевичъ и Головацкій зновъ у Львовѣ, на университетѣ (ѣздили оба до Дикова; К. ст. а. 652), але все ще на философѣи.

Причиною конфискации были: гражданка и змѣсть¹⁾; одно и другое было нечуваною доси новизною, радикальною, зрывающею съ традиціею змѣною, высказаною при всей невинности содержания дуже рѣзко. Що до змѣсту, то придеръ ся цензоръ до *поганскихъ* именъ авторѣвъ и до такихъ мѣстъ, якъ: „Заспѣваю, що минуло, передвѣдкій згану часть, якъ весело колись було, якъ то сумно нынѣ въ насъ!“ (см. стр. 9). Але мабуть ще бѣльше якъ гражданка и змѣсть, причинились до строгого заказа нова незвычайна *правопись* (см. стр. 380—1) и новый, *чисто-народный языкъ*.

Руска свѣтка книжка, написана простымъ хлопскимъ языкомъ, де зъ каждой стрѣчки вѣявъ новый духъ, въ каждой дрожало нове житѣ! Въ часѣ, коли зъ уряду говорилося, що если вже кому треба, dass der Bauer gr. kath. Glaubens seinen *Katechismus* u. seine *Religionsbücher* lese, то нехай му ихъ переведуть на *польске*, або напечатать *лат.* буквами; коли В. Залескій по доброду радивъ, закинути свое, бо Поляки не радо бачили бъ особну руску литературу; коли дир. полиціи Пайманъ насмѣхавъ: wir haben mit einer (польскою) *Nationalität* vollauf zu schaffen, und diese *Tollköpfe* wollen noch die *totdbegrabene* ruth. *Nationalität* aufwecken. Та немезить велѣла 1848 р. опертись якъ разъ на томъ, що 1837-ого было *totdbegraben*.

Хоть Русалка не могла дойти до рукъ, для которыхъ була назначена, то думокъ, которыхъ она выразомъ була, цензура не спинила; хоть заказана и що йно 1848 р. выпущена въ свѣтъ, зробила она рѣшучій перелѣомъ въ нашій письменности, стала початкомъ цѣлого ряду многоважныхъ литературныхъ починѣвъ. Зъ другою сто роны сопоставивши такъ самъ заказъ (русского цензора), якъ и выкликану Русалкою полемику²⁾, и появившій ся майже рѣвночасно переклады (на „малоруске“) І. Левицкаго абѣ (также „малоруске“) „воззрѣніе страшилища“ С. Лисинецкаго (Вѣд. 1838) съ чистонароднымъ языкомъ и змѣстомъ Русалки, побачивши, що була се въ свойѣ основѣ *боротба романтизму съ псеудоклассицизмомъ*. — По Русалцѣ слѣдували: Приповѣдки Илькевича (Вѣд. 1841; выдавъ Головацкій) и Вѣнокъ ч. І. и ІІ. (Вѣд. 1846—7; выдали Я. и ІІ. Головацкіи), — а 1848-ого р. могла нова галицкоруска письменность выказатись уже цѣлымъ рядомъ образованныхъ писателѣвъ и ихъ творѣвъ³⁾.

¹⁾ 18 лип. 1837 пише Шаф. до Погодина: „Wahlewicz und sein Freund haben ein Büchlein *Русалка* (Sammlung kleinrussischer Volkslieder etc.) in Ofen (Будинъ in Ungarn) drucken lassen, welches ihnen viel Verdruß verursacht hat, wiewohl sie ganz unschuldig sind. Man will in Lemberg für Russinen den Civiltypus nicht zulassen, wiewohl die Serben in Ungarn damit drucken!!! Ein zweites Verbrechen ist, weil sich die Herausgeber heidnische (!!!) Namen: Dalibor Wahlewicz, Jaroslaw Glowacki etc. zugeeignet haben!!! Man schreibt, das Buch sei dort verboten (wir haben es hier noch nicht), und die armen jungen Seminaristen müssten deshalb viel dulden“. Въ листѣ нема спомины о Шашкевичи, мабуть щобъ его имя по можности не мѣшати въ справу Русалки; ІІІ. бувъ тогды вже на 4-омъ роцѣ — Въ брош. *Zust d. Russ* (Г-ого) читаемъ, що Рус. була сконфискована *blos* deswegen, weil es (das Buch) mit einer *neuen Orthographie* gedruckt ist. Що ту менше шло о саму гражданку, бачимъ изъ сего, що прецѣ и Зубрицкому вѣдло о було въ его *Rys history nar. rusk. w Gal.* (1837) ужити для напечат. грамотъ ки Льва г ра ж да н ки, и І. Левицкій (также 1837) уживавъ по части гражданки, а вѣденскій питомѣцъ печатають 1838. три стихи лишь гражданкою

²⁾ І. Левицкій выдавъ строгу (польску) рецензію Русалки п. з *Listy tyż się piśm rusk. w Gal.* (Перем. 1843), де не такъ дуже займаеъ змѣстомъ, якъ передовѣмъ правописею и формою; правопись зве дикою, авторѣвъ называе иронично „эстетиками рускими“, и каже, що о *ich imionach chrześcijańskich* trudno się *doszyciać*, — закидае имъ также змаганье до „популярности“; вѣднѣи дѣкуе правительству, що не позволило Русалцѣ въ такій формѣ появитись на свѣтъ Горяча полемика „молодшихъ“ съ „старшими“ веласъ опбѣла въ липскихъ: *Slavische Jahrbücher* (1844—6); найострѣйшимъ бѣзъзвѣомъ „молодыхъ“ була брош. *Ueber d. Zust. d. Russ. in Gal.* (Липецъ, 1846).

³⁾ Замѣтний ще: *Устіяности* стихъ на смерть бар Гарасевича (1836); Рудольфа *Мога*: Мотыль (Льв. 1841, 8°, 40; написаный гарнымъ народнымъ языкомъ); І. Кобринского: Спосѣбъ добре выучити читати (Льв. 1842; гарно уложений), и др. Въ Вѣнку выступили: А. Добрянскій, А. Могилянскій, А. Лужецкій, Л. Данкевичъ, К. Скоморѣвскій, Н. Устіяновичъ, М. Тѣмякъ.

Справа Русалки конфискованою не скѣбичилась: *индагація*¹⁾ ипритыки не мали кѣнця „Не мало перетерпѣло ся“ пише Ваг. (1838), а „никому только бѣды терпѣти якъ бѣдному издательви“ (Г-ий, 196). Товаришѣ бороились по змѣстѣ: Шашк и Вагил. казали, що не знали ничѣ о печатаніи рукописи, а Головацкій казавъ, що бѣи лишь переславъ напери своимъ сѣрбскимъ друзьямъ, котрі самы займались печатаньемъ: вѣднѣи помиловано винныхъ о стѣлько, що ихъ не тягнено передъ судъ и не прогнано

Шашкевича вывѣчено 1838 р. (у Вагилевича хибно 1836); въ лютомъ сегожѣ року одбувъ его слѣубъ съ Юліею Крушинскою, съ котрою пѣзнавъ въ листопадѣ 1837. Жена его жѣе доси; же и першій сынъ Володимиръ (ур. въ цѣвтні або маю 1839), другій сынъ Святославъ (см. стр. 61—2) померъ передъ батькомъ; пережила Маркіяна также мать. Его долю по вывѣчено означила жѣнка словами: *нужда бѣдъ початку Еп. Сибгурскій*, будучи въ маю 1837 въ льв сем., радивъ му остати безженнымъ, але мати рада була бачити сына жонатымъ, чтобы могла при нѣмъ бути; потѣмъ справдѣ звычайно перебувала у сына. Веѣ его посады лежали въ Золочѣвскѣмъ, тожъ користаючи зъ того, Маркіянъ часто вѣздивъ до Василевскаго и привозивъ бѣдъ него книжки; мабуть два разы (разъ зъ жѣнкою) посѣтивъ поэта на довшій часъ Головацкій Умеръ 1843, 7 червня (выразно подае жѣнка; не 5 липня), скѣнчивши 32 роки, и передежавши $\frac{1}{2}$ р. передъ концемъ въ лѣжку; въ послѣдній хвили мавъ приреченый прихѣдъ въ Золочѣв²⁾.

Вагилевичи и Головацкому бѣмовило правительство по укѣнченою теологій (1839) *titulum* *mensae*; полиція тримала ихъ п. надзоромъ; 1842 р. пише Д. Зубрицкій (блискій знакомый дир. полиціи Сахеръ-Маасха) до Погодина: „Вы приложили подѣ моиъ адресомъ записочки до Головацкаго и Вагилевича, которые у меня *остатомъ*, ибо оба эти кандидаты богословія подозрительны правительству въ связи съ какимъ то запрещеннымъ *тайнымъ обществомъ*, и даже отъ священническаго стана исключенные“; арештованій Поляки вмѣшали (при переселухованіи) и Русинѣвъ³⁾. Звернено впрочѣмъ увагу на переписку съ росіеками учеными (стр. 176: *quod nescit cum scriptoribus russicis fovere videtur*; пор. также стр. 186).

Нетерпеливый, чуткій, разъ надто беснечный и охочій, то зновъ немощный и подающій ся розпуцѣ Вагилевичъ дѣставъ въ сѣмъ часѣ мѣжъ людей, котрі вмѣсто подѣтримати и скѣрпнати, розстроили и змѣли сей — при веѣмъ нещадномъ темпераментѣ — чистый и симпатичный характеръ, зѣвѣчили блискучій талантъ. Вывѣчено его що йно 1846 р. по довгихъ заходахъ; по 1848-мъ р. бувъ въ Нестаніахъ (тамъ, де Ш-чъ передѣмъ), але уведеный радою и обѣянками своихъ польскихъ товаришѣвъ, покінувъ прихѣдъ, и почавъ въ серпнію 1848 выдавати *Ruskij Dnevnyk*, при котрѣмъ, хоть се бувъ органъ польскій, умѣвъ утримати свою самостѣйность. Мабуть власне запро се побачивъ въ недѣвъ опущенымъ зъ веѣхъ сторонъ безъ ередѣтъ до утриманя, и перейшовъ, щобъ уникнути строгости начальства⁴⁾, на протѣстантизмъ; бѣднѣи страшно (мавъ жѣнку и дѣти), удержувавъ зъ *коректн.*, то зъ *перекладѣвъ*, то по трохи зъ своихъ ученыхъ працѣ, але головну користь зъ его учености тягнули другіи Згинувъ марно (10 мая, 1866); *пѣсьма*, що по нѣмъ лишились, немѣвъ вѣтеръ по поли розвѣвъ. Лишь не богато зъ того, що бажавъ зрѣбити, докѣнчивъ

Головацкій пуѣтивъ по ук. семинаріи ще разъ въ дорогу, черѣзъ Карпаты на угорску Русь (terra incognita Шафарика); описъ сѣи дороги переславъ Запови, а сѣй давъ выпечатати въ „Часоп. чек. муз.“ Оженивъ вже 1841 р. въ Криворѣвци, съ дочкою свѣщ. Маріею Бурачинскою, але вывѣтили его що йно 1843; до сего часу богато помагавъ ему Н. Верещинскій⁵⁾, котрый также дававъ ему наклады на выд. русскихъ книжокъ (и пр. приповѣдокъ Илькевича). Опбѣла ставъ Головацкій сотрудинкомъ въ Микитинцѣхъ, де приготовавъ оба Вѣнки и брошуру: *Ueber die Zust. d. Russ*; около 1846 ставъ капеляномъ въ Хмелевѣи. 12 грудня 1848 бувъ именованый профѣсоромъ рускаго языка при льв. университетѣ, а въ сѣчнію 1868 именовано его предѣдѣтелемъ археограф. комисіи въ *Вильнѣ*, де проживае й доси. Головацкій нѣ на хвили не опускавъ рукъ, а хоть опбѣла змѣнивъ дѣякіи свои теоритичный погляды, то и въ чужинѣ нѣколи не забувавъ (въ своихъ ученыхъ працѣхъ) „рѣднои“ Галичины. Обѣмъ своимъ ранше помершимъ друзьямъ посвѣтивъ глубоко прочутіи спомины. Мимо 70-ти лѣтъ все ще працюе съ молодечею силою, и (майже дословно) не выпускае зъ рукъ пера.

¹⁾ Слѣды о томъ можлибъ мабуть ще бѣднѣати въ актахъ семинаріи и консисторіи.

²⁾ Вѣстѣ о „завѣщаніи“ Маркіяна (Липецъ, М. К. 119) незапоруचना, такъ якъ и его нелене *patronimicus* (Зоря яко альб. 496, пор. листы ІІІ-а стр. 62). — При смерти поэта була только жѣнка; конаючи радъ бувъ еѣ ще вѣпслѣднѣи обѣймити, але рука опала.

³⁾ Голов. въ автоб.

⁴⁾ О ІІ-й оповѣдавъ намъ, що еп-суфраганъ Яхимовичъ грозивъ, що каже Вагилевича приставити полицію; саме тогды держано бъ свѣщенника Лѣбковича — учинивши его *идѣтомъ* — въ заключеною у св. Юра (Пѣсьмо Зубр. до Погод., стр. 574).

⁵⁾ Сѣму свому другови и добродѣви переславъ Головацкій ще 1879 р. гарно оправлений чотыри томы своего збѣрника пѣсень.

СТАРІЙ И НОВІЙ ЧОБОТЫ.

(Після хорватского.)

Ой пише сынъ писанечко
Тай до свого тата:
„Пішли мені, мій татуню,
„Нові чоботята“.

Батько щиро думку важить,
Став гадку гадати,
Ой якби то як найскорше
Чоботы післати.

„Пішлюж хіба телеграфомъ“,
Каже самъ до себе:
„Нехай скоро сынъ дістане,
„Коли такъ му треба“.

Пішовъ старий генъ у поле,
Дроту досягає,
Тай до дроту чоботята
Нові присилає.

Поклавъ же вінъ у холявы
Єще слова тіи:
„Якъ обуєш нові, сыну,
„Одошли старі“.

Изъ післанця-дрота радий
Усївъ спочивати:
„Буду, каже, телеграфомъ
„Старихъ“ дождати.

Заснувъ старий. Крѣзь дорогу
Іде подорожний,
Въ старі канці бувъ обутий,
Видно неможный.

Вздрѣвъ на дроті чоботята
І зрадѣвъ душою:
„Ади, каже, ще й нові!
„Тожъ то ся устрою“.

І роззувъ ся зъ старихъ шкрабѣвъ,
Дроту досягає,
І на ноги чоботята
Нові надягає.

Надягнувъ, та нужъ въ дорогу!
А старий проснувъ ся,
Горі глянувъ на телеграфъ,
Та ажъ усміхнувъ ся.

Онъ побачивъ старі канці,
А въ нихъ самі дѣры: —
„Ади, каже, якъ вни скоро
„Одъ сына насїли!“

В. И. Масляк.

Матеріялы до давньої рускої літератури.

(Пише Дрѣ Ом. Калитовскій.)

(Конецъ.)

Крѣмъ того почасто послугували ся пиромантією, ворожбицтвомъ за помочю огня, аеромантією зъ воздуха, геомантією зъ землѣ, ойномантією зъ вина.

Авгурія мали въ новѣйшихъ часахъ инше значене, чимъ у Римлянъ, бо за ихъ помочю дѣзнавали ся люде про будучність зъ птичого спѣву (авспіція підходили бѣльше підъ класичне понятє); противно арусипція, т. є. вѣщованє просто зъ худобы, и „проразумѣніє“ зъ кишокъ, зъ челюстей и утробъ звѣрячихъ підходить вже підъ иншій терминъ, екстисипція.

Попередники Ляватера, фізіогномики, займались прогностиками зъ цѣлої пороody людского тѣла, поодинокій-жъ его части служили зновъ підставою до новихъ наукъ чи то практикъ: метоскопія ворожила зъ чола,

а о хироминтіи хочемо замовчати, бо ледво лучить ся у насъ чоловікъ, щобъ ему, если вже не циганка, то хоть яке преногане бабище не ворожило долѣ зъ руки. Не менше управляєсь у насъ ониромантія, ворожбицтво зъ снѣвъ, протеговане въ прочѣмъ самими державами въ звѣстныхъ финансовыхъ цѣляхъ (лотерія). Комбинації зъ буквъ, зъ котрихъ зложене имя, звались *sors Pythagorica*, а еще бѣльше евфонистично звалась штука вѣщованя зъ задѣ забитого козла: спатуломантія. Мастомамантія єсть то чудный спосѣбъ вороженя за помочю сыра, зладженого для бѣды натще.

Чудна була практика зъ онихомантією, зъ нѣгтей чистого молодця, коли зновъ гастронимантія учила викликувати чортѣвъ зъ живота, зъ того жерела безчисленныхъ похотей и порокѣвъ, наймильшого прибутку ворога душъ християнскихъ. Крѣмъ того була катрибимантія, вороженє зъ мѣдяной пушки; скіномантія зъ тѣней, ботаномантія зъ зелѣ, аксинимантія сокирами, коскиномантія решетами, дактиломантія зъ перстєня передѣ сполученємъ (конъюнкцією) звѣздъ укованого, леканомантія зъ воды въ мыдницю влитой, кристаломантія зъ выгладженого кристалу, катоптромамантія зъ зеркала. Всѣ волшебства, въ котрихъ викликувано чортѣвъ або душъ усопшихъ, звались въ загаль *artificiosa divinatio*, а астрологія, цариця наукъ, впростѣ *Divinatrix*, вѣща, божа наука.

Астрологія дѣлилась на чотыри головні часты, зъ котрихъ кожда окремо була плекана и основувалась на богатѣй літературѣ. Ту належать: 1) ѳдмѣна; 2) астрологія рождественна; 3) выбориньска; 4) фигуральна.

гдмѣна предсказує ѳдмѣны воздуха въ цѣломъ роцѣ, ѳдмѣны въ урожаю збѣжа и въ хоробахъ.

Астрологія рождественна доходить зъ години рѣдѣва, щѣ зъ чоловікомъ лучить ся въ протягу цѣлого житя, примѣромъ якъ довго буде жити, якого дѣждєсь становиска, урядѣвъ, богатства, славы, поважаня, яку придбає собѣ жѣнку, якихъ другѣвъ або ворогѣвъ, які будуть его властивости тѣлесні и душевні, чи на вѣйні выграє або програє (!).

Выбориньска астрологія учить, коли чоловікъ має чого выстерѣгати ся, особливо начинаючи важнѣйше дѣло, або щѣ має въ даныхъ случаяхъ робити, коли має примѣромъ ставити хату, сироваджуватись до неї, выходити або выѣзджати въ дорогу, коли лишитись дома, коли въ загаль щасливо щось рѣспочинати.

„*Divinatrix*“ фигуральна учить робити схематы (сигнификаторы), росписувати гороскопы, фигуры и образы ляты, творити „характеры“ *).

Супроти тыхъ наукъ вытворила ся зъ часомъ сильна реакція; однакъ замѣты, піднесені уже въ 17 вѣцѣ, були такъ благонькі, щѣ не успѣли переконати навѣть тямущихъ людей. Одєнь зъ знаменитшихъ ворогѣвъ польскихъ практикарѣвъ, Щасный Жебровскій**), въ своѣй полеміцѣ зъ звѣздарями наводить майже всѣ доказы Цицерона, о котрихъ мы згадували, и додає еще доказы выплываючі зъ християнської науки. Астрологія по его выводамъ для того наука ложна, бо противить ся св. письму, канонамъ, декре-

* Якісь дєтєпний чоловікъ замѣчає, щѣ часомъ всѣ ті штуки не помагають, бо „kto nie umie w Polsce igać, na Podolu kłaść, w Litwie grać, na Rusi łąać, może się obiema rękami seraка chwycić“.

**) Рукопись печатана мабуť пѣзнѣйше (Оссол ч. 9.) затитулована: *Szczęśny Żebrowski, Zwierciadło roczne* Трєтя часть єсть въ своѣй засновѣ полемична („Co trzymać o wróżbie gwiazdarskiej“).

тамъ, синодамъ, особливо-жь христiянскѣй науцѣ о ласцѣ Божѣй, дальше ложна для того, бо поборюе всяку сотворену природу, противить ся вольнѣй волѣ.

Иный его доказы выдаютъ ся намъ менше щастливими. Суть кромѣ чловѣка, каже авторъ, истоты, котры своимъ разумомъ глубше могутъ проникнути рѣчи, чимъ мы. Прямѣромъ ангелъ яснѣйше одъ чловѣка познае будучность. Ангелъ знае, кѣлько збѣжа повинно уродитись на зарѣкъ на поляхъ прудническихъ, однакъ не знае, сила вытовче череда або воинъ конемъ вынасе; скоро-жь ангелъ сего не свѣдомый, то тымъ менше знатись буде на томъ „математикѣ“.

Та и подобный доказы не змогли ухилити астрологiи, ажъ системъ Коперника задавъ їй смертоносный ударъ. Правда, довго мусѣла бороти ся и его наука проти давнѣйшого свѣтогляду, що зрѣсь ся зъ традиціею и церквою; коли она однакъ розповсюдилась и стало людямъ ясно, що земля тѣлько ничтожною точкою въ свѣтѣ, а не его ядромъ и осередкомъ, тогды упала астрологiя сама собою.

Яко куріозумъ наведемо, що еще въ нашѣмъ столѣтiи выдавъ оденъ Нѣмецъ поважну книжку, зъ цѣлею воскресити астрологiю — однакъ на сей дивный анахронизмъ не звернено навѣтъ уваги.

Въ ориентѣ (Персiи, Индiи, Хинахъ) есть астрологiя и днесъ—особенно по дворахъ великихъ сего свѣта — въ великѣй повазѣ.

У насъ на Руси розцвила ся астрологична литература. и все що зъ нею стоить въ звязи, здае ся недовзѣ пѣсля принятiя христiянскои вѣры. Вѣрованiя въ астрологiю и безчислений „проразумѣнiя“ оказались особенно шкѣдными пѣсля погрому татарского, такъ якъ загальний упадокъ просвѣты спомогавъ розширене и скрѣплене ложныхъ наукъ. На индекѣ стоявъ цѣлый цикль книгъ, представленихъ яко „бѣсовскiя“, а ихъ вычислене пригадуе намъ живцемъ довгий рядъ поданихъ нами, на заходѣ уживанихъ „практикъ“. Згадаемъ за особенно вреднiй „отреченнi книги“: Остроноумiя (астрологiя), Сонникъ, Волховникъ, Птични чарове (ворожба по спѣву и лету птицъ), Землемѣрiе, Чаромѣрiе (?), Стѣнемъ знаменiе (гадане по тѣнямъ), Зелейникъ, Колядникъ (календарь?), Громникъ и т. д. За такi книги згадуеь особенно въ зборникахъ зъ 14. и 15. вѣка, однакъ доселѣ мало намъ звѣстно запрещенныхъ памятникѣвъ самыхъ. Певно, наибѣльша ихъ часть пропала, але богато валяеь и днесъ еще по вкрытыхъ порохомъ закуткахъ. Надѣятись, що нашi земляки стануть бѣльше старатись около ратованiя памятникѣвъ нашего слова и штуки.

Старорускiй акцентъ и ритмика „Слова о полку Игоревѣмъ“.

(Дальше).

Для поясненiя наведенихъ правилъ подаю тутъ кѣлька примѣровъ, хочъ, признаюь, при теперѣшнѣмъ станѣ розправы нѣякi примѣры не будутъ еще добре зрозумѣли. Яке я нѣ возьму речене зъ поемату, въ кождѣмъ нахожджу стѣлько рѣжнородныхъ властивостей звуковыхъ и акцентовыхъ, що доперва по розъясненiю головныхъ правилъ и засадъ можна буде все докладно поняти. Та постараюь бодай въ примѣткахъ подати щоважнѣйшi поясненiя.

Для лучшой выгоды при читанiи я самогласну ѣ выражаю черезъ о, а ѣ черезъ е. Читателѣ таке о и е легко розпѣзнають, бо они печатанi гражданьскими буквами, а прочiй текстъ наводжу кирилицею.

Примѣры до самогласныхъ р и л.

(Обѣ самогласнi мусять бути акцентованi).

- 1) Литка, Литкази, Деремѣла и Половци
Сѣлци своѣ по вргоша,
Я главлѣ своѣ поклѣниша
Подъ тѣи мѣчи харалѣжныи.

Мѣсто сѣлци въ первотворѣ стояло безсомнѣнно сѣлца. Четвертый падежъ женского роду кѣнчивъ ся въ мягкѣй ѣдмѣнѣ перифетно на ѣ, котре въ старорускѣй бѣсѣдѣ замѣнялось на л. Принявши въ текстъ форму сѣлца, мы дѣстанемо въ однѣмъ стиху три римы на л; уважалось то, якъ видно зъ численныхъ примѣровъ въ Словѣ, окрасею поезiи.

- 2) Кричатъ тѣлѣгы полѣноци,
Р-ци лѣведи роспѣрени.

Въ словѣ рци есть р самогласное, подобно якъ въ формахъ ркеша, рче; наилучше читати: ѣрци. Въ выданiи Муссинъ-Пушкина першiй стихъ такъ напечатанный: кричатъ тѣлѣгы полѣноцы. Дивна то на око правопись, але еи нарокомъ уживъ поетъ, щобы зазначити акцентъ при кождѣмъ словѣ. И такъ: ѣ въ словѣ „кричатъ“ означае, що треба акцентовати першу силябу: ѣ въ словѣ „тѣлѣгы“ зазначае акцентъ такожь на першѣй силябѣ; ѣ въ словѣ „полѣноцы“ означае, що читати треба: полѣноци. Думка многихъ интерпретѣвъ, що авторъ Слова (чи тамъ переписувачъ) не умѣвъ добре писати, есть тѣлько выкрутомъ для замаскованi власной непорядности. Поетъ на иншѣмъ мѣстѣ зовсѣмъ правильно пише: кричатъ (уступъ IX), полѣноци (уступъ XIII).

- 3) Я всѣдемѣ, братѣе, на свои брзья комѣни.

Межи „всѣдемѣ“ и „братѣе“ бракуе одна силяба. О засадничѣмъ и дуже логичнѣмъ правилѣ, якому въ старорускѣй ритмицѣ подлягавъ пятый падежъ посередъ реченiя, говорити буду въ окремѣмъ артикулѣ. — Свои стоить вмѣсто своѣ. Такъ ту, якъ и въ иншихъ мѣстѣцахъ, поетъ змѣняе форму граматичну, щобы зазначити змѣну акценту. Впрочемъ 4. падежъ своѣ ѣдповѣдае старославянскому своѣ, отже акцентъ на л стояти властиво не повиненъ.

- 4) Тогдѣ врани не грахъсте,
Гѣлци помакоша,
Горѣкы не трескѣташа...

Въ выданiи Муссинъ-Пушкина напечатано: грахъсть. Ритмика вказуе, що лишь друге (акцентоване) л читати треба.

- 5) Скъчи... в плѣночи изъ Бѣлаграда,
Обѣси сѣ снѣкъ меглѣ,
Оутрежѣ к ѣзкѣно стрикѣсы...

Примѣры повноголосныхъ формъ.

Вже въ попереднѣмъ числѣ сказано, що мѣсто самогласныхъ р и л уживались на Руси, и то ѣдъ дуже давнихъ часѣвъ, такожь формы повноголоснi. Самогласнi р и л переходили въ согласнi, а по обохъ бокахъ согласной ставилось ѣ або о, а при мягшѣй вымовѣ ѣ або е: полѣкъ або пѣлѣкъ (такѣжь пѣлѣкъ), перекый або пѣрѣкий.

- 1) Я сѣмъ подъ черелѣными цитѣи
На кровакѣ тракѣ
Притрепѣи литѣвскими мѣчи.

Слово кровакый акцентую на першѣй силябѣ, якъ того и ритмика wymagaе; властиво повинно бути кровакѣ (акцентъ на самогласнѣй р).

2) **Помниште ко, рече, переких времён сѣбѣицѣ.**
Межи ко а рече бракуе силаба. Тое рече ест втруче-
нымъ словомъ, подобно якъ пятый надежъ кратіе, проте
и подлягавъ окремому ритмичному правилу. У Мусейнъ-
Пушкина мѣсто рече стоитъ речѣ. Старорускій поетъ ва-
рокомъ замѣнивъ е на к, щобы послѣдній силабы не
акцентовати. (Въ словѣ рече задержалась реминисценція
давной самогласной р. Для уникненія баламутства я въ
своѣмъ выданію Слова уживаю, одвѣтно до вымогъ рит-
мики: рече и речѣ. Особливо перша форма була часто въ
уживанію, позаякъ друга силаба формы рече задля мяг-
кого звука не надавалась добре до акценту.)

3) **Всеславо князь людемъ сѣдѣше,
Княземъ радѣ радѣше,
Я самъ в нощ волокоме рѣскаше:
Изъ Кіева дорѣскаше до кѣр Темѣторокана:
Бѣликомъ Хоросови волокоме пѣти прерѣскаше.**

Въ Галичинѣ и доси въ многихъ сторонахъ акцен-
туютъ великій, звичайно въ значенію „дуже великій“,
або коли говорить ся въ тонѣ урочистомъ. Въ Словѣ
тота засада дуже точно переведена, особливо при згаду-
ванію предметѣвъ святихъ (Хрѣсъ, Днѣ), або для выра-
женія чогось незвычайнаго, н. пр. **Бѣти грѣмъ великомъ,
— И начаша князі про малое „се великое“ мавити, —
И Половци неготовѣлами дорѣгами покѣгоша ко Дѣнѣ
великомъ.** — Въ послѣднѣмъ стиху горѣшної строфы
выраженія „великому“ и „волокоме“ становлять игрушку
буквъ, що такожъ було певного рода римомъ.

4) **О Бѣланѣ,
Соловию старѣго времени!
Якѣ ты сіа полкомъ оуцекотѣл...**

У Мусейнъ-Пушкина напечатано соловію. Кто об-
знакомленъ зъ творами староруской литературы, знае,
що і передъ самогласною надзвичайно часто, бѣльше
нѣжъ въ нынѣшній бесѣдѣ, ослабляло ся на к: **братѣ,
спанѣ, копѣ, орѣдѣ, питѣ, лозѣ.** Ту к давній Русины
очевидно не читали, божъ гдѣ припустити, щобы кто
вымовлявъ: братае, спанеа, копее, орудее и т. д. Ны-
нѣшній „старовѣры“ въ письменный рускій языкъ вводятъ
безъ потребы старославянскіи формы, якъ н. пр. писаніе,
думаніе, спаніе, и т. д. Тысячлѣтна повага ру-
ской литературы повиннабы разъ опамятати нашихъ
„старославянщикѣвъ“!

6) **Солонце емѣ темѣю — пѣте застѣпашіе;
Нѣше стѣнѣи емѣ грозою — птичъ свѣдн;
Скѣсто зкѣрино воста;
Замѣ Дѣво кличетъ верехѣ дрекѣ:
Бѣлитъ послабшати земліи незнаемѣк:
Влзѣк и Помѣрню и Посѣлю,
И Сѣрожѣ и Корсѣню,
И текѣ, Темѣтороканескый колѣан!**

Въ цѣломъ томъ довѣгомъ уступѣ я пѣвого не змѣ-
няю, тѣлько поговане мѣстце **зѣи Дикѣ** поправляю на
замѣ Дикѣ, одвѣтно до тыхъ увагъ, якѣ я минувшого
року подавъ въ розправѣ „Темній мѣстця въ Словѣ
о пѣкѣ Игоревѣ“.

Древѣ мае въ поемѣтѣ всюды акцентъ на послѣдній
силабѣ.

Оуѣдн акцентую на другѣй силабѣ, бо такъ изъ
трехъ мѣстцѣ Слова выходить, — впрочѣмъ мы и нынѣ
въ цѣломъ часѣ будучомъ на другу силабу кладемо ак-
центъ: убуѣжу, убуѣдишь, убуѣдити и т. д.

Нощѣ уважаю словомъ двоскладнымъ, а нощѣ одно-

складнымъ. Тота рѣжница пер-ведена въ поемѣтѣ зъ най-
бѣльшою точностю.

7) **Почнеме же, братіе, повѣсте сію
Отъ старѣго Колодѣмира до нѣнѣшнаго Игорѣ,
Иже истѣгнѣ сѣмо крѣпостію своѣю
И побѣстри середца своѣго мѣжествѣме,
Наполонѣсѣ рѣтнаго дѣхѣ,
Наведѣ храбрѣмъ полкомъ своѣмъ
На зѣмлю полѣвѣцкѣю за зѣмлю рѣсскѣю.**

Першій зъ тыхъ стихѣвъ мае три римы зъ окѣн-
ченемъ е; въ третѣмъ и четвѣртѣмъ стиху заступленъ
римъ черезъ асѣнанцію звукѣвъ (майже въ кождѣмъ
словѣ приходитъ буква с). Шестѣй стихъ въ выданію
Мусейнъ-Пушкина поданъ такъ: **наведѣ своѣмъ храбрѣмъ
пѣкѣмъ; я ставлю своѣмъ по пѣкѣмъ, — ритмъ повѣстае
незмѣннѣй, за те бесѣда зискуе на красѣ и выходить зо-
вѣмъ правильный старорускій римъ.** Переставка слѣвъ
повсталѣ въ текѣтѣ зъ очевидной вины переписувача. —
Слово **храбрѣй** приходитъ досѣтъ часто въ поемѣтѣ, а всю-
ды зъ акцентомъ на другѣй силабѣ. Такій же акцентъ,
на другѣй силабѣ, мае всюды и заименикъ **иже** = ѣже.
Порѣвнай въ молитвахъ нашихъ: **Отче нашъ, иже еси на
небѣсѣхѣ,** — **иже со Отцѣме и Сѣиномѣ сопѣкланѣема.**
(Пѣсля мого найглубѣшого пересвѣдченія не лишъ нашѣ
молитвы щоденнѣ: **Отче нашъ, Богородице Дѣво и Кѣ-
рѣю,** але и велика часть нашей литургіи написана була
пѣсля засадѣ ритмики: молитвы, щобы лучше запамѣ-
тались, а литургія задля своего назначенія до спѣву.
Менѣ не стае часу и силѣ, взяти ся до розвѣясненія сего
пытанія, тай не маю подѣ рукою дотычныхъ давнихъ
текѣтѣвъ, але може сихъ кѣлька увагъ спонукѣе уче-
ныхъ славистѣвъ до розсвѣдженія кивенѣи тутѣ гадки.
Якѣ-бѣ великій корысти могли выйти зъ того для науки
въ загаль, а для Славянѣвъ, а головно для Русинѣвъ въ
подробности, чѣй доказувати не потребуу).

8) **Два солонѣ помѣрѣста,
Обѣ „гранѣа“ стапа погасѣста,
Я с нѣма молодѣа мѣсѣа,
Олего и Сѣатѣславо,
Темѣю сѣ поволокобѣста.**

Въ словахъ **помѣрѣста** и **стапа** акцентъ почивае
на самогласныхъ р и л (въ выданію Мусейнъ-Пушкина
стоитъ **помѣрѣста**; неправильне **к** зазначуе акценто-
вану силабу).

Другій стихъ стоитъ мѣсто: **оба багранѣа стапа
погасѣста.** Перше слово кѣнчить ся на ба, друге тымъ
ба начинаеся; на подѣтавѣ рѣлькѣхъ аналогичныхъ вы-
падкѣвъ я тѣ двѣ тотѣжнѣй силабы стягаю въ одну.

Мѣгъ бы кто замѣтити, що лучше-бѣ було читати:
оба багранѣа стапа погасѣста. Для старорускихъ пое-
тѣвъ такого рода стихѣвъ бувѣ бы навѣтъ чимѣсь идеаль-
нымъ, бо въ нѣмъ чуѣмо вже не три, але шѣсть ри-
мѣвъ на а. Однакѣ супротивъ такого акцентованія насу-
вають ся дуже важкѣй замѣты:

1) Самогласна а въ словѣ **стапа** мусѣтъ бути ак-
центованѣна, инакше уживѣ бы поетъ повноголѣсной
формы: **стѣлопа**, а така форма до ритму въ вѣсѣмъ
мѣстцѣ не надае ся.

2) Слово **багранѣй** вправдѣ у насѣ акцентуютъ
нынѣ на другѣй силабѣ, але зовѣмъ безъ потребы и зо-
вѣмъ хибно, бо нема розумной причины, переносити
акцентъ зъ першої (коренной) силабы на другу, тымъ
бѣльше, що въ тѣй другѣй находить ся мягке р (рj), ко-
тре своимъ лагѣднымъ, тихимъ повзвукѣмъ скорше на

ослаблене цѣлои силабы, нѣжъ на би степеноване впливав. Зъ тои то причины иншій, подѣ взглядомъ звуковымъ аналогично збудованій слова, н. пр. **бѣбраний, Кѣрани** уживають ся въ Слова въ акцентомъ такожъ на першій силабѣ.

3) Акцентъ **погасосста** не протививъ бы ся правиламъ староруского языка, але не находить оправданія въ нашомъ поематѣ. Авторъ Слова на иншомъ мѣстци пише: **Погасѡша кѣчѣрѣ зарі ***), отжежъ и акцентовати треба на передпоследній силабѣ. (Дальше буде).

Ом. Партицкій.

*) **Зарі** стоитъ ту вмѣсто **зори**; Слово о полку Игоревѣмъ оба тѣ слова уживае для означенія того самого понятія. Интерпреты цѣкавыи той появѣ выяснювали улюбленую свою фразу: „поетъ не умѣвъ писати“, або: „поетъ бувъ Великороссомъ и читавъ о якъ а!“ А найшовъ ся навѣтъ одинъ Полякъ, який Гонсіоровскій, котрый въ сегорѣчнѣмъ „Журналѣ министерства народнаго просвѣщенія“ (С. Петербургъ, мѣсяць февраль) такъ пише: „**Зора** есть слово польске, и цѣлый поемать о полку Игоревѣмъ написанный бувъ по польски, только якийсь *москаль* поперекручувавъ польску бесѣду на російську, — отъ и повстало **зара**“. Супротивъ такой нѣсенітницѣ нема що и говорити богато; Поляки въ загалѣ на поли славянської филології нѣколи не грѣшили „избыткомъ мудрости“, а п. Гонсіоровскій, якъ выкажу въ окремой статіи, навѣтъ элементарныхъ засадъ своего рѣдного, польского языка не знае. Ту лишь замѣчу, що нашъ старорускій поетъ пише **зора** и **зара** едино для означенія акцентовой рѣжницѣ, — се одна изъ тыхъ многихъ правописныхъ штукочъ, якѣ подыбуютъ ся въ поематѣ. Читати треба въ числѣ единичномъ: **зора** и **зара**, а въ числѣ mnogomъ, одновѣдно до правилъ руского языка: **зѡри** и **зарі**. Ритмикою Слова даесть такій акцентъ дѣйстно сконстатувати:

- 1) **Дрѣггѡ днн крѡкавыи зѡри скѣто повѣдають.**
- 2) **Погасѡша кѣчѣрѣ зарі.**
- 3) **Зѡра (genit. sing.) скѣто запала,**
Мегла полѡ покрѣла,
Шѣкѡто славій успѣ — (славій есть ту gen. plur.)
Гѡвор гѡлнч са убѣди.

Гдещо зъ житія Тараса Шевченка.

(Дальше до ч. 8.)

Щепкинъ пробувъ на гостинѣ у Шевченка 6 днѣвъ а будучи знаменитымъ артистомъ драматичнымъ онъ для розвеселенія Шевченка занявъ ся представленемъ комедійки „Москаль-Чарѡвникъ“. Хоть акторы мѣстцевіи украиньскон бесѣды не були свѣдоміи, та всежъ штука выпала досыть удачно; зъ посередъ трупы ѡдзначилась своею игрою акторка Піунова въ роли Тетяны. Шевченко молоденькой артистцѣ не жалувавъ голосныхъ похвалъ; неустанно плескавъ въ долонѣ, кричавъ „браво“, тупавъ ногами, а въ добавокъ еще въ хорошій дѣвочцѣ влюбивъ ся.

Одного разу Шевченко, одягшись по святочному и выпивши крѣпкого чаю, удавъ ся до Піуновыхъ. Акторка була саме на выходѣ зъ дому.

— Погоди, дѣвчино, вернись! сказавъ Шевченко.

— Годѣ, менѣ треба на пробу.

— Серденько мое, погоди!

Дѣвчина вернулась до комнаты, где сидѣвъ и отецъ еи.

— Отъ и батько! сказавъ Шевченко и попросивъ покликати матеръ, що була подѣ ту пору въ кухни.

Все усьли.

— Отъ добрѡ, а отъ купецъ! говоривъ Шевченко, вказуючи на дѣвчину и на себе. Батьку, ѡддайте еи менѣ!

Акторка стояла нѣ жива, нѣ мертва, дрожащи ѡдъ

страху. ідтакъ за словами: „нема коли, конѣ ждуть!“ она бѣгомъ кинулась зъ комнаты, и поѣхала на пробу.

Шевченко ѡдъ того часу не бывавъ вже въ домѣ Піуновыхъ, але любовніи думки все его не покидали. Доховавъ ся навѣтъ одинъ листъ, писанный до „многоуважаемой Катерины“ по російски, толькѡжъ любовного чувства годѣ въ нѣмъ дочитатись. „Сдѣлаться вашимъ мужемъ — писавъ Шевченко — для меня величайшее счастье, и отказаться отъ этой мысли будетъ очень трудно“.

Сама Катерина оповѣдае, що Шевченко бувъ чолвѣкъ веселый, жартобливый, але зверхній видъ еи лѣкавъ: чоботы, намазаніи дегтемъ, широкопола ѡдѣжъ и велика лысина на головѣ надавали Шевченкови выразъ досыть неестетичный. Вирочѣмъ бувъ онъ ласкавый, забавлявъ ся радо зъ малыми дѣтьми все имъ приспѣвующи:

Ай чибирики-чокъ, чибирі,

Комарики, мухи, комари,

Жена мила бай — говори!

Занятый любовными справами, Шевченко днемъ чатувавъ на акторку по улицяхъ, а вечерами ходивъ до театру и втискавъ ся за кулисы, щобы бодай на хвильку поговорити зъ „многоуважаемою“. Катерина стала въ кѡнци боятись Шевченка и вже его всеюды выминала.

Зъ часѡвъ побыту поета въ Нижномъ Новгородѣ доховалось кѡлька корреспонденцій. Наводимо гдѣякіи дословно. Костомарѡвъ такъ пише до Шевченка:

„Чого ты еси такъ замѡвкъ, коханный друже и пріятелю! Я писавъ до тебе, а ты менѣ не ѡдѣтывавъ; думавъ, що тебе вже нема у Нижнѣму, колижъ ѡдъ Кулѣша ѡдѡбравъ звѣстку, що ты й доси сидишь тамъ. Чому и доси нѣчого не надруковавъ зъ своего компонованія? Я толькѡ и читавъ те, що у Кулѣша въ Украинци надруковано. Мене порадовала его „Грамматка“, не такъ сама, якъ та думка, щобы писати для народу. Приходить часъ проснутись нашему люду и розумомъ працювати. Коли въ Царскѡмъ рескриптѣ сказано, щобы подумать ѡбъ заводѣ шкѡлъ и ѡбъ выхованію народнѡмъ, то мусять щиро Южно-Руссы ужити тую царскую милость для користи, и ужитку, и подносу своей мовы. Треба, щобы по селамъ учили дѣтвору по нашему, а для того треба ще, щобы було на чѡмъ учити. А то теперь всякій насмѣеть ся зъ насъ: отъ, скаже, писали, писали, и повѣсти и комедіи, и романы, а саме главне забули. Правда, и вѣрши, и драмы, и романы устанавливали мову и развивали, толькѡ теперь пріишла пора подумати про инше. Менѣ здаеть ся, що поглядъ Кулѣшовъ, хочъ и добре написанный, не годить ся до букварѣвъ: народу треба теперь не легуминокъ, а твердой, трезвой стрavy. Поезії нашей онъ не пріймае, бо мае своей стѡлько, що и насъ надѣлать на довгі часы. Теперь намъ треба грамматики своей мовы, короткои естественной исторіи, короткои географіи та космографіи, та книги про законы, на скѡлько потребно для народа. Отъ що намъ треба. Якъ тобѣ здаеть ся? А то нашѣ сѣваки — ажъ смутно дивить ся — одинъ другого дурнѣйшій. Толькѡ тобѣ писати вѣрши, а другіи нехай працюють, а не сѣвають. Пріими ѡдъ мене поклонъ щирый и не забывай мене.“

Н. Костомарѡвъ.“

(Конецъ буде.)

і Д Ѣ Р Е Д А К Ц І И.

Нынѣшнее число розсылаемо въ повтора аркуша друку. Въ слѣдующѡмъ поврѡцѣ яко першу книжку „Библиотеки Зорѣ“ розѡшлемо комедію „На добродѣйный цѣли“. Просимо о скорѣ ѡдновлене пренумераты.

Выдае и ѡдповѣдае за редакцію Ом. Партицкій. Зъ друкариѣ Товариства „имени Шевченка“ подѣ зарядомъ К. Беднарского.